

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
(ORTAÇAĞ TARİHİ)

AYDINOĞULLARI BEYLİĞİ-BİZANS DEVLETİ İLİŞKİLERİ (1308-1390)

Yüksek Lisans Tezi

Murat Keçiş

ANKARA –2003

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH(ORTAÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

AYDINOĞULLARI BEYLİĞİ-BİZANS DEVLETİ İLİŞKİLERİ (1308-1390)

Yüksek Lisans Tezi

Murat Keçiş

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Melek Delilbaşı

ANKARA –2003

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH(ORTAÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

AYDINOĞULLARI BEYLİĞİ-BİZANS DEVLETİ İLİŞKİLERİ (1308-1390)

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. Melek Delilbaşı

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Tez Sınav Tarihi:.....

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

KAYNAKLAR ve ARAŞTIRMALAR

GİRİŞ: Anadolu'nun Türkler Tarafından Fethi

I.BÖLÜM: Aydınogulları Beyliği'nin Kuruluğu ve Bizans Devleti

1. Aydınogulları Beyliği'nin Menşei ve Kuruluğu
2. Aydınogulları Beyliği'nin Kuruluğu Döneminde Bizans Devleti'nin Genel Durumu
3. Mehmed Bey Döneminde Bizans Devleti İle Olan İlişkiler (1308-1334)

II. BÖLÜM: Umur Bey Döneminde Aydınogulları Beyliği-Bizans Devleti İlişkileri

1. Umur Bey'in 1332 Yılına Kadar Bizans Devleti İle İlişkileri
2. Haçlı Seferleri ve Aydınogulları Beyliği (1332-1348)

III.BÖLÜM: Aydınogulları Beyliği'nin Güçten Düşmesi ve Osmanlı Egemenliğine girmesi

1. Hızır Bey Döneminde Beyliğin Durumu ve Bizans Devleti Olan İlişkileri (1348-1360)
2. İsa Bey Dönemi ve Beyliğin Osmanlı Hakimiyetine Girmesi (1360-1390)

SONUÇ

SUMMARY

BİBLİYOGRAFYA

ÖNSÖZ

XIII. yüzyılın sonunda Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuvvetten düşmesi üzerine Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde beylikler ortaya çıkmıştır. Anadolu'nun Türkleşmesini ve Osmanlı Devleti'nin kurulacağı ortamı hazırlayan bu beylikler, eski kaynaklarda “Tevâif-i Mülûk” diye anılıp büyüklü küçüklü olmak üzere bir çok siyasî ve toplumsal olaylar sonucunda meydana çıkmıştır. XIII. yüzyılın sonundan başlayarak hemen hemen –Dulkadir ve Ramazan oğulları beyliklerinin egemenliklerini kaybettikleri- XVI. yüzyılın başına kadar Anadolu'nun tarihi çehresini karakterize etmişlerdir. Bunlardan Batı Anadolu'nun sahil ucunda kurulan Aydınogulları Beyliği ayrı bir öneme sahiptir.

Aydınogulları Beyliği hakkında bugüne kadar bir çok çalışma yapılmış, eserler yayınlanmıştır. Ancak Aydınogulları'nın Bizans'ın Küçük Asya'daki son topraklarında kurulmuş olması ve Bizans ile düşmanca başlayan ilişkilerinin daha sonra müttefik haline gelen iki dost devlet olarak ayrıca incelenmesi gereklidir. Tezimizi hazırlarken temelde bu konu üzerine yoğunlaşmaya çalıştık. Konu hazırlanırken dönemin yerli ve yabancı kaynakları elde olan imkanlar nisbetinde taranmaya çalışılmış, bunun yanı sıra bu konuyla alakalı tetkik eserlerden istifade etmeye çalışılmıştır.

Tez, giriş ve kaynaklar dışında 3 bölümden oluşmaktadır. I. Bölümde Beyliğin kuruluş süreci ile başlayan siyasi olaylar değerlendirilmeye çalışılmış ve Mehmed Bey döneminde Bizans ile olan sınırlı ilişkiler değerlendirilmiştir.

II. Bölüm tezimizin ağırlıklı kısmını oluşturmakta olup, Umur Bey'in babasının hayatında başladığı ve ölümünden sonra Ulu Bey olması ile denizlerde yapmış olduğu gaza hareketleri ve bu durum karşısında Bizans'ın tutumu işlenmeye çalışılmıştır. Umur Bey'in faaliyetleri karşısında aciz duruma düşen Bizans Devleti'nin Haçlı Seferleri'ne başvurmak suretiyle Aydınogulları ve diğer kıyı beyliklerinin faaliyetleri engellenmeye çalışılmıştır. Umur

Bey'in 1334 yılı Haçlı Seferleri ile beraber tutumunda değişiklik göstermesi ve III. Andronikos'un son dönemlerinden itibaren Bizans'ın en önemli müttefiki haline gelişi kaynaklarda verilen bilgilerin ışığında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

III. bölümde ise Umur Bey'in son zamanlarında başlayan güçten düşüşün neticesinde Hızır Bey'in artık Batılı Haçlı kuvvetlerine karşı koyamayarak çok ağır şartlarda Haçlılar ile anlaşma yapması anlatılmıştır. Hızır Bey'in güçten düşmesiyle beraber Kantakuzenos'un en önemli Türk müttefikini kaybetmiş olmasının etkisiyle Osmanlı Beyliğine yaklaşması anlatılmıştır. Bizans'ın Anadolu'daki en önemli müttefiki olan Aydınoğulları'nın yerini artık Osmanlı Beyliği almıştır. Hızır Bey'den sonra beyliğin başına geçen İsa Bey döneminde ise beyliğin ticari ilişkilerinin daha ön plana çıktığını ve bununda da Aydınoğulları üzerinde Venedik-Ceneviz mücadelesi olarak yansıdığını görmekteyiz. Son olarak da I. Bayezid'in Anadolu birliğini sağlamak yönündeki politikası ile beraber beyliğin Osmanlı idaresi altına alınışını kısaca özetlemeğe çalıştık. Ankara Savaşı'ndan (1402) sonra Timur tarafından beylik tekrar ihya edilmişse de bu döneme ilişkin Bizans ile ilişkilerin hemen hemen yok denecek kadar az oluşundan tezde Aydınoğulları Beyliği'nin Osmanlı idaresine ilk girdiği 1390 yılına kadar olan Bizans ilişkileri değerlendirilmiştir.

Bu tezi hazırlamamda büyük yardım ve teşviklerini gördüğüm değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Melek DELİLBAŞI'na, Doç. Dr. İlhan ERDEM'e, Yrd. Doç. Dr. Yılmaz KURT'a, ve Arş. Gör. Mustafa UYAR'a sonsuz teşekkür ederim.

Murat KEÇİŞ- ANKARA 2003.

KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

A. Kaynaklar

1. Yerli Vekayinâmeler (Kronikler):

a. Enverî, Düstürnâme-i Enverî: Aydınogulları ile ilgili en önemli yerli kaynak şüphesiz *Düstürnâme-i Enverî*'dir. Bu eser, Fatih Sultan Mehmed'in vezir-i azamı Mahmud Paşa adına (869/1464) Enverî mahlaslı bir şair tarafından manzum olarak yazılmış Türkçe bir kroniktir. Enverî'nin kişiliği hakkında eserindeki bilgilerden başka bilgi bulunmamakla II. Mehmed ve II. Bayezid zamanında yaşamış olması muhakkak gibi görünen bir tarih yazarıdır. Kendisinin ulemadan veya din adamlarından olması ve belki de imam sıfatıyla II. Mehmed'in fetihlerine tanık olmuş bulunması da muhtemeldir. Bir başlangıç ve 22 babdan ibaret olan kitabın 18. babı Aydınogulları'na -özellikle Umur Bey'in deniz seferlerine- aittir ki, bu kısım o asırdaki bir vesikadan aynen ve nazmen alınmış olması ve içindeki bilgilerin Bizans ve Latin kaynaklarında verilen haberlere uygun olması bakımından son derece önemli bir kaynaktır. Eserin ana kaynağını *Teferrücnâme* adını taşıyan ve Osmanlı hanedanının tarihini daha etraflı anlatan başka bir kitaptır. Bu kaynak günümüze kadar ulaşamamıştır. *Düstürnâme-i Enverî*, ilk defa olarak merhum M. Halil Yinanç¹ tarafından 1928 yılında neşredilmiş olup eser hakkında yazmış olduğu *Medhal* ile Bizans ve Batılı kaynaklarda yer alan bilgilerle bunu kıyaslayarak değerlendirmiştir. M. H. Yinanç'tan sonra değerli bilgin I. Melikoff², kaynağı hem Latin harflerine transkripsiyonunu yapmış hem de Fransızcaya çevirerek verilen bilgileri değerlendirmeye tabi tutmuştur.

b. Âşık Paşazade (Derviş Ahmed), *Tevârih-Âli Osman*, Fr. Giese neşri, Leipzig 1929; Ali Neşri İstanbul 1332. XV. yüzyıl tarih yazarlarından olan Âşıkpaşazâde'nin yaşlılık döneminde kaleme aldığı eseri, *Menâkıb* veya *Tevârih-i Âl-i Osmân* adıyla tanınmaktadır.

¹ Mükrimin Halil Yinanç, *Düstürnâme-i Enverî*, İstanbul 1929; F. Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. C. Üçok, 3. Baskı, Ankara 2000, s. 445-446.

Yahşi Fakih'in³ *Menâkıbnâme* adlı eserinden faydalandığını zikreden Âşıkpaşazâde'nin bu eseri F. Giese ve Ali Bey tarafından neşredilmiştir. Bu kaynakta daha çok Aydınogulları'nın Osmanlılar tarafından fethi anlatılmakta olup tezimizle ilgili oldukça sınırlı bilgiler vermektedir.⁴

c. Oruç b. Âdil: *Tevârih- Âl-i Osmân* adlı bir eser kaleme alan yazar Edirne'lidir. Eserini II. Bayezid'e ithaf etmiştir. Oruç Tarihi, Aşıkpaşazade'nin kaynağının müstakil bir versiyonudur. Eser, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Fatih devrine kadar gelmekte olup, kendi devrinden önceki olayları eski kaynaklara ve özellikle günümüze ulaşmamış olan Yahşi Fakih'in *Menâkıbnâmesi*'ne dayanarak kaydetmiş olduğu tahmin edilmektedir. Oxford ve Cambridge nüshalarından karşılaştırılarak F. Babinger tarafından neşredilmiştir. Eserde, Aydınogulları'nın Osmanlılar tarafından fethi hemen hemen bütün ilk dönem kaynaklarında olduğu gibi kısa bir şekilde verilmiştir.⁵

d.Mehmed Neşri: Hayatı hakkında fazla bilgi sahibi olmadığımız Neşri'nin eseri *Cihân-nümâ*, altı kısımdan oluşan bir genel tarihtir. Fakat eserin sadece Osmanlı tarihini kapsayan VI. kısmı zamanımıza ulaşmıştır.⁶ II. Bayezid'in ölümünden (1512) sonra yazılmış olmakla beraber, 1485'e kadar cereyan eden olayları içine almaktadır. F. Reşit Unat-Mehmed

² Irene Melikoff-Sayar, *Le Destan D'Umur Pacha (Düstürnâme-i Enverî) Texte Traduction et Notes*, Paris, 1954.

³ F.Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, s. 11; Halil İncalcık, "How to Read Aşık Paşazâde", Haz. C. Heywood ve C. Imber, *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Menage*, İstanbul 1994, s. 139-156.

⁴ İlk dönem Osmanlı Tarih yazıcılığı ve eserlerin kaynaklarının karşılaştırılması hakkında bak: Halil İncalcık, "The Rise of Ottoman Historiography", *Historians of the Middle East*, Hazırlayanlar: B. Lewis ve P. M. Holt, Londra, Oxford University Press 1962, s. 152-167.

⁵ Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, neşreden: F. Babinger, Hannover 1925.

⁶ Hayatı ve eserleri hakkında bak. Ş. Tekindağ, "Neşri", *İ.A.*, C. IX, s. 214-216; F. Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, s. 42-44; F. R. Unat, "Neşri Tarihi Üzerinde Yapılan Çalışmalara Toplu Bir Bakış", *Bellekten*, C.VII, sayı:25, Ankara 1943, s. 177-201.

Altay Köymen tarafından eski ve yeni harflerle neşredilmiştir.⁷ Eserin F. Taechner tarafından yapılmış bir neşri de vardır.⁸ Neşri, Aydınoğulları Beyliği'nin Osmanlılar tarafından fethini anlatmaktadır.

e.Ruhî Çelebi: II. Bayezid zamanında (1481-1521) yazdığı Osmanlı Tarihi iki kısım ve 10 babdan oluşmaktadır.Yazma halinde olan eserin Oxford nüshası transkribe edilerek yayınlanmıştır. Eser'de 1511 yılına kadar gelen olaylara yer verilmiştir.⁹

f.Anonim Tevârih-i Âli Osman: İlk defa II. Bayezid'in saltanatında (1481-1512) bir araya getirilen bir Osmanlı kroniğidir. Bunlar F. Giese¹⁰ tarafından yayınlanmış olup Aşıkpaşazade, Neşri ve Oruç tarihleriyle aynı kaynakları kullanmış olmaları dolayısıyla tezimizle ilgili oldukça az bilgi bulunmaktadır.

2. Bizans Vekayinâmeleri (Kronikleri): **Osmanlı tarihleri ile kıyasladığımız zaman Bizans Kroniklerinde Aydınoğulları tarihiyle ilgili bilgiler daha fazla yer tutmaktadır.**

a.Georgios Pachymeres: 1242-1310 yılları arasında yaşayan Pachymeres, İznik'te doğmuştur. Kilise ve devlet adına faaliyette bulunmak amacıyla 1261'de İstanbul'a gelmiştir. Felsefe, retorik, mektuplarının ve şiirlerinin yanısıra bir tarih kitabı da yazmıştır. *Syngraphikai Historiai* (Yazarlarla İlgili Tarihler) adını taşıyan tarih eseri, 1261-1308 yıllarını kapsamaktadır. Eserin ilk altı kitabı VIII. Michael, sonraki yedi kitap ise II. Andronikos

⁷ *Kitâb-ı Cihan-Nümâ Neşri Tarihi*, C. I, Yayınlayanlar Faik Reşit Unat –Mehmed A. Köymen, T. T. K. Yay., 3. Baskı Ankara 1995.

⁸ Neşri, *Cihan-nümâ Die altosmanische Chronik des Mevlana Mehemed Neschri*, C.I-II, nşr. F. Taechner, Leipzig 1951-1955.

⁹ Y. Yücel-H.E. Cengiz, “Ruhî Tarihi-Oxford Nüshası, değerlendirme metnin yeni harflerle çevirisi (466 sayfa tıpkı basım ile birlikte)”, *Belgeler*, C. XIV. sayı: 18, T.T.K. Yay., Ankara 1992.

¹⁰ F. Giese, *Die Altosmanischen Anonymen Chroniken*, Breslau 1922.

devirlerine aittir. Her iki bölüm kendilerini konu alan imparatorların isimleriyle birbirinden ayrılmıştır. Aynı zamanda 1255-1261 yılları arasını içeren bir kısmı da mevcuttur.

Bu eser 1255-1261 yılları arasını da konu aldığı için aslında Georgios Akropolites'in eserinin bir devamıdır. Yazar anlattığı dönemi bizzat yaşamış ve yaşadığı olayları özenle kaleme almıştır. Zamanın en büyük siyasi tarihçisi olarak sağlam ve klasik bir bilgi donanımına sahip olduğu eserinde görülmektedir. Homeros'un kullandığı deyimleri sıklıkla kullanmıştır. Eserinde, Bizans takvimi yerine antik dönemde kullanılan takvim usulünü tercih etmiş ve dini konulara oldukça fazla yer vermiştir. Özellikle dogmatik tartışma konularıyla ilgilenip *Union* (kiliselerin birliği) sorununda milli bir davranış sergileyerek Ortodoks inancının ateşli savunucusu olmuştur. Pachymeres'in eseri XIII. yüzyılın son yarısı ve XIV. yüzyılın olayları açısından son derece önemlidir. Eser, Bizans tarihiyle beraber XIII. yüzyılın ikinci yarısı Türk ve Bulgar tarihi açısından önemli bir kaynak olma özelliği göstermektedir. Ayrıca Moğolların, Selçukluların ve Osmanlıların içtimai yaşamı hakkında bilgilerin yer aldığı ilk Bizans kaynağıdır. 1835'de Bonn'da tabının I. ve II. cildi I. Bekkerus tarafından neşredilmiştir. Pachymeres'in eseri, Anadolu'nun Türkler tarafından fethi, Sırp, Bulgar ve Memlûk, hatta Moğollar hakkında bilgileri içermektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu için eser ayrı bir önem taşımaktadır.¹¹ Eserde, 1300 yıllarında Batı Anadolu'da gelişen Türk hakimiyeti, beyliklerin kurulduğu bölgeler, Bizans'ın Türkler'e karşı mücadelesi hakkında zengin bilgiler bulunmaktadır.

b.Nikephoros Gregoras: 1290'da Karadeniz Ereğli'de doğdu. 20 yaşındayken İstanbul'a geldi. Burada Johannes Glykys ve Theodoros Metochites'ten ders aldı. 1326 yılında II. Andronikos'un elçisi olarak Sırbistan sarayına gönderildi. 1328 yılında devlet

¹¹ Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcica, Die Byzantinischen Quellen Der Geschichte Der Türkvölker*, C.I, Budapest 1942, s. 280-282; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. F. Işıltan, Ankara 1995, s. 431. Eserin Fransızca'ya çevirisi için bak. Georges Pachymeres, *Relations Historiques, I. Livres I-III*, Edition, Introduction et Notes Par Albert Failler, Traduction Française, Paris 1984.

hizmetinden ayrılarak kendisini ilmi çalışmalara adadı. Fakat 1330 yılında tekrar devlet hizmetine girdi. Bu tarihten sonra dini konulardaki tartişmalarda büyük bir n kazandı ve Georgios Palamas'a karşı dini tartişmalarda ön plana ıktı. Meclis 1351 yılında Palamas'ı aforoz ettiği halde Nikephoros'un kavgası devam etti. 1355 yılında Johannes V. Palaeologos tahtı ele geçirdiğinde Nikephoros İstanbul'da bir manastırda tutulmuş ve kilise kavgaları arasında 1360 yılında ölmüştür. Nikephoros Gregoras XIV. yüzyılın en büyük siyasi tarihisiydi. Gregoras'ın retorik, gramer, felsefi yazılar, deyimler, şiirler, mektuplar gibi eserleri yanında tarihi bir eser de yazmıştır. Gregoras'ın, *Historai Romae* (Roma Tarihi) adındaki 37 kitaptan oluşan tarihi, 1204-1359 yılları arasındaki olayları içine alır. İlk yedi kitabında Georgios Akropolites ve Georgios Pachymeres'in yanı sıra başka bilinmeyen kaynakları da kullanmıştır. Eser, Pachymeres'in eserinin hem baş tarafını tamamlar hem de devamı niteliğindedir. Özellikle, 1351-59 yılları için kaydettikleri, kendi yaşayıp gördüğü olaylar olması açısından önem taşımakta ve esere XIV. yüzyıl ilk yarısı için kaynak niteliği kazandırmaktadır. Pachymeres gibi Gregoras da antik Yunana karşı hayranlık duymaktadır. 1829-1830'da L. Shopen tarafından, 1855'te de I. Bekkerus tarafından olmak üzere c cilt halinde Bonnae serisinde neşredilmiştir. Gregoras'ın tarih eseri, XIII. ve XIV. yüzyıl Türk tarihi, Türk-Bizans münasebetleri bakımından çok zengin bilgiler ihtiva etmektedir. Ayrıca, Ortaçağ tarih yazarlarınınca ihmal edilen teşkilat, idarî ve iktisad meselelere de temas etmiştir. Eserde Batı Anadolu'da kurulan beylikler hakkında da bilgiler bulunmaktadır.¹²

c. Ioannes VI. Kantakuzenos: Soylu bir aileden gelmekte olup II. ve III. Andronikos'ların yönetimi altında önemli devlet görevlerinde bulunmuştur. III. Andronikos'un ölümünden sonra (1341) kendini imparator ilan ettirmiş, fakat bunu kabul etmeyen muhalif gruplar tarafından başkentten çıkartılmıştır. Daha sonra Balkanlarda İmparator olmak istemiş, fakat bu durumdan rahatsız olan İstanbul'daki rakipleri tarafından

¹² G. Moravesik, *Byzantinoturcica*, C.I, s. 450-453, Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 431.

sıkıştırılınca önce Aydınoğlu Umur Bey'den, onun ölümünden sonra Osmanlı Beyliği'nden yardım alarak ayakta durmaya çalışmıştır. Osmanlı Beyliği ile yaptığı ittifak neticesinde kızını Orhan Bey'e vermiştir. 1347 yılına kadar iktidara gelmek için mücadele etmiştir. 1347 yılında İmparator olmayı başararak 1354'e kadar Bizans İmparatoru olarak hüküm süren Kantakuzenos, 1355 yılı başında tahttan çekilmiştir. İnziva hayatı yaşadığı Athos'daki bir manastırda 1383 tarihinde öldü. Manastırda bir çok dini ve felsefi eserler yazdı. Yaşadığı dönemi yansıtan ve bu açıdan tarih kitabı yanında bir çeşit hatırat özelliği de taşıyan eserini bu sırada kaleme aldı. *Deeknamen Theodulas* adıyla yazdığı eseri 4 kitaptan oluşur ve 1320-1356 yılları arasındaki olayları kapsar. Eserini yazarken amacının gerçekleri yazmak olduğunu belirtmiştir. Eseri yazarken şahsi günlüğünden ve bazı resmi belgelerden istifade etmiştir. Verdiği bilgilerin doğruluğu onun için son derece önemli olduğundan eser, tarihi kaynak olarak ayrıca bir önem kazanmaktadır. Nikephoros Gregoras'ın eserini tamamlar niteliktedir. Eser içerisinde Mısır Memlûklü Sulatani Nasır Hasan'a yazılan mektubun Yunanca orijinali bulunmaktadır. XIV. yüzyıl Türk tarihi açısından hayli kıymetli olan bu eser, Bonnae serisinde L. Schopen tarafından üç cilt halinde 1828-1832 tarihlerinde neşredilmiştir.¹³ Aydınoğulları Beyliği ile Bizans ilişkileri açısından son derece önemli olan bu eserin IV. Kitabının İngilizce çevirisinden istifade etmeye çalıştık.¹⁴

d. Dukas: Dukas'ın şahsiyeti ve Bizans Tarihi adlı eserini ne maksatla yazdığı hakkında bilgi yoktur. Dukas, çağdaşı olan diğer tarihçiler arasında Türkler hakkında en fazla bilgi veren tarihçidir. Hayatı hakkında eserinde verdiği kayıtlar dışında fazla bir bilgi sahibi değiliz. Eserinden öğrendiğimize göre, büyük babası Michael Dukas, İstanbul'un ileri gelen ailelerinden birine mensup olup, Ioannes Kantakuzenos ile V. Ioannes arasında vuku bulan mücadeleye Kantakuzenos taraftarı olarak katıldığından, kaybedince hapse atılmış ve daha

¹³ G. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, C. I, s. 321-323; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 432.

sonra 1345 yılında Aydın emiri İsa Bey'e sığınmıştır. Kendisi hem alim hem de tabip olduğu için geri kalan ömrünü Aydın emirinin himayesinde geçirmiştir. Dukas da büyük bir ihtimalle büyük babasının sığındığı Efes civarında doğmuştur. Ailesinin daha sonra Efes'e göç ederek Cenovalılarla münasebet kurduğu, Dukas'ın 1421 yılında Foça'da Cenovalı Adorno ailesinin katibi olmasından anlaşılmaktadır. Daha sonra Dukas, Midilli adasının hükümdarı Gateluzi'nin hizmetine girerek bu ailenin diplomatik faaliyetlerini yürütmüştür. Hayatının en faal yıllarını burada geçiren tarihçi, 1452'de Türklerin Dimetoka'da İstanbul'u almak için yaptıkları hazırlıklara da şahit olmuştur. 1462'de Midilli'nin Türkler tarafından zaptından sonra bir süre daha yaşadığı anlaşılan tarihçinin nereye sığındığı ve nerede öldüğü kesin belli değildir. V. Mirmiroğlu tercümesinin ilk kısmında Dukas hakkında verdiği bilgilerde, onun Midilli'nin fethinden sonra İstanbul'a getirilerek hapsedildiğini ve hapisten kurtulmak için İslam dinini kabul ettiğini, fakat sonra yay ile boğdurulmuş olduğunu yazmaktadır.¹⁵ *Historia* adını taşıyan eserini 1453 ile 1462 yılları arasında kaleme aldığı anlaşılmaktadır. 45 bölüme ayrılmış olan eserde yazar, Bizans tarihçilerinden gelenek haline gelmiş olan dünya tarihini anlatmakla başlamakta, Adem'den Palaeologoslara kadar olan olayların sadece çok kısa bir özetini vermektedir. Anadolu Beylikleri'nin kurulması da çok kısa olarak kaydedildikten sonra, 1359'a kadar Osmanlılar'ın Bizans toprakları üzerinde yerleşmelerini anlatmaktadır. Eserde olaylar 1389 yılında I. Bayezid'in hükümdarlığından sonra çok tafsilatlı bir şekilde anlatılmakta ve 1462'de Midilli'nin Türkler tarafından fethi hadisesine kadar getirilmektedir. Dukas'ın eserinin, tamamıyla XIV. ve XV. Yüzyılda Bizans-Türk münasebetlerinin bir tarihi olduğunu söyleyebiliriz. Türkçe ve Latince bilen yazar, Franklar ve özellikle Türkler hakkında ilk elden kaynakları toplamış ve özellikle Batı Anadolu sahilleri, İzmir Foça ve çevredeki adalar hakkında önemli bilgiler vermiştir. Dukas tutucu bir Hıristiyan olduğundan,

¹⁴ Cantacuzenus I., *Historiarum*, C. I-IV, Bonn1828; Miller, T. S., *The History of John Cantacuzenus (Book IV): Text, Translation, and Commentary*, Washington 1975, (Basılmamış Doktora Tezi).

kitabının bir çok yerlerinde Türkler hakkında dinsizler tabirini kullanmış, aleyhlerine bir çok hakaretlerde bulunmuştur. Dukas kiliselerin birleşmesi taraftarı olup bunu eserinde vurgulamıştır. Eser, ilk olarak 1649'da Paris'te Latince'ye tercüme edilmiş, 1834'de ise Bonnae serisinde I. Bekkerus tarafından neşredilmiştir. Dukas'ın eserinde Aydınolu Umur Bey'in faaliyetlerinden bahseden bir bölüm bulunmaktadır. Dukas ayrıca eserinde Batı Anadolu'nun durumu ve bölgede kurulan Türk beyliklerini sıralaması açısından verdiği bilgiler faydalıdır. Eser V. Mirmiroğlu tarafından Türkçe'ye çevrilmiş olup biz de bu çeviriden faydalandık.¹⁶

e. Laonikos Khalkokondyles: Atina'nın tanınmış ailelerinden birine mensuptu. Hayatı hakkında eserinde kendisi ile ilgili verdiği dağınık bilgiler dışında fazla bilgiye sahip değiliz. 1430 yılı civarında doğduğu 1490 sıralarında öldüğü tahmin edilmektedir. Babası, Atina'da cerayan eden taht mücadeleleri yüzünden Mora'ya göç ederek orada Mistra despotunun hizmetine girmiştir. Antik çağ kültürünü çok iyi bir şekilde öğrendi. 1449 yılında Laonikos'un daha önce Mora despotu olan İmparator XI. Konstantinos ile İstanbul'a gitmesi kuvvetle muhtemeldir. Fakat eserinden de anlaşılacağı üzere İstanbul'un fethi sırasında kendisi şehirde bulunmamaktaydı. *Historiae* adını taşıyan eseri 10 kitaba ayrılmış olup, 1298-1463 yılları arasındaki olayları kapsamaktadır. Eser, Lemnos'un Türkler tarafından fethi ile

¹⁵ Dukas, *Bizans Tarihi (Dukas)*, çev. V. Mirmiroğlu, İstanbul 1956, s. II.

¹⁶ Hayatı ve eseri hakkında bak: W. Miller, "The Historians Dukas and Phrantzes", *Journal of Hellenic Studies*, 46, (1926); G. Moravesik, *Byzantinoturcica*, I, s. 126-128; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 431-440; Akdes Nimet Kurat, "Bizans'ın Son ve Osmanlıların İlk Tarihçileri", *Türkiyat Mecmuası*, Sayı: 3, (1935), s. 185; Şerif Baştav, "Türk Tarihi Bakımından Dukas'ın Eserinin Değeri", *Türk Kültürü Araştırmaları*, II, (1965), s. 177-194; s. 63-71; Melek Delilbaşı, "Türk Tarihinin Bizans Kaynakları", *Cogito (Bizans)*, s. 17, (1999), s. 342-344; Eserin Türkçeye çevirisi: Dukas, *Bizans Tarihi (Dukas)*, çev. V. Mirmiroğlu, İstanbul 1956; Eserin yayını: V. Grecu, *Historia Turco-Byzantina (1341-1462)*, Bükreş 1958; Eserin İngilizce çevirisi: J. H. Magoulias, *Decline and Fall of Byzantium to the Ottoman Turks by Dukas*, Detroit 1975.

sona ermektedir. Bununla birlikte bazı olaylar 1487 yılına kadar uzamaktadır. Buna göre bu tarihten kısa bir süre sonra 1490 yılı civarında öldüğü sanılmaktadır.

Khalkokondyles, eserinde Grekler merkez olmak üzere, dünya tarihinin kısa bir özetini yapmakla başlar. Bizans'ın çöküşü sebebiyle yazılan eserin ana konusu ise, Türklerin o zamana kadar yaşayan kavimler arasında nasıl kuvvetlenerek Grekleri mağlup edip geri çekilmeye zorladıkları, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve gelişmesi, Anadolu ve Balkanlar'da ilerlemeleri teşkil etmektedir. 10 kitaba ayrılmış olan *Historiae*'nin birinci kitabı Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1389 I. Kosova muharebesine kadar; ikinci kitap Timur'a kadar olan Bayezid'in hakimiyet dönemi; üçüncü kitap 1402 Ankara Savaşı'na kadar Timur tarihinden bahsetmektedir. Tezimizle alakalı olan ilk üç kitabın çevirisi ve değerlendirmesi Doktora tezi olarak Londra'da yapılmış olup daha sonra kitap halinde Atina'da basılmıştır. Bizde bu çeviriden faydalandık. Fakat tezimiz hakkındaki verdiği bilgiler oldukça zayıf olup, Umur Bey'in Yunanistan üzerine düzenlediği seferleri Ertuğrul Bey'in yaptığını söylecek kadar büyük hatalar yapmıştır.¹⁷

3.Katalan Vekayinâmesi (Kroniği)

a.Roman Muntaner: **Bizans İmparatorluğu, XIII. yüzyılın son çeyreğindeki Türklerin sürekli başarıları karşısında Avrupa'da Anjou-Aragon savaşının sona ermesiyle işsiz kalan Katalanları**

¹⁷ Eser hakkında daha fazla bilgi için bak: Şerif Baştav, "Die Türkischen Quellen des Laonikos Chalkondyles", *Akten des XI. Internationalen Byzantinisten Kongresses*, Münih 1958; W. Miller, "The Last Athenian Historian Laonikos Chalkondyles", *Journal of Hellenic Studies*, 42, (1922), s. 36-50; Moravcsik, *Byzantinoturcica*, I, s. 396 vd.; Akdes Nimet Kurat, "Bizans'ın Son ve Osmanlıların İlk Tarihçileri", *Türkiyat Mecmuası*, Sayı: 3, (1935), s. 185-206. G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 432; Melek Delilbaşı, "Türk Tarihinin Bizans Kaynakları", *Cogito (Bizans)*, sayı: 17 (1999), s. 344-346. Eser hakkında yapılan tezler: Akdes Nimet Kurat, *Die Türkische Prosopographie bei Laonikos Chalkondyles*, Hamburg 1933, (Basılmamış Doktora Tezi); Nicoloudis, Nicolaos, *Laonikos Chalkokondyles A Translation and Commentary of the "Demonstrations of Histories" (Books I-III)*, Editör: Evangelos K. Chrysos, Athens: Historical Publications ST. D. Basilopoulos 1996.

Eser Darko tarafından yayınlanmıştır.Bak: Laonici Chalcocandylae, *Historiarum Demonstrationes*, Yay. J. Darko, Budapeşte 1922, 1923 ve 1927.

paralı asker olarak yardıma çağırılmıştır. Roger de Flor komutasında Batı Anadolu'da faaliyetlerde bulunan Katalanlar'ın seferiyle Bizans'ın Batı Anadolu savunma hattının çökmüş olması Aydınoğulları'nın bu bölgede ilerlemesinde önemli rol oynamıştır. Seferin ayrıntılı açıklaması bu birlik içinde yer alan Roman Muntaner tarafından yapılmıştır. Bu kaynağın İngilizceye çevirisi yapıldığı gibi hakkında birkaç makale yazılmıştır.¹⁸ Tezimizi yazarken bu İngilizce çeviriden ve makalelerden istifade ettik.

4.Latin Kaynakları:

a.Martin Georg Thomas, Diplomatarium Venato Levantinum, I-II: Vatikan ve Venedik devlet arşivinde bulunan Doğu ile ilgili resmi belgeler bir araya toplanarak Latinceye ve Fransızca'ya Thomas Predelli tarafından çevirilmiştir. Bu belgelerde Aydınoğulları ile ilgili çok önemli bilgiler bulunmaktadır. Aydınoğulları'na karşı Haçlı Seferlerinin oluşum süreci resmi belgelerde takip edilebilmektedir. Biz tezimizde Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinde bulunan yayınlanmamış çevirisinden istifade ettik. Ayrıca Venedik arşivinde bulunan Romanya bölgesi ile ilgili resmi kayıtlar Thiriet tarafından Fransızca'ya çevrilmiştir.¹⁹

b.Marino Sanudo Torsello: Marino Sanudo Torsello (1270-1343) XIV. yüzyıldaki Haçlı propagandacılarından en önemlisi olarak öne çıkmaktadır. 1270 yılında Venedik

¹⁸ Roman Muntaner, *Chronicle*, tercüme: Lady Goodenough, London 1921; Francisco de Moncada'nın Roman Muntaner ve Bizans kaynaklarına dayanarak yaptığı bir araştırma (*Expedicion de los catalanes y aragoneses los turcos y griegos*, Barcelona 1920) İngilizceye çevrilmiştir. Francez Hernandez, *The Catalan Chronicle of Francisco de Moncada*, Press of Univesity of Texas at El Paso 1973; Aynı Yazar, "The Turks with Grand Catalan Company, 1305-1312", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, 2 (1974), s. 25-45; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, 6. Baskı, Ankara 1994, s. 130-131; Zerrin Günel Öden, "Bizans İmparatorluğu'nun Türklere Karşı Alan ve Katalanlar İle İttifakı", *İ. Ü. E. F. Tarih Dergisi*, sayı: 35, İstanbul 1994, s. 123-129; W. Miller, "The Catalan Grand Company (1302-1311), *The Latins in the Levant*, London 1908, s. 211-234; Keith, Hoopwood, "The Catalans in Anatolia and the Emirates of Menteşe and Aydın", *XIV. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiri*, Ankara 9-13 Eylül 2002.

¹⁹ F. Thiriet, *Deliberations des Assemblees Venitiennes Concernant La Romania I*, La Haye, Paris, 1966.

Senatosu üyesi bir babanın oğlu olarak dünyaya geldi. Marino Sanudo, Bizans'ın Ege adalarının bazılarının yönetimini elinde bulunduran Sanudi sülalesiyle akraba olması dolayısıyla adalar ve bu bölge hakkında oldukça fazla bilgi sahibi bir kişiydi. Bölgedeki Venedik çıkarlarını korumak amacıyla Türklere karşı Haçlı seferi düzenlenmesi gerektiği fikrinin en ateşli savunucusu olmuştur. Marino Sanudo'nun Haçlı propagandası olan çalışması *Secreta Fidelium*) ve mektupları Aydınoğulları Beyliği tarihi için son derece önemlidir. Yazar ayrıca Bizans'a karşı da özel bir ilgi duyması, eserine ayrı bir önem katmaktadır.²⁰

5. MENAKIBNÂMELER:

Bizim dönemimizle ilgili olarak mevlevî dervişi olan Eflâkî tarafından kaleme alınan Mevlâna Celaleddîn, Sultan Veled ve Ârif Çelebi'nin menkıbelerini anlatan *Menâkıbü'l-Ârifin* adlı eser önemlidir. Bu eserde Anadolu'nun dinî, sosyal, kültürel, idarî, hatta siyasi durumu ile ilgili çok kıymetli bilgiler verir. Eserin neşri ve tercümesi Tahsin Yazıcı tarafından yapılarak dilimize kazandırılmıştır.²¹

6. SEYAHATNÂMELER VE COĞRAFİ ESERLER:

a.İbn Batuta, Ebû Abdullah: XIV. yüzyıl İslâm dünyasının büyük bir bölümünü gezen seyyah, 1304 yılında Tanca'da doğdu. Eğitimini burada tamaladıktan sonra, 1324 yılında, 20 yaşında iken kutsal yerleri ziyaret etmek amacıyla yola çıkmış, Kuzey Afrika ve Mısır yoluyla Filistin, Suriye, Hicaz, Irak, İran, Anadolu, Güney Rusya, Harezm, Maveraünnehr, Türkistan, Afganistan, Hindistan ve Çin'i dolaşarak ayrılışından 25 yıl sonra Tanca'ya geri dönebilmiştir.

Seyyahımız, Anadolu'ya 1333 yılında gelmiş ve Aydınoğulları'nı ziyaret etmiş beylik hakkında bilgiler vermiştir. Aydınoğulları'nın zenginliğinden ve askeri gücünden

²⁰ A. S. Atiya, *The Crusade in the Later Middle Ages*, London 1938, s. 114-127; A. Laiou, "Marino Sanudo Torsello, Byzantium and Turks: The Background to the Anti-Turkish League of 1332-1334", *Speculum*, XLV (1970), s. 374-392.

²¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, (Yay. Tahsin Yazıcı), Ankara 1984; Tercüme: Tahsin Yazıcı, 3. Baskı, İstanbul 2001.

bahsetmiştir. Aslı Arapça olan eserin bir çok dile çevirisi yapılmış olup biz de İngilizce ve Türkçe'ye yapılan çevirilerinden istifade etmeye çalıştık.²²

b.el-Ömerî: Asıl adı Ahmed'dir. Halife Ömer'in soyundan geldiği için bu adla anılmaktadır. Babası Muhiddin bin Yahya, Kahire'de 1333 yılına kadar Memlûkler'in Kâtib üs-sırrı idi. 1300 tarihinde Dımaşk'ta doğan müellif, 1348 yılında vefat etmiştir. Memlûk Devletinde kadılıktan nazırlığa kadar bir çok görevlerde bulunmuş olan müellif, *Mesâlikü'l-ebzar fî Memâlikü'l-emsâr* adlı bir eser vücuda getirmiştir. Eserde, Anadolu Beylikleri ve hakim oldukları coğrafya hakkında bilgiler bulunmakta olup Aydınöğulları ile ilgili çok kısa bir bölüm de beyliğin hakim olduğu coğrafya ve sahip olduğu asker hakkında bilgiler vardır. Ömerî, Anadolu hakkındaki bilgileri Sivrihisarlı Şeyh Haydarü'l-'Üryan ile Cenevizli Balaban'dan duymak suretiyle toplamıştır. Bu iki zatın 1330-1333 yıllarında Anadolu'dan ayrıldıkları tahmin edilmektedir. Anadolu ile ilgili kısım neşredilmiş ve Türkçeye çevirilmiştir.²³

B.ARAŞTIRMALAR

Aydınöğulları tarihi hakkında çalışmalar merhum Fuad Köprülü'ye kadar gider. Köprülü, Anadolu Beylikleri hakkında yazmış olduğu uzunca makalesinde Aydınöğulları'nın

²² İbn Batuta, *Tuhfetü'n-nüzzâr fî Garaibi'l-Emsar ve Acâibi'l-esfar*, (Türkçe terc. Şerif Paşa), İstanbul 1919-25; Sadeleştiren M. Çevik, *İbn Batuta Seyahatnâmesi*, I-II, İstanbul 1983; İngilizceye kısmen çevirisi için bak. İbn Battuta, *Travels in Asia and Africa 1325-1354*, Translated and Selected By. H.A.R. Gibb, The Broadway Travellers, London 1963; Fransızca çevirisi için bak: *Voyages d'İbn Batoutah*, texte arabe , accompagne d'une traduction pur C. Defremery et le Dr. B. R. Sanguinetti, 5 cilt, Paris 1893-1922; Almanca çevirisi için bak: İbn Battuta, *Die Reise des Arabers İbn Battuta durch Indien und China*, (14. Jahrhundert), Bearbeitet von Dr. Hans von Mzik, Hamburg 1911. İbn Batuta hakkında geniş bilgi için bak. İ Kafesoğlu, " İbn Batûta", *İ.A.*, C. V/II, s. 708-711; Ayrıca bak: *İbn Batuta Seyahatnâmesi'nden Seçmeler*, Haz. İ. Parmaksızoğlu, Ankara 1981.

²³ El-Ömeri, Şehabettin, *Mesalikü'l-ebzar fî Memâlikü'l-emsar*, (Anadolu İle İlgili kısmı Yay. F. Taeschner), Leipzig 1929, Türkçe Tercümesi: Yaşar Yücel, "Mesalikü'l-Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri", *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, T.T.K. Yay., 2. Baskı, Ankara 1991, s. 183-

menşei hakkında, Menakıbü'l-Arifin'deki bilgileri tarihi kaynak olarak kullanılmış ve bu beylikle ilgili bazı kitabeleri neşrederek o zamana kadar bilinenleri sıkı bir tenkide tâbi tutmuştur. Fuad Köprülü, *Aydın Oğulları Tarihine Aid* olmak üzere yazdığı ikinci bir makalesiyle, *Düstürnâme*'deki bilgileri kısaca nakletmiş ve ilk yazısından bazı kısımlarını doğrularken, bazılarını da düzelterek yeni bir silsinâme meydana getirmiştir. Ayrıca Fuad Köprülü'nün *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri* adlı çalışmaları özellikle Anadolu'da, beylikleri ortaya çıkaran süreci anlamamızda son derece faydalı olmuştur. Daha sonra M. H. Yinanç tarafından *Düstürmâme-i Enveri*'nin yayınlanması ve buna uzunca bir *Medhal* yazarak burada bulunan bilgileri Bizans ve diğer batılı kaynaklarla kıyaslamasıyla Aydınoğulları Beyliği tarihi hakkında çalışmalar hız kazanmıştır. 1945 yılında Himmet Akın tarafından yapılan Doktora tezi halen daha Aydınoğulları hakkında yapılan çalışmalar arasında ön plana çıkmaktadır. Daha sonra 1954 yılında Irene Melikoff-Sayar tarafından *Düstürnâme-i Enveri* hem Latin harfleriyle transkribe edilmiş hem de eserin Fransızca çevirisi yapılmıştır. Bu eserden istifade eden Fransız Bizantinisti P. Lemerle Aydınoğulları-Bizans ilişkileri hakkında klasik bir eser olan *L'Emirat D'Aydın Byzance Et L'Occident*'i meydana getirdi. Bu eserde Lemerle, Bizans kaynakları ve diğer batılı kaynakları kullanarak *Düstürnâme-i Enveri*'de verilen bazı bilgilerin hatalı olduğunu göstermeye çalışmıştır. Fakat Halil İnalcık, yazdığı makalede P. Lemerle'nin Destan'ı yeterince kavrayamayarak bazı hatalara düştüğünü belirterek meseleleri yeniden yorumlamıştır.²⁴ Aydınoğulları tarihine ilişkin çalışmalarda bir diğeri de hocam Melek Delilbaşı'nın yapmış olduğu Doçentlik tezidir. Bu tezde M. Delilbaşı, Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlılar'ın ilk dönemlerinde Batılılara vermiş oldukları Ahidnâmeler ve

203.Eser hakkında ayrıca bak. Şemsettin Günaltay, *İslâm Tarihinin Kaynakları Tarih ve Müverrihler*, İstanbul 1991, s. 443; K.S. Selibi, "Ibn Fadl Allâh Al-'Umarî", *E.I.*, C. III, s. 758-759.

²⁴ Halil İnalcık, "The Rise of The Turcoman Maritime Principalities in Anatolia, Byzantium and Crusades", *Byzantinische Forschungen*, IX, Amsterdam (1985), s. 197-217.

Nâmeler değerlendirilmiştir. İ.H. Uzunçarşılı'nın, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri* adlı çalışması beylikler tarihi konusunda derli toplu sayılabilecek en önemli çalışma olmakla beraber oldukça yüzeyseldir. Aydınogulları'na ait kitabeleri de İ.H. Uzunçarşılı yayınlamıştır.²⁵ Ayrıca H.Akın'ın eserinde Aydınogulları'na ait bütün kitabeler okuyarak değerlendirilmiştir. Aydınoglu Mehmed Bey'in ilk başlarda Germiyanlılara bağlı olduğu düşünülürse İ.H.Uzunçarşılı'nın *Kütahya Şehri* (İstanbul 1927) adlı eseri de önem kazanmaktadır. W. Heyd'in *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi* adlı eseri ticaret tarihi konusunda temel eser olmakla beraber tezimizi hazırlarken Levant ticaretini ve Aydınogulları'nın bu ticarete dahil olması süreçlerini kavramamızda faydalı olmuştur. E. A. Zachariadou'nun *Trade and Crusade* adlı çalışması ve bu konuda yazdığı makaleler tezimizin yazımında oldukça faydalı olmuştur. Zachariadou, Menteşe Oğulları ve Aydın Oğulları'nın, Venedik ile olan ticari ilişkilerinin aydınlatan dokuz belgenin yedi tanesi ilk defa bu eserde yayınlamıştır. Yazar bu belgelerden başka hem Batı, hem de doğu kaynaklarına başvurarak en yeni bibliyografyayı da kullanmak suretiyle, Beyliklerin Venedik ile ticarî ilişkileri, bu devirde Türklere karşı girişilen Haçlı Seferleri, Menteşe ve Aydın Beyliklerinin siyasal tarihleri, Venedik'in doğu ticareti ve Ceneviz ile olan ilişkileri hakkında aydınlatıcı bilgiler vermektedir. Bizans Tarihi konusunda G. Ostrogorsky'in *Bizans Devleti Tarihi* ile en son verilere dayanan D.M. Nicol'un *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)* adlı çalışmaları da yaşanan gelişmeler karşısında Bizans bakış açısının ortaya konmasında faydalı olmuştur. Aydınogulları'nı uzunca bir süre uğraştıran Haçlı Seferleri konusunda K.M. Setton'un editörlüğünde hazırlanan *A History of Crusades* adlı çalışması oldukça önemlidir. Aynı müellifin *The Papacy and Levant* adlı eseri Aydınogulları'nın Ege adalarındaki faaliyetlerini durdurmaya yönelik olarak Papalığın tutumu konusunda değerli bilgiler vermektedir. S. Runciman *Haçlı Seferleri Tarihi*'nin III. cildinde Aydınogulları üzerine yapılan Haçlı Seferi

²⁵ İ.H. Uzunçarşılı, *Kitabeler II*, İstanbul 1929.

hakkında kısaca değinmiştir. A. S. Atiya'nın *The Crusade in the Later Middle Ages* adlı eseri son Haçlı Seferleri konusunda daha detaylı bilgiler vermektedir. Mustafa Akdağ'ın *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi* adlı çalışmasının I. cildinde Anadolu'nun XIV. yüzyıldaki iktisadi yapısı ve beyliklerin ekonomik yapısı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Zerrin Günal Öden'in *Karesi Beyliği*, Çetin Varlık'ın *Germiyan Beyliği*, Feridun Emecen'in *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası* adlı çalışmalarından da yararlanmaya çalıştık. İlhan Erdem hocamızın yaptığı *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)* doktora çalışmasından beyliklerin ortaya çıkışını ve Anadolu'nun Türkleşmesini izah etmekte faydalı olmuştur. Bu çalışmaların bibloyagrafik künyelerini tezin sonunda Bibliyografya bölümünde verdiğimiz için burada tekrar olacağı düşüncesiyle vermemeyi uygun gördük.

GİRİŞ: Anadolu'nun Türkler Tarafından Fethi

Aydınoğulları Beyliği'nin ortaya çıkışını, XIII. yüzyılın ikinci yarısında Orta Anadolu'daki gelişmeler ve Batı Anadolu'da Bizans toprakları üzerinde gazi Türkmen beyliklerinin kuruluş süreci içinde incelemek gerekir. Bu süreci, üç temel etken belirlemiştir: İlk olarak nüfus baskısı, Oğuzların yani Türkmenlerin Anadolu'ya sürekli yoğun göçleri, ikinci olarak Türk-İslâm gaza hareketinin yeni bir yapı kazanması ve üçüncü olarak Denizli, Antalya, Ayasuluk ve Bursa'nın milletlerarası pazarlar durumuna yükselerek Türkiye'nin dünya ticaret yolları üzerinde önemini korumuş olmasıdır.

Oğuzların batıya büyük göçleri başlıca iki aşamada olmuştur; birincisi, Türkmenlerin Selçuklular önderliğinde 1020'lerden başlayarak Azerbeycan'ı fethetmeleri ve Anadolu'ya akınları ve nihayet Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan'ın 1071'de Malazgirt zaferiyle Bizans Anadolu'sunu iskan ve yerleşmeye açmasıdır. Malazgirt Zaferi'nden sonra, Bizans'ın savunma hattı çöktüğünden birkaç yıl sonra Türkmenler Marmara ve Ege Denizi kıyılarına kadar ulaştığı bilinmektedir.²⁶ Bu yoğun Türkmen muhacereti esnasında Rum ahali ya kıyılara kaçıyor veya şehirlerde yeni gelenlerle uzlaşma içinde yaşamlarını sürdürüyorlardı. Aydınoğulları Beyliği'nin kurulmuş olduğu Batı Anadolu'daki Bizans toprakları XI. yüzyılın sonlarına doğru Türkler tarafından fethedilmiştir. Batı Anadolu'daki ilk Türk siyasi varlığı, İzmir'i alarak Ege adalarına kuvvetler sevk eden Çaka Bey ve onun kurmuş olduğu beyliktir.²⁷

²⁶ Malazgirt sonrası Anadolu'da Türk fetihleri ve ilk Bizans-Selçuklu ilişkileri için ana kaynak olarak bak. Anna Komnena, *Alexiad*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1996, s. 16-24, 124-142; 193-206; 325-340; 457-464; 478 vd. Çağdaş araştırmalar için bak. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, s. 37-110; 153-160 ve Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Y. Moran, İstanbul 1979, s. 69-103.

²⁷ Bu konuda geniş bilgi için bak: Akdes Nimet Kurat, *Çaka Bey*, İstanbul 1936.

Fakat, XII. asrın son yıllarında beliren Haçlıların etkisiyle Batı Anadolu tekrar Bizans idaresine geçmiş; böylece Aydın Elinin çevresi de hemen iki yüzyıl süren Bizans-Türk mücadelelerine sahne olmuştur.

1148 yılında Fransa Kralı VII. Louis'in kumandasında yapılan II. Haçlı Seferinin ikinci kolu Anadolu'ya girmek için, Menderes vadisini takip etmiş, Aydın (Tralles) şehrine uğrayarak yoluna devam etmiştir. Denizli'yi (Laodikya) geçtikten sonra Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud'un saldırısına uğrayan Haçlı ordusu ağır bir yenilgiye uğramıştır.²⁸

Her ne kadar iki tarafın uc kuvvetleri arasında ileri geri hareketler ve taşmalar görülmüşse de genellikle Denizli-Honaz, Kütahya ve Eskişehir dolayları, aralarındaki sınır hattını teşkil etmiştir. Bir tarafta Selçuklu sultanları, doğudan gelen Türkmen Oğuz boylarıyla bu bahsedilen bölgeleri kuvvetlendirmeye çalıştıkları gibi, öbür tarafta ise Bizans imparatorları da daha ziyade Balkanlardan çağırdıkların Peçenek, Oğuz (Uz) ve Kuman kuvvetleriyle bu hudutları korumaya çalışmışlardır.²⁹

Bununla beraber, uclarda yerleşen Selçuklulara bağlı Türkmen aşiretlerinin daha sıcak ve daha verimli olan batı kıyılarına doğru, ya güzel otlaklara kavuşmak veya gaza ile ganimetler kazanmak için bir çok kez hududu geçtikleri bilinmektedir.

²⁸ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, Çev. F. Işıltan, T.T.K. Yay., 2.baskı, Ankara 1992, s. 224; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, İstanbul 1997; Kenneth Setton, *A History of The Crusades*, VI, Wisconsin 1989.

²⁹ Bizans kaynakları, Bizanslılar tarafından Türklerin çoğunlukla paralı asker, bazen de esir olarak kullanıldığını belirtmektedir. Bizans kaynaklarında bunlar *Mistoforoı* (*μισθοφόροι*) olarak geçmektedir. Bak. Anna Komnena, *Alexiad*, s. 31; *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı*, Yayına Hazırlayan: Işın Demirkent, T.T.K. Yay., Ankara 2001, s. 12-13, 61; Modern çalışmalar için bak: S. Vryonis, Jr. "Byzantine and Turkish Societies and Their Sources of Manpower", *War, Technology and Society in The Middle East*, eds. V. J. Parry ve M. E. Yapp, London Oxford University Press, 1975, s. 125-140. [Yeni basım: S. Vryonis Jr., *Studies on Byzantium, Seljuks, and Ottomans*, Reprinted Studies (Malibu: Undena Publications, 1981) no. III.], Alexander P. Kazhdan, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, v. II, Oxford 1991, s. 1343.

Merkezî otoritenin denetiminden uzak kalan uc boylarında iki taraf savaşçıları oldukça serbest hareket edebilecek durumda bulunuyorlardı; bundan dolayı uclarla merkez arasında gitgide etnik, ekonomik ve kültürel bakımlardan bazı ayrılıklar meydana gelmiştir. Buna mukabil hudutların her iki tarafında da birbirine benzeyen yaşayış tarzlarının hakim olduğu görülmüyordu.³⁰ Bu ortam içerisinde hudutlarda sürekli bir mücadele yaşanıyordu. Hatta, akdedilen antlaşmalara aykırı olarak yapılan sayısız akınlar çok vakit iki devlet arasında savaş sebebi olabiliyordu.³¹

1176'da Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'ın I. Manuel'e karşı kazandığı zafer üzerine Türkler, Batı Anadolu'yu ve bu arada Menderes boylarını tekrar fethettiler. Türk kuvvetleri Aydın (Tralles) ve Antiohia şehirleriyle birlikte bazı kaleleri alarak Ege Denizi'ne kadar varmışlarsa da İmparator I. Manuel, bu yöreleri geri almayı başarmıştır.

İran'da Büyük Selçuklu Devleti'nin çöküşü ve Harzemşahların yükselişiyle beraber, XII. y.y. ikinci yarısında Anadolu'ya yeni bir Türkmen muhacereti yaşanmıştır. İkinci büyük göç, 1220'lerden sonra doğudan gelen Moğol istilası sonucu Türkmenlerin Orta Asya'dan ve yoğun yerleşme merkezleri olan Azerbaycan'dan Anadolu'ya göçleridir. Göç, her sınıftan dehşet halindeki ahali için bir çeşit kavimler göçü niteliği aldı. Selçuk Sultanları ve İran İlhanlı (Moğol) hanları, verginin temel kaynağı olan tarım alanlarından uzaklaştırmak için Oğuz boylarını batı sınırlarına sürmeye çalışıyorlardı. Moğol baskısı altında Maverâünnehir, Horasan ve Azerbaycan'dan gelen ikinci büyük göç sonucu Anadolu'da kırsal kesimde ve şehirlerde Türk nüfusu eskisine oranla çok daha yoğun bir hal almıştır. Bu Türkmenler, ağır

³⁰ Geniş bilgi için bak. Fuad Köprülü, *Osmanlı Devletini Kuruluşu*, T.T.K. Yay., 5. Baskı, Ankara 1994; Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, (Türkçeye Çeviren: O.Ş. Gökyay) T.T.K. Yay., 3. Baskı, Ankara 1999; *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Editör: Elizabeth A. Zachariadou, (Özgün Adı: *The Ottoman Emirate (1300-1389)*, Crete Univesity Press), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1997; Jr. Speros Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and The Process of Islamization from The Eleventh Through The Fifteenth Century*, Berkeley Los Angeles London 1971.

³¹ Himmet Akın, *Aydinoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, İstanbul 1946.

vergiler koyan merkezi bürokratik idareye her zaman karşı idiler. Bu göçmenler arasında şehirli halk, ulema, tüccar ve sanatkârlar da vardı. XIII. yüzyılda Anadolu, her bakımdan bir Türk yurdu haline gelmiştir.

IV. Haçlı seferiyle İstanbul'un Lâtinler tarafından ele geçirilmesi üzerine (1204), Bizans ikiye ayrılmış ve bu sıradaki karışıklıklar ortasında İznik'i (Nicaea) ele geçiren Theodore Laskaris, Batı Anadolu'yu da hâkimiyeti altına almayı başarmıştır. Selçuklu Sultanı I. Keyhüsrev'e sığınan Aleksios Angelos, İznik tahtına geçmek için Sultanın yardımına başvurdu. Bu suretle I. Keyhüsrev, 1210 yılında Menderes bölgesinde fetih harekâtına başladı ise de Laskaris ile yaptığı savaşta şehit düştüğünden isteğini yerine getiremedi. Böylece Laskaris'in İznik hükümeti de, Paleologosların başa geçmelerine yani 1261 yılına kadar varlığını korumuştur.³²

Anadolu Selçuklu Devleti 1235'te Moğolların hakimiyetini tanımak zorunda kalmıştır. Fakat asıl Moğol egemenliği 1243'te Moğol komutanı Baycu'nun kalabalık bir Moğol ordu ve Moğol-Türk aşiretleriyle Anadolu'yu istilasıyla gerçekleşmiştir. XIII. yüzyılın ikinci yarısında Orta Anadolu'da Moğol baskısı gittikçe güçlenmiş ve Türkmenlerin bu baskı altında Batı Anadolu'ya doğru göç etmesine yol açmıştır. 1277'de Mısır Memlûklü Sultanı Baybars'ın yardımıyla Selçukluların Moğol hâkimiyetine son verme girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Moğol kontrolü, Moğol valilerinin ve İranlı bürokratların Anadolu'da doğrudan doğruya idareyi ele almaları ile son aşamasına ulaşmıştır. Anadolu'da Moğollara direnen Türkmenler, İslâm gaza ideolojisini benimseyerek Mısır Memlûkleriyle işbirliğine girişmiş ve böylece Anadolu Türklüğünün Moğollara karşı bağımsızlık hareketlerinde siyasi önderliği ele almışlardır. Siyasi güç, böylece Orta Anadolu'dan batı uclara kaymıştır. Oğuz Türkmenlerinin batıya göç hareketleri, Moğollarla mücedelenin temposuna göre zaman

zaman kuvvetlenmiş veya azalmıştır. İlhanlı hükümdarlarının Türkmen ayaklanmalarını bastırmak için yaptıkları seferler, çoğu kez Türkmen beylerinin boyun eğmesi sonucunu vermişse de, bu baskı zayıfladığı zamanlarda bağımsızlık hareketleri baş göstermiştir.

1261 tarihi, Anadolu'da Moğollara karşı geniş Türkmen hareketinin başlangıcı sayılır. Bu hareket, Türkmen beyliklerinin kuruluş sürecini başlatmıştır. Bu tarihten başlayarak Anadolu iki siyasi bölgeye ayrılmıştır. Biri İlhanlı Moğol Devleti'nin ve onların kuklası Selçuklu Sultanlarının egemen olduğu doğu kısmı, diğeri uc Türkmenlerinin egemen olduğu batı kesitiydi. Selçuklu batı sınır bölgesinde kurulmuş Eşrefoğulları, Hamidoğulları, Sahibata oğulları, Germiyan (Alişir) oğulları ve Çobanoğulları (Kastamonu) ve Selçuklu sınır ötesinde Bizans toprakları üzerinde fetihle kurulmuş Batı uc beylikleri (Menteşe, Aydın, Saruhan, Karesi ve Osmanlı Beylikleri) Türkmen egemenliğinde yarı bağımsız Anadolu'yu temsil ediyorlardı. Orta Toroslar bölgesinde Kilikya-Çukurova'da küçük Ermenistan'a karşı Memlük sultanları ile beraber sürekli gaza yapan Karaman Türkmenlerinin Konya'ya karşı ilk saldırıları 1261 yılına rastlar. Aynı yılda Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykavus, Moğolların destek verdiği rakibi karşısında yenilerek yandaşları ile birlikte, uc Türkmenlerinin yanına sığındı ve sonunda Bizans'a kaçmak zorunda kaldı.

Moğol İlhanlı bürokrasinin merkezî kontrol ve malî sistemine karşı olan yarı göçebe Türkmen boyları Moğolların tahta geçirdikleri kukla Konya sultanlarına karşıydılar. 1284'de Moğolların, Sultan Mesud'u (1284-1296) Konya tahtına oturtmaları ve onun saltanat rakibini destekleyen Germiyan uc Türklerine karşı harekate girişmeleri üzerine Türkmenler gözlerini batıya, Bizans topraklarına çevirdiler. Sonuçta, Batı Anadolu Germiyan subaşlıları tarafından fethedildi.

³² İznik Laskaris hükümeti hakkında bak: G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 397-416; A. Gardner, *The Lascarids of Nicaea*, Londra 1912; M. Angold, *Byzantine Government in Exile: Government and Society under the Lascarids of Nicaea (1204-1261)*, Oxford 1975.

Anadolu Selçuklu Devletine İlhanlılar tarafından son verildiği, Batı Anadolu'nun Katalanlar'ın akınlarına uğradığı ve Hospital Şövalyelerinin Rodos ile yöresindeki adalara yerleştikleri XIV. yüzyıl başlarındaki karışık bir dönemde kurulan Aydınöğulları Beyliğı, sahip olduğı coğrafi bölgenin ve tarih sahnesine çıktığı ortamın etkisiyle kendisini sürekli bir mücadelenin içerisinde bulmuştur. Bizans'dan Manisa (Magnesia am Sipylus), Birgi³³, Tire ve Efes³⁴'i zaptederek bu sahil bölgesine egemen olan Sasa, çok geçmeden çevresindeki diğere beylerle anlaşmazlığa düştü. Mentеше Bey'in damadı olan Sasa başlangıçta Germiyan Sübaşısı Aydınöglu Mehmed Bey ile beraber hareket ederken, bir süre sonra aralarında anlaşmazlık

³³ Birgi'nin Aydınöğulları Beyliğini kuran Mehmed bey tarafından 707 (1307/1308) tarihinde feth edildiğı, kendi tarafından yaptırılan Ulu Cami kitabesinde yazılıdır. Bak. Fuad Köprülü, "Aydın Öğulları Tarihine Ait", *TM*, II, s. 5. Birgi'yi Bizanslılardan Emir Mentеше'nin damadı olan Sasa Bey almıştır. Onun ölümünden sonra şehir Mehmed Bey'in eline geçmiş ve Ulu Cami, bu hükümdar tarafından 712 (1312) tarihinde inşa olunmuştur. Besim Darkot, "Birgi", *İ.A.*, C.II, s. 632.

³⁴ Efes, erken dönemlerden beri iskân edilmiş olmakla birlikte, ilk yerleşim yeri saptanamamıştır. Eskiçağ'da Efes'in kendisi ve özellikle bir bölümü Smyrna adıyla anılıyordu. Efes, Batı Anadolu'nun en önemli şehir ve limanlarından biriydi. Helenistik dönemde Efes, Bergama ve Milet ile birlikte, yünlü kumaşların üretiminde ve halıların ihracında çok önemliydi. Efes, Roma İmparatorluğu zamanında, Roma'nın Asya eyaletleriyle bağlantısını sağlayan çok önemli bir kavşak noktası ve ticaret limanı görevini görüyordu. Anadolu'nun o zamanki bütün ticarî malları Efes'te toplanarak buradan batıya aktarılırdı. Bizans İmparatorluğu zamanında da Efes, İzmir, Foça ve Edremit'le birlikte Batı Anadolu kıyılarının en önemli bir ticaret limanı ve deniz üssü durumunda bulunuyordu. VI. yüzyılda Menderes nehrinin getirdiğı alüvyonlarla haliçin dolması sonucu şehrin yavaş yavaş terk edilmeye başladığı görülmektedir. Buna karşılık bugünkü Selçuk kasabasının bulunduğu tepenin etekleri üzerinde yeni bir şehir olan Ayasuluğ şehri yükselmeye başladı. Anadolu Selçukluları zamanında Karadeniz kıyıları ve İç Anadolu'dan gelip Batı'ya ulaşan yollar da Efes'de düğümleniyordu. Daha sonra ise beylikler döneminde, Mentеше Bey'in damadı Sasa Bey, Ayasuluğ'u 1304 yılında bir daha Türklerin elinden çıkarmak üzere fethetti. Bak. Zeki Arıkan, "XIV.-XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ", *Bulleten*, LIV/209 (1990) s. 121-177; İlhan Erdem, "XIII-XIV. Yüzyıllarda Akdeniz Ticaretinde Selçuk", *Uluslararası Selçuk Sempozyumu*; Clive Foss, *Ephesus after Antiquity: A late antiquite, Byzantine and Turkish City*, Cambridge 1979, s. 103-167.

meydana geldi. Sasa Bey, Mehmed Bey'e karşı bu kez de Frenkler ile ittifak yapmasına rağmen savaşta yenilerek hayatını yitirmiştir.³⁵

Bu şekilde XII. yüzyıldan XIV. yüzyıla kadar Batı Anadolu'da Bizans ile Türkler arasında sürekli mücadeleler yaşandı. Fakat XIV. yüzyılın ilk yarısında Türkler ile Akka'nın 1291 yılında düşmesinden sonra yüzlerini Levanta çeviren Haçlılar arasındaki bu yeni mücadele döneminde denizci Türkmen Beyliklerinin yükselişi son derece önemli bir gelişmeydi. Bu denizci Türkmen Beylikleri, daha sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun deniz gücünü oluşturacaktır. Karada ise Bizans ile Türkler arasındaki sınır, Karadeniz sahilinden Sinop'a, Kastamonu, Kütahya ve Denizli'yi Selçuklu saltanatının emniyete alınmış noktaları olarak gerisinde bırakan bir yay içinde, Akdeniz'de Fethiye (Makri) körfezine kadar uzanıyordu. Menderes'in güneyindeki bölgenin (Karya Bölgesi) daha o zaman Türklere ait olduğuna dair görüşü Paul Wittek kabul etmemektedir. Buna gerekçe olarak da bütün bu bölgede XIV. asırdan önceye ait hiçbir Türk eseri olmadığını ileri sürmektedir. Bu sebeple Karya bölgesinin Selçuklular zamanında Türkleşmediğini ileri sürmüştür. Tezine diğer bir kanıt olarak da bu bölgenin XIII. asırda elden çıktığını belirten kaynakları göstermektedir.³⁶

Moğol istilası neticesinde Anadolu'ya yoğun bir şekilde Türkmen nüfusunun geldiğinden daha önce bahsetmiştik. Göçebeler için siyasi hudutların pek önemi yoktu. Bu akınlar daha az verimli olan iç bölgelerden daha verimli olan sahile doğru tabii bir seyir izliyordu. Göçebeler Bizans ile olan uc noktalarına yerleştirilmekteydi. Bizans için tehlike arz eden Türk göçlerinin önünü tıkama amacıyla XII. asrın ikinci yarısında imparator I. Manuel, savaşçı unsurları sınırlarına yerleştirilmek suretiyle sınırlarını güvenlik altına almaya çalıştı. Aynı zamanda sahillere inen vadileri, şehirleri tahkim etmek suretiyle Türk göçünün önünü

³⁵ P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 37-39; H. Akın, *Aydinoğulları*, s. 17; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I (Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine Kadar)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 226.

³⁶ P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 3.

kesmek istedi. Devlet otoritesinden mümkün olduğu kadar kaçmaya gayret eden Türkmen boyları, hudutların merkezle olan bağlantısının zayıflığından dolayı buralarda hareket serbestliğinden istifade ediyorlardı. Merkezi idare uclara müdahale etmekte zorlanıyordu. Özellikle, 1240 Baba İshak İsyanı, merkez ile uclar arasındaki zayıflayan bağlarını koparmak isteyen toplulukların güçlenmeye başladığı bir dönemin başlangıcı olmuştur.³⁷ 1243 Köseadağ yenilgisinden sonra merkez ile olan bağlarını iyice koparan Türkmenler, boy beyleri önderliğinde çeşitli beylikler meydana getirdiler. Moğolların hakimiyetine giren Selçuklu Sultanları bu duruma fazla müdahil olamamışlardır. Öte yandan, Selçuklu veziri Muineddin Pervane'nin³⁸ ölümünden sonra artan Moğol baskı ve nüfuzu karşısında, Bizans İmparatorluğu'nun siyasî ve askeri zayıflığından dolayı savunmasız bıraktığı Batı Anadolu, Türk yerleşmesine hazır hale gelmiştir. Bu suretle, XI. yüzyılda bir süre süre (on beş yıl kadar) Ege Denizi kıyılarına hâkim olan Çaka ve Tanrıbermiş³⁹ beylerden sonra Bizans İmparatorluğu, XIII. yüzyıl sonlarında Batı Anadolu'yu bir daha geri gelmeyecek şekilde kaybediyordu.

İznik Laskarisler devrinde kurulmuş olan savunma sistemi, Batı Anadolu topraklarını Türk akınlarına karşı savunmada başarılı olmuştur. Fakat 1261'den sonra bu savunma sistemi bozulmuş ve Bizans ülkesi savunmasız kalmıştır. 1261 yılında Bizans imparatorluğunda yapılan restorasyon Anadolu savunma gücünü oldukça zayıflatmıştır. Restorasyondan sonra devletin ağırlık merkezi doğu sınırından uzaklaşmakla kalmamış, imparatorluk siyasetinin ağırlık noktası da tamamıyla batıya kaymıştır.⁴⁰ Bizans'ın ağırlık merkezini Batı'ya

³⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için bak. Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı*, 2. Baskı, İstanbul 1996; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

³⁸ Nejat Kaymaz, *Pervâne Mu'inüddin Süleyman*, Ankara 1970.

³⁹ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, T.T.K. Yay., 2. Baskı Ankara 1993, s. 216-219; G. Ostrogosky, *Bizans Devleti*, s. 387-416.

⁴⁰ G. Ostrogosky, *Bizans Devleti*, s. 453.

kaydırmasından ve donanmasını ortadan kaldırmasından sonra Rodos, Sakız ve Midilli Türk akınlarına açık hale geldi.⁴¹

1300-1329 döneminde Cenova ve Hospitaller, Ege’de Bizans idaresinden boşalan yeri ele geçirmede Türklerin başlıca rakipleri olarak ortaya çıktılar.⁴² Dönemin Bizans kaynağı Pachymeres, II. Andronikos’un Türklerin işgaliyle oldukça zor duruma düştüğünü belirtmektedir. Bizans’ın Sakız ve Midilli adalarını ihmal etmeleri üzerine İtalyanlar, imparatorundan ya kendi özel güvenliklerini sağlamasını yada onlardan elde edecekleri gelirlerle kendilerini savunabilecekleri bir donanma inşa edebilmeleri için adaları kendilerine vermesini istediler.⁴³

VIII. Michael Palaeologos 1258’de Bizans tahtını zorla ele geçirdiğinde kendini barışçı Anadolu ülkesinin sahibi olarak buldu. Ülkenin sınırları Karadeniz’de Amasra’nın (Amastris) doğusundan başlayıp, Sakarya’nın batısında kesilerek, plato hattından devam edip, Eskişehir ve Kütahya’yı dışarıda bırakarak güneyde Karya yaylarından geçip, Dalaman (İndus) çayıyla Ege’ye uzanıyordu.⁴⁴ Batı Anadolu’da Aydınoğulları Beyliği’nin kuruluşu, Bizans İmparatoru II. Andronikos Palaeologos (1282-1328)’un saltanatı dönemine rastlar. 1261 yılında İstanbul’u Lâtin işgalinden kurtaran VIII. Michail Palaeologos (1259-1282)⁴⁵, un Bizans’ı tekrar eski gücüne kavuşturması bir hayli zor olacaktır. Latin işgalinin açtığı derin yaraları kapatmak yönündeki çabaları Anadolu’daki savunma gücünü zayıflatmıştır. Bu arada

⁴¹ A. Luttrell, *The Hospitallers in Cyprus, Rhodes, Greece and West (1291-1440)*, London 1978.

⁴² Halil İnalçık, “The Rise of the Turcoman Maritime Principalities in Anatolia, Byzantium and Crusades”, *Byzantinische Forschungen*, IX, (Amsterdam 1985), s. 185-186.

⁴³ P. Lemerle, *L’Emirat d’Aydın, Byzance et l’Occident*, Paris 1957, s. 91. not 5.

⁴⁴ George G. Arnakis, “Byzantium’s Anatolian Provinces during the reign of Michael Palaeologus”, *Actes du XIIe Congres International d’Etudes Byzantines*, Ochrid, 1961 (Belgrad, 1964), C. 2, s. 37.

⁴⁵ İmparator Michael Palaeologos ve dönemi için bakınız: D. J. Geanakoplos, *The Emperor Michael Palaeologos and West. 1252-1282*, Cambridge, Mass., 1959; Angeliki E. Laiou, *Constantinople and Latins The Foreign Policy of Andronicus II 1282-1328*, Cambridge 1972.

Balkanlarda ortaya çıkan yeni gelişmeler Bizans'ın ağırlık merkezini Balkanlara kaydırmasına yol açmıştır.⁴⁶ II. Andronikos Palaeologos'un uzun süren egemenlik döneminde (1282-1328), Bizans İmparatorluğu ikinci derecede bir devlet durumuna düştü. Babasından devraldığı imparatorluk parasal açıdan oldukça güç durumda olmasına rağmen etrafındakiler tarafından devleti mali açıdan zayıf düşürmekle suçlanmıştır.⁴⁷ Bu arada 1282'de II. Andronikos, Aydın'ın (Tralleis) yeniden kurulması ve buraya yeniden yerleşilmesi için Menderes'e gönderildi. Büyük ve refah içinde bir kent meydana getirmeyi tasarlıyordu. Şehir o dönemde 36.000 kişilik bir nüfus barındırıyordu.⁴⁸

Bu sırada Bizans'ın Batı Anadolu'daki sınırları hakkında Nikephorus Gregoras oldukça detaylı bilgiler vermektedir.⁴⁹ Türklerin, Bizans'ın Asya'daki bütün topraklarını ele geçirdiklerini ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır: Germiyanlı Alişir iç Frigya'nın önemli bir bölümünü ve Alaşehir'e (Philadelphia) ve Yalvaç'a (Menderes yanındaki antik Antiochia) kadar olan bölgeyi ele geçirdi. Saruhan oradan İzmir'e kadar olan kısmı ve antik İonya'nın sahilden uzak kısımlarını aldı. Sasa adlı biri Manisa (Magnesia) çevresini, Priene'yi ve Ephesos (Efes)'a kadar uzanarak buralarda hâkimiyet tesis etti. Lidya'dan ve Eolia'dan Çanakkale (Hellespont)'ye bitişik Mysia (Misya) sahasını Kalem ve oğlu Karesi Bey

⁴⁶ G. Ostrgorsky, *Bizans Devleti*, s. 454.

⁴⁷ II. Andronikos'un saltanatı hakkında, onun çağdaşı kaynaklar şunlardır: Georgios Pachymeres, *De Andronico Palaeologo*, yay. haz. I. Bekker, II (CSHB, 1835), s. 11-652 (1282'den 1307'ye kadar) ve Nikephoros Gregoras, *Byzantina Historia*, yay. haz. L. Schopen, I, (CSHB, 1829), s. 158-312 (1282'den 1321'e kadarki yıllar için). Bu dönem hakkında çağdaş tetkik eserler ise şunlardır. Angeliki E. Laiou, *Constantinople and Latins: The Foreign Policy of Andronicos II, 1282-1328*, Cambridge, Mass., 1972; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s. 441-460; Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, Çev. Bilge Umar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 99-151.

⁴⁸ Pachymeres, C. 1 s. 474; Gregoras, C. 1 s. 142'den P. Charanis, " A Note on the Population and Cities of the Byzantine Empire in the Thirteenth Century", *The Joshua Starr Memorial Volume*, New York 1953, s. 343.

⁴⁹ P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 17, Dipnot 42.

tarafından alındı. Olympos (Uludağ) civarını ve bütün Bithynia (Bitinya)'yı Osman Bey adında bir başkası ele geçirdi. Sakarya nehrinden Paflagonya (Paphlogonia)'ya kadar Aydınolu Umur Bey tarafından fethedildiği açıkça belirtilmektedir. Bu dönem hakkında bilgi veren diğere bir Bizans kaynağı olan Dukas da ise: Nihayet Lâtinler İstanbul'dan kovuldular ve Michail Palaeologos, hükümdar sıfatıyla Anadolu'dan gelerek, İstanbul'a girdi. Bu imparatorun hükümdarlığı devrine kadar Küçük Asya'nın Paflagonya, Misia yani Bitinya, Büyük Firigya, Kapatiani Frigya, Karia ve Kilikya'nın bir kısmı Bizanslıların idaresi altında idi. Türkler ise, Konya'da ikamet etmekte olduklarından Küçük Asya'nın doğusunda kalan yerlerini idare ediyorlardı. Bu yerler, Konya, Kapadokya, Galatya, Pamfilya, Küçük Ermenistan, Elenopondon, Pisidian, Likian, Kili Suriye kıtaları idi. Andronikos Palailogos 43 sene imparatorluk olarak devleti yönetti. Bu hükümdarın saltanatının senesinde (metinde boş bırakılmış) Asya'nın meşhur şehirlerinden biri olan Efes ve Karya eyaleti Mantahia (Menteşe) tarafından ve İzmir'e kadar Lidya (Lidya) eyâleti Atın (Aydın) tarafından, Pergama (Bergama)'ya kadar Manisa ve bütün Makedon eyaleti Saruhan tarafından, Bitinya'nın tamamı ve Paflagonya'nın bir kısmı Osman tarafından zapt olundu. İsimlerini yukarıda zikrettiğimiz kimseler Türk başbuğları idiler"⁵⁰ diyerek bölgedeki Türk yerleşmesini detaylı bir şekilde anlatmaktadırlar.

Kaynakların da belirttiği gibi 1261 yılından sonra Karya bölgesi Türklerin eline geçti. İmparator VII. Michail 1296 yılında kardeşi İohannes komutasındaki bir orduyu Türkler üzerine göndermiş, bu ordunun başarısı üzerine karşılıklı saldırmazlık anlaşması yapılmasına rağmen daha sonra Balkanlarda meydana gelen gelişmeler neticesinde Anadolu'dan ayrılan İohannes'in yokluğundan istifade eden Türkler anlaşmayı bozarak Bizans hudutlarına karşı akınlarda bulunmuşlardır.

⁵⁰ Dukas, *Bizans Tarihi*, Çeviren: V. Mırmıroğlu, İstanbul 1956, s.5.

Pachymeres Firigya, Mysien, Karya, Makedonya'dan Bizans ordusunun çekilmesinden sonraki durumu tasvir etmekte ve Türklerin yoğun bir şekilde sınırlarda yerleştiklerinden bahsetmektedir: *“Despot Johannes karada idareyi eline aldığı sırada kumandası altında bir çok mühim generaller vardı, fakat erler asker dilinde kıtalar için söylenegeldiği üzere sayısız Allagienden⁵¹ oluşuyordu. En kuvvetlilerinden biri Paphlogonya alayı idi, yine bir başka pek kuvvetlisi ve cengâveri de Alizonen'lerden, halk dilinde Mesthinitenlerden oluşuyordu. Burada Thrakialı, orada Phyrigialılar, bir tarafta Makedonyalılar, bir başka tarafta Mysier'ler, Karya'lılar ve daha bir çokları vardı. Biri Makedon'dan, bir başkası Skythien'dendi, İtalya'dan gelme yabancı lejyonlar ve daha başka bir çokları vardı. Hulâsa, bunların hepsi birden karşı durulmaz bir muharebe kudreti halinde kaynaşmışlardı ve hükümdar bunları her tarafta, bilhassa Garp muntıklarında harekete geçirmesini biliyordu. Bu suretle Küçük Asya'daki eyaletler zayıf düştü, halbuki Türkler daha cüretkâr oldular ve hiç kimsenin müdafaa etmediği, tamamıyla terkedilmiş memleketleri istilâ ettiler. Bu yüzden Menderes havzası da yalnız çok uzak muntikalarda sakin olan gözü pek savaşçılardan değil, bizzat keşişlerden de boşaltıldı. Halbuki Menderes Havzası yalnız koyun ve sığır sürüleri yetiştirmeğe elverişli üstün otlakları olduğu için değil, bir erkek nesil meydana getirmek için kuvvetli oluşundan da değil, belki bütün keşiş alaylarının yerleşmesine mükemmel şekilde uygun olduğundan dolayı da ikinci bir Filistin'di... bu suretle yavaş yavaş Menderes ıssızlaştı, halk kafirlerin hücumları karşısında daha içlerce çekildiler ve bütün Neokastra, Avala, Kayster muntikası, Magedon ve bütün bu çok meşhur Karya havalisi düşmanların eline geçti. Trachia, Stadia, Strobolis ve Rodos istikametinde bulunan, bundan az önce Roma idaresinde bulunduğu halde kısa bir zaman içinde düşmanın istinat ve çıkış noktaları haline gelen yerleri bir tarafa bırakıyorum. Fakat, deniz kenarında oturan kabileler,*

⁵¹ Allagion (αλλάγιον) kelimesi Türkçe alay anlamına gelmektedir. P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 24 67. not.

bunların dahilde oturanını sükutla geçiyorum, yani hepsi, Maryandener, Mosyner ve mağrur Eneter'lerin memleketinde oturup da Romalılara tabi olanlar, bundan başka, şimdi hala Sangarios'a kadar dahilde oturanlar, bütün bunların hepsi öyle kökünden kazındı ki icap ettiği şekilde ağlayabilmek için bir Maryanderli ağıtçı kadına ihtiyaç hasıl oldu.”⁵²

İmparator VIII. Michael'in Batı Anadolu topraklarını tekrar ele geçirmek için düzenlediği iki sefer de başarısız olmuştu. Selçuklu Devletinin durumu hakkında Nikeforos Grogoras da ise şu bilgiler bulunmaktadır: “*Şimdi Türklerin memleketi (yani Selçuklu Devleti) öyle bir inhitata uğramıştı ki yalnız valiler eşraf ve muteberan bundan devlet arazisini bölmekle kalmıyor; bilâkis oktan ve tirkeşten başka hiçbir şeyle müsellağ olmayan adı sanı belirsiz adamlar da etraflarına yığılan ahaliden alaylar teşkil ederek eşkıyalık etmeye başlıyorlardı. Dağ geçitlerine yerleşerek buradan sık sık hileli akınlarla Romalıların komşu şehirlerine ve arazisine akınlar yapıyorlardı. Bu, başlangıçta ehemmiyet vermeye değmez diye aldırış etmeden bırakıldı; fakat sonradan Romalıların takipçilerine (Bizans İmparatorlarını kasediyor) en ağır darbelerinin sebebi ve en büyük talihsizlik olarak kendini gösterdi. Bilhassa çeşitli vilâyetleri istilâ etmiş ve kendileri de Moğollar tarafından tazyik edilmiş olan Türkler Romalıları sıkıştırıyorlardı. Moğolların önünden nasıl kadınlar gibi svaşırlarsa, Romalılara karşı da kendilerini öyle erkekçe gösteriyorlardı. Bu sebeple, Moğolların istilâsı onların felâketini sebep değil, bilâkis daha ziyade onların en büyük talihine vasıta olmuştur. Onlar kütleler halinde Paphlagonia'dan ve Pamfilya'dan akıp gidiyorlar ve Roma arazisini yağma ediyorlardı.”⁵³*

Türklerin ilerleyişi Karadeniz'e ve Akdeniz'e kadar olan bütün sahalarda başarı kazandı. 1300 yılına doğru bütün Garbi Küçük Asya, etnik bakımdan çoktan Türk unsurlar tarafından doldurulmuş olduğu gibi, siyasî bakımdan da kurulan beylikler vasıtasıyla

⁵² Pachymeres I. s. 310-312'den P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 24-25.

⁵³ Gregoras I. s. 137'den naklen: P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 16.

Türkleştirilmiş oluyordu. XIII. yüzyılın son çeyreğinde ve XIV. yüzyılın başlarında Türkiye Selçuklularının varisi olduğunu iddia eden Karamanoğulları'na karşı çıkan başlıca güç Germiyanogulları olmuştur.⁵⁴ Adını İran'ın Kirman yöresinden geldiği için bu bölgeden alan Germiyanlılar Anadolu'nun Batı ucunda ilk adını duyuran topluluk olarak dikkat çekmektedir. Moğol istilası sonucu Anadolu'ya gelen aşiret liderleri kendilerine verilecek toprak karşılığında Selçuklular'ın hizmetine girmişlerdir. Germiyan aşiretini ilk defa XIII. asrın ilk yarısında Anadolu Selçuklu Devleti hizmetinde olarak Malatya taraflarında faaliyetlerde bulunmuştur. Fakat bilindiği gibi 1231 yılında Moğol kumandanı Curmağun Moğolistan, Türkistan, Doğu ve Orta İran'ı geçip, Azerbaycan'a geldi. Bölgede kurulan Harzemşahların hükümdarı Celâleddin, Moğollar karşısında yenilgiye uğrayarak Amid'e çekildi. Burada da uğradığı yenilgiden sonra Meyyafarikin dağlarına kaçmak zorunda kaldı. Anadolu'nun kapısı niteliğindeki Azerbaycan'ı ele geçiren Moğollar, Anadolu'yu kısa bir sürede hakimiyetleri altına aldılar.

Malatya civarında bulunmaları Germiyan aşiretinin Harezm hükümdarı Celalüddin Mengüberti ile Doğu Anadolu'ya gelip sonradan Selçuklu Devleti hizmetine girdikleri tahmin olunmaktadır.⁵⁵ Bu beylerden Malatya emiri Alişir Oğlu Muzaffereddin 1240 tarihinde Baba İshak'a karşı harekete geçen ilk Selçuklu emiri olmuşsa da sonuçta mağlup olarak geri dönmek zorunda kalmıştır. 1256'da Moğol kumandanı Baycu'nun Anadolu'ya gelmesi ve ardından da 1261'den sonra Bizans sınır birliklerinin kaldırılmasından sonra Germiyanlılar

⁵⁴ Claude Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, 3. Baskı, İstanbul 1994, s. 298. C. Cahen burada, Karaman ile Germiyan kelimelerinin Arapça yazılışlarının birbirine çok benzediğini ve bu iki beyliğin çoğu kez birbirine karıştırıldığını belirterek bu hususa dikkat çekmektedir. Ayrıca C. Cahen Germiyanlılar'ın bir Türk-Kürt karışımı olma ihtimalini öne sürmektedir. Oysa İ. H. Uzunçarşılı, Germiyanlılar'ın Afşar boyundan olduklarını bildirmiştir. Bak. *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, T.T.K. Yay., 4. Baskı, Ankara 1988, s. 39.

⁵⁵ İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 39-40.

Batı Anadolu'ya merkezi Kütahya olan Frigya⁵⁶ bölgesine yerleşmiştir.⁵⁷ Germiyan Beyliği'nin merkezi Kütahya'dan başka Uşak, Gediz, Armutlu, Gököyük, Selendi, Kula, Tavşanlı, Banaz, Işıklı, Baklan, Tonuzlu, Honaz, Dazkırı, Geyikler, Eşme, Homa, Eğrigöz (Emet), Simav, Şeyhli gibi geniş bir coğrafyaya yayıldığı bilinmektedir. Bu esnada Germiyanlılar'ın Kütahya ve Denizli (Lâdik) bölgesinde üstün bir kuvvete sahip oldukları⁵⁸ dikkate alınır, Batı Anadolu'nun fethini tamamlayan akınların ya Germiyanogulları veya onlara bağlı bulunan uc emirleri tarafından yapıldığı kolaylıkla anlaşılır.

İşte XIV. yüzyılın başlarında Batı Anadolu'da teşekkül eden Aydınoğulları, Saruhanogulları, Karesioğulları ve İnançoğulları beyliklerinin kurucuları Germiyan'a tabi olan beylerden idiler.⁵⁹

⁵⁶ Frigya bölgesi günümüzde, yaklaşık olarak Ankara, Afyonkarahisar ve Eskişehir illerinin tümünü; Konya, Isparta ve Burdur illerinin kuzey, Kütahya ilinin ise batı bölümünü kapsıyordu. kolaylıkla çizilebilen bu coğrafyaya karşın, bölgenin kesin sınırlarını saptamak oldukça güçtür. Bak. Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, T.T.K. Yay., Ankara 2001, s. 193-198.

⁵⁷ Germiyan aşiretinin hangi tarihte Frigya bölgesine geldiği ve Kütahya merkez olmak üzere hakimiyet tesis ettiği bilinmemektedir. Fakat Germiyan aşiretinin Kütahya'ya Baba İshak isyanının bastırılmasından kısa bir süre sonra geldiği tahmin edilmektedir. Bak. İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 40; Çetin Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, Ankara 1974, s. 1-20; İlhan Erdem, *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1995, s. 406

⁵⁸ XIV. yüzyıl Anadolu'su hakkında oldukça kıymetli bilgiler veren el-Ömer'i'ye göre, Bizans İmparatoru senede 100.000 altın Germiyan Beyliğine harac vermektedir. Bu durum bize Germiyan Beyliği'nin Anadolu'da sahip olduğu güç hakkında önemli ip uçları vermektedir. Bak. Y. Yücel, "Mesalikü'l-Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri", *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, T.T.K. Yay., 2. Baskı, Ankara 1991, s. 193.

⁵⁹ H. Akın, *Aydınoğulları*, s. 6; İsmail Hakkı Uzunçarşılı *Anadolu Beylikleri*, T.T.K. Yay., 4. Baskı, Ankara 1988, s. 41; XV. Yüzyılda Anadolu'yu baştan başa geçen Bertrandon de La Broquiere, Selçuklu Sultanı Sultan Alaeddin Keykubad'ın iktidardan düşmesinden sonra Aydın Beyi, Menteşe Beyi, Saruhan Beyi, Hamid Beyi ve Germiyan beyi hariç olmak üzere bütün emirler Karamanoğullarının hakimiyetini kabul ettiğini bildirmektedir. Bak. *Bertrandon De La Broquiere'in Denizaşırı Seyahati*, Editör: Ch. Schfer, Sunuş: Semavi Eyice, Çev. İlhan Arda, İstanbul 2000, s. 79.

Buraya kadar Aydınoğulları Beyliğinin kuruluş aşamasındaki Batı Anadolu coğrafyasının genel manada siyasi durumu ile Bizans Devletinin içinde bulunduğu şartları kısaca anlattıktan sonra, beyliğin kuruluş dönemindeki Bizans ile olan münasebetleri anlatılmaya çalışılacaktır.

I. BÖLÜM:Aydınoğulları Beyliği'nin Kuruluşu Döneminde Bizans Devleti İle Olan İlişkileri

1.Aydınoğulları Beyliği'nin Menşei ve Kuruluşu

Aydınoğulları Beyliğinin kuruluş tarihi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Mükrimin Halil Yinanç, *Düstürnâme-i Enveri* adlı eserin tahlilini yaparken ikinci fasılda yer alan beyliğin kuruluş tarihi ile ilgili Hicri 717 tarihini müstensih'in hatası olduğunu aslında bu tarihin Hicrî 707 tarihinin olması gerektiğini belirtmiştir. Umur Bey'in doğumu tarihi olarak *Düstürnâme*'nin 18. sayfasında Hicrî 709 yılı verilmiştir. M. H. Yinanç bu tarihin Umur Bey'in babası Mehmed Bey'in gaza yaptığı döneme denk geleceğini belirtmiştir. *Düstürnâme*'de bu tür kronolojik hatalara sıkça rastlanmaktadır.⁶⁰ Paul Lemerle ve Irène

⁶⁰ Mükrimin Halil Yinanç, *Düstürnâme-i Enverî*, s. 17.

Melikoff Sayar ise 16.03.1317 tarihini (Hicrî) Aydınoğlu Mehmed Bey'in emir olduğu ve beyliği kurduğu tarih olarak kabul etmişlerdir.⁶¹

Eflâki'nin eserinde beyliğin kuruluş sürecine ilişkin bilgiler bulunmaktadır. “Çelebi hazretleri (Arif Çelebi) ilk defa Birgi şehrine geldiği vakit, Aydınoğlu Mübarezeddin Mehmed Bey henüz o vilayet ve civarını zapt etmemişti. Yanında birkaç süvari ve hizmetçi vardı. Mehmed Bey, Alişiroğlu'nun subaşlarından biri idi. Bir gece kalkıp çelebinin ziyaretine geldi. Baş koyup yalvardı, gayb aleminden devlet ve yardım istedi. Çelebi Hazretleri elindeki çomağını ona verip: “Kim sana karşı koyarsa ve senden kaçarsa bu çomakla onun başını yar ve bil ki, bu günden sonra bu vilayet ve Hüdavedigâr vilayetlerinden bir çoğu senin eline geçecek ve bir çok fetihler sana, senin çocuklarına ve ahfadına müyesser ve senin emirliğin de hepsine hâkim olacaktır” buyurdu. Mehmed Bey çomağı alıp başına koydu.”⁶²

2. Aydınoğulları Beyliği'nin Kuruluşu Döneminde Bizans Devleti'nin Genel Durumu

Bizans Devletinin başında 1282 yılından beri II. Andronikos bulunuyordu. II. Andronikos tahta geçtiği sırada öncelikli olarak babasından miras kalan kilise sorunlarını halletmek durumundaydı. İmparator Andronikos kilisenin sorunlarıyla başa çıkmak için çabalarken imparatorluğun diğer iç ve dış sorunlarını ihmal etmek zorunda kalmış ve bu ortam içerisinde Batı Anadolu toprakları Türklerin eline geçerken Bizans buna kayıtsız kalmıştır. Ayrıca devletin gelirlerinin son derece azalmış olması imparatoru bazı önlemler almaya itti. Bu amaçla imparator ilk olarak ordu için ayrılan bütçeyi daha da kısıtlayarak devletin zayıflamasına yol açmıştır. Zaten Bizans ordusu genelde paralı askerlerden

⁶¹ Paul Lemerle, *L'Émirat D'Aydın Byzance Et L'Occident Reserces sur “La Geste D'Umur Pacha”*, Paris 1957, s.19; Irène Melikoff-Sayar, *Le Destân D'Umur Pacha (DÜSTÛRNÂME-İ ENVERİ)*, Paris 1954, s.48.

⁶² Eflâki, *Menâkıbü'l-Ârifin*, C. II, s. 544.

oluşuyordu. Bütün bunlar ülke topraklarını savunmasız bırakmıştır.⁶³ Bizans'ın bu güç durumundan Batı Anadolu'da kurulan beylikler yararlanmış ve topraklarını sürekli olarak Bizans aleyhine genişletmişlerdir.

Andronikos, Girit'i Venedikliler'in işgal etmesi üzerine oradan kaçan sığınmacılar yahut Tatarların önünden kaçan Alanlar gibi ucuz paralı askerlerden oluşan bir orduya sahip olmakla beraber bu zaman zaman değişebiliyordu. Andronikos, İtalya'dan gelen istilâ tehdidi ortadan kalmış olduğunu düşünerek, imparatorluğun denizden savunulmasında Cenevizliler'e güvenmeyi planlayarak donanmayı tümüyle dağıttı. Bundaki amacı ise devletin artan harcamalarında kısıtlamalara gitmekti. Bizans, donamadan vazgeçmenin ne kadar büyük bir hata olduğunu daha sonra farkedecekti. Ortadan kalkan donanmanın yerini Cenevizliler doldurmuşlardır. Bundan sonra Cenevizliler Bizans'ın tekrar donanma oluşturmaya her zaman engellemeye çalışmışlardır. Cenevizler, Bizans imparatorluğunun ticarî ve askerî deniz kuvvetinin tam bir güçsüzlük içerisinde bulunması için mücadele etmişlerdir.⁶⁴ Aynı zamanda Yakın Doğuda Venedik nüfuzunun artmasını da engellemeğe çalışmışlardır.⁶⁵

Bu şekilde Ege adaları sadece kendi kârlarını düşünen İtalyanlara ve korsanlara açık hale geldi. İşsiz kalan Bizans tayfaları daha sonraları kurulacak olan kıyı beyliklerinin donanmalarını oluşturacaktır.⁶⁶

1280-1344 döneminde, çökmekte olan Bizans egemenliğinin yerini, işte bu işbirliği sonucu ortaya çıkan Türkmen deniz beylikleri doldurmuştur. Şimdi bölgedeki mücadele, bir

⁶³ D. M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, s. 115.

⁶⁴ Bilindiği gibi 1261 yılında İstanbul'daki Latin devletini ortadan kaldıran Bizans imparatoru Venedik hakimiyetini tamamen ortadan kaldırmak için mücadele etmiş ve bu tarihten sonra imparatorluk üzerindeki Ceneviz hakimiyeti önem kazanmıştır. Bak. G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s. 431-489; D. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, s.97-152.

⁶⁵ W. Heyd, *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, s. 562.

⁶⁶ A. Laiou, *Constantinople and Latins*, s. 38-39; Pachymeres, II, s. 67-71'den D. M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, s. 116.

yandan tüccar çıkarlarını ve Lâtin feodal senyörleri temsil eden İtalyan denizci cumhuriyetleri (ki bunlar klasik Haçlı döneminin kalıntıları idi), öbür yandan demografik ve ekonomik baskılar altında batıya yayılmak için gaza yapan Türkmenler arasındaydı. Türkmenler Batı Anadolu'yu fethederken Cenevizliler Ege adalarını, Sakız, Midilli ve öteki adaları Bizans'tan alıp, işgal etmekte ve bir bakıma Bizans devletinin ekonomik ve siyasî çöküşüne ayrıca katkıda bulunmaktaydılar.⁶⁷ Bu Lâtin devletleri arasında başta gelen iki tüccar ve denizci İtalyan Devleti, Venedik ve Ceneviz arasında Ege deniz yolları için amansız mücadele, korsanlığın görülmemiş derecede artışı ve nihayet yerli Rumların Lâtin efendilerine karşı düşmanlığı, Ege dünyasında Türkmen yayılışını hazırlamış ve kolaylaştırmıştır. Adalar ve kıyı bölgelerinde egemenlik sorunu, 14. yüzyılın ilk yarısında en önemli milletlerarası sorun haline gelmiş ve sonuçta Haçlı faaliyetlerinin Suriye, Filistin ve Mısır'dan Ege Denizi'ne kaymasına sebep olmuştur.⁶⁸

3. Mehmed Bey Döneminde Bizans Devleti İle Olan İlişkiler

Aydın İli'nin fethinden sonra Mübârüziddin ve Sultânü'l-Guzât lâkaplı Mehmed Bey Ulu Bey sıfatıyla merkezi Birgi olan beyliğini idareye başlamıştır. Ahmet Eflâki'nin eserinde Mehmed Bey dönemi ile ilgili şu bilgiler bulunmaktadır: “Yine o hazretin yetiştirdiği bağın asmasının salkımlarından olan kerem sahibi arkadaşlardan nakledilmiştir ki: Sultan Veled hazretleri (Tanrı onun sırrını kutsasın) Aydınöğlü Mehmed Bey için: “Bizim Subaşımız” der, onun hakkında çok inayetlerde bulunur ve ona “Sultânü'l-Guzât:Gazilerin Sultanı” adını verirdi. Moğol ve Türk emirleri arasında en çok onu överdi ve onları, şecaat, cömertlik ve

⁶⁷ A. Laiou, *Constantinople and Latins*, s.156; Halil İnalçık, “Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar”, *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, T.T.K. Yay., Ankara 1999, s. 173.

⁶⁸ Angeliki Laiou, “Marino Sanudo Torsello, Byzantium and The Turks: The Background to The Anti Turkish League of 1332-1334”, *Speculum*, XLV (1970) s. 374-392; H. İnalçık, “Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar”, s. 175.

mertliği ondan öğrenmeye teşvik ederdi. O biricik kişi de her yıl ona bir çok adak ve değerli hediyeler gönderir, ondan inayet ve himmet diler, erlerin ahidlerini korumakta erkekçe sebat gösterirdi. Tabii onların inayetleri de iyi ve kötü zamanlarında onun yardımcısı ve canının koruyucusu idi.”⁶⁹

Mehmed Bey döneminde Bizans ile ilişkiler konusunda yerli kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmazken, Paul Lemerle çalışmasında,⁷⁰ Efes’in Ekim 1304 yılında Mentеше Bey’in damadı Sasa Bey tarafından ele geçirildiğini belirtmektedir. Aydın Türkleri karada ve denizlerde akınlarda bulunmakta ve Bizans sahil mntıklarını ele geçirmektedirler. Mehmed Bey, Sasa Bey’e yardım ettikten sonra bu bölgeyi kendi hâkimiyetine almıştır.

Türkmen Gazilerinin eline geçmeden önce, Batı Anadolu’da Bizans idaresinde gemi yapım merkezleri bulunmakta idi. Bizans’ın deniz kuvvetlerinin büyük bölümü, Ege’de, Marmara Denizi’nde ve Karadeniz’deki limanlarda bulunuyordu. Bu limanlarda gemiciler, korsanlar ve gemi ustaları toplanmıştı. Gazi Beyliklerinin donanmaları da Laskarid’ler zamanında (1204-1261) olduğu gibi, aynı limanlarda meydana getirilmiştir. Aydınoğullarının hakimiyet sağladığı Ege Denizi’ndeki Ephesus (Efes), Smyrna (İzmir) bu açıdan önem arz eder. 1284 yılında Bizans idaresi tasarruf için bu limanlardaki donanmaları kaldırdığı zaman bu Rum gemiciler, tersane işçileri ve esnaf işsiz kalmıştı. Gemicilerin çoğu korsan olmuşlar ve zengin İtalyan tüccar gemilerine karşı korsanlığa başlamışlardı. İşte Aydınoğulları Beyliği, bu işsiz güçsüz yerli Rum ustalarına yaptıkları deniz akınlarda istihdam, geçim ve ekonomik faaliyet sağladılar. Onları kendi hizmetine alarak tecrübelerinden istifade ettiler.⁷¹

⁶⁹ Şams Al-Dîn Ahmad Al-Aflâkî, *Manakib Al-Arifin (metin)*, C.II, 2. Baskı, Yayımlayan: Tahsin Yazıcı, T.T.K. Yay., Ankara 1980, s. 947; Türkçe’si için bak: Ahmet Eflaki, *Âriflerin Menkabeleri*, C.II. çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 2001, s. 545.

⁷⁰ Paul Lemerle, *Aydın*, s. 20-26; E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 7.

⁷¹ D. M. Nicol, *Bizans’ın Son Yüzyılları*, s. 115-116; A. Laiou, *Constantinople and Latins*, s. 32-121.

Germiyan hükümdarı Alişir oğlu Yakup Bey'in Alaşehir (Philadelphia) kuşatmasına Sasa Bey ile beraber Aydınoğlu kuvvetlerinin de katıldığı dönemin kaynaklarında belirtilmektedir.⁷² Bizans imparatoru Michael, Küçük Asya'da kalan son topraklarını korumak amacıyla Moğol hükümdarına başvurduğu gibi,⁷³ Katalan askerlerini de yardıma çağırmıştır.⁷⁴

1303 Eylülünde kendisine ait yedi gemiyle ve Katalanlara ait gemilerle beraber Latin Roger İstanbul'a gelmiştir.⁷⁵ Bu birlik, Katalan, Aragonese ve Kalabria ile Sicilya'dan gelen insanlardan oluşmasına rağmen, Katalanların çoğunluğu oluşturmasından dolayı "*Katalan Kampanyası*" olarak adlandırılmıştır. Dönemin kaynaklarında bu birliğin sayısı konusunda birbiriyle çelişen çeşitli sayılar zikredilmektedir.⁷⁶ A. Laiou, bunlardan Muntaner'in verdiği bilgileri gerçeğe en yakın olarak değerlendirir. Muntaner'e göre Katalan Kumpanyası, 1500 süvari, 4000 Almugavar⁷⁷ ve 1000 yaya ve bunlara ilaveten sayısını vermediği denizcilerden oluşmaktaydı. Bu insanların çoğu eşlerini çocuklarını ve hizmetçilerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Bu bilgi bize, bunların yerleşmek amacıyla geldiklerini haber vermektedir. Bu

⁷² Muntaner, s. 268'den P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 43; H. Akın, *Aydınoğulları Beyliği*, s. 17.

⁷³ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 3. Baskı, İstanbul 1993, s. 505-602; İlhan Erdem, *Türkiye Selçukluları- İlhanlı İlişkileri*, s. 184-275.

⁷⁴ Atinalı Katalanların Anadolu üzerine yaptıkları sefer ve bunun sonuçları hakkında son çalışmalar için bak: E. A. Zachariadou, "The Catalans of Athens and the Beginning of the Turkish Expansion in the Aegean Area", *Studi Medievali*, 3a Serie, XXI, Spoleto, 1980, s. 821-838; Zerrin Günel Öden, "Bizans İmparatorluğu'nun Türklere Karşı Alan ve Katalanlar İle İttifakı", *İ. Ü. E. F. Tarih Dergisi*, s. 35, İstanbul 1994, s. 123-129; Keith, Hopwood, "The Catalan in Anatolia and the Emirates of Mentese and Aydın" *XIV. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiri*, Ankara 9-13 Eylül 2002.

⁷⁵ Pachymeres, II, s. 393'den naklen A. Laiou, *Constantinople and Latins*, s. 134.

⁷⁶ Bak: W. Miller, *The Latins in the Levant*, Londra 1908, s. 214. İ. H. Uzunçarşılı Germiyan kuvvetlerinin 8000 süvari ve 12000 piyadeden oluştuğunu belirtmektedir. Bak. İ. H. Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 34.

birliğin sayısı konusunda Pachymeres toplam 8000 erkek şeklinde bahsederken, Gregoras 6000 kişi olarak vermiştir.⁷⁸ Roger'in gelişi, Bizans başkentine bir çok huzursuzluğu da beraberinde getirdi. Roger Sicilya'dan ayrılmadan önce Pera'daki tüccarlardan 20000 hyperpyra borç aldı. Ayrıca ordusunu sevk etmek için gemiler kiraladı. Roger, İstanbul'a varınca Cenovalılar alacaklarını istediler. Katalan birliği oldukça düzensiz bir askeri birlikti. Başkente vardiktan hemen sonra kargaşa çıkardılar. Cenevizlerle mücadeleye içerisine girdiler. Katalanlar, Bizans İmparatorundan Cenovalılar ile olan mücadeleyi sona erdirmek için yardım istediler. Cenovalılar ile Katalanlar arasında çeşitli anlaşmazlıklar meydana geldiyse de İmparator bunları önlemeye çalıştı. Marmara Denizi kıyısındaki Erdek'te (Kyzikos) kışı geçirdikten sonra Katalan Birliği 1304 baharında Alan tüccarlarıyla beraber Küçük Asya'daki hareketlerine başladılar. İlk başlarda İmparatorluğa sadık gözükseler de fırsatını buldukları anda Küçük Asya'daki her şeyi yağmalayacak bir görüntü çiziyorlardı. Bütün bu uyumsuzluklara rağmen Katalan Birliği başarılı bir şekilde ilerliyordu. Erdek havalisinden başlayarak Türk kuvvetlerini çekilmeye mecbur bıraktılar. Yolda Germiyan Oğullarının elinde bulunan Kiliseköy kasabasını yağmaladılar.⁷⁹ Bizans sınır şehirlerinde oturanlar- özellikle Alaşehir halkı- Katalanlardan, Germiyanlı Alişir ve Aydınoğullarının kuşatmasına karşı yardım istedi. Katalanların hareketi sonucu Türkler kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Yakup Bey ordusunun büyük bir kısmıyla düşman üzerine yürüdü. Yakup Bey'in amacı Katalanları ortadan kaldırarak kuşatma altına aldığı Alaşehir'i ele geçirmektir. Fakat bunu başaramayarak Katalanlar karşısında yenilgiye uğradı. Alaşehir kuşatmasının kaldırılması

⁷⁷ Paralı İspanyol askerlere verilen isim. Bu birlikler, Ortaçağların en etkili savaşçı birliği olarak anılmaktadır. Bak. Ferran Soldevila, *Els Almogavers*, Barcelona 1952'den naklen A. Laiou, *Constantinople and Latins*, s. 134, not 22; W. Miller, *The Latins in the Levant*, s. 211-234.

⁷⁸ Pachymeres, II, s. 393; Gregoras, I, s. 220; Muntaner, chap, cci; Dade, *Versuche*, s. 81'den naklen A. Laiou, *Constantinople and Latins*, s. 134. Pachymeres'in Fransızca çevirisi için bak: Georges Pachymeres, *Relations Historiques*, Ed. Albertus Failler, IV, Paris 1984.

⁷⁹ İ.H. Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 34.

Bizans'ın Batı Anadolu topraklarında Türkler aleyhine sağladığı en önemli başarı olup bunu Katalan Birliği sayesinde gerçekleştirmişlerdir. Fakat Katalanların bölgeden ayrılması üzerine Yakup Bey Alaşehir'i tekrar kuşatma altına almıştır. Katalanlar Menderes vadisi boyunca ilerlemek yerine doğrudan Efes kıyısına doğru yöneldiler. Oysa bu tarihte Aydın (Tralles) Tire (Tripolis) Aydınoğlu Mehmed Bey'in elindeydi. Yazın sonuna doğru diğer iki Katalan lideri de Roger de Flor'a katıldı. Donanmanın komutanı Ferran de Ahones Efes'in güneyindeki Anie'ye gelerek Roger'e katıldı. On iki gün sonra Sicilya'da kalan diğer Katalan lideri Efes'e ulaştı. 1304'te Katalanlar Küçük Asya'da kesin başarı elde ettiler ve aynı zamanda düşmanlarıyla ilk defa ciddi mücadeleye girdiler.⁸⁰ Katalanlar kazandıkları zaferden sonra yağma akınlarına başladılar; karada ve denizde bütün civarın asayişini bozarak Bizanslı-Türk ayrımı yapmaksızın önlerine gelenlere saldırdıktan sonra Türklerle savaşacakları yerde Bizans'ın elinde bulunan Manisa (Magnesia)'ya saldırdılar. Roger'in asıl amacı ise, Anadolu'da bir krallık kurmaktı. Katalanlara karşı duyulan nefretin artması neticesinde Roger de Flor, İstanbul'a çağrılarak IX. Michael'in sarayında paralı Alan askerleri tarafından öldürüldü (30 Nisan 1305).⁸¹ II. Andronikos'un Batı Anadolu'da kaybettiği toprakları geri alabilmek için kiraladığı Katalanlar bölgeye büyük zarar vermiştir.

1300-1329 döneminde Ege Denizi'nde Bizans egemenliğinin yerini almak için yapılan mücadelede, Türkmenlerin başlıca rakipleri Cenevizliler ve Rodos şövalyeleri olmuştur. Dönemin çağdaşı Pachymeres, durumu şu şekilde anlatır: "II. Andronicus'un Sakız ve Midilli adalarının savunmasında ihmâl gösterdiğini ve bu adaların Türkler tarafından işgal edilirse kendi durumlarının kötüleşeceğini gördüklerinden, İtalyanlar, İmparator'dan bu adaların gerektiği gibi savunulması işinin kendilerine bırakılmasını istediler". Sakız 1304 tarihinde

⁸⁰ P. Lemerle, *Aydın*, s. 15-18; D. M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, s. 138-140.

⁸¹ G. Ostrogosky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 455; A. Laiou, *Constantinople and Latins*, s. 146.

Cenevizli I. Benedetto Zaccaria tarafından işgal edildi. Rodos, bir Ceneviz korsanının işbirliği ile Aziz Yahya şövalyelerinin eline geçti (15 Ağustos 1308).⁸²

Marino Sanudo 1330'da yazdığı eserinde Michael Palaeologos döneminde Menderes vadisinin elden gidişini şu şekilde özetlemiştir: “Bu mntıka, Türklerin mütevali tecavüzlerinden dolayı, İmparator tarafından, muhafızsız bırakıldı. Nihayet bunların hakimiyetine geçti. Bu Türklerin komutanının adı Turquenodomar Mandachia (Türkmen Menteşe) idi”.⁸³

II. BÖLÜM: Umur Bey Döneminde Aydınöğulları Beyliğı-Bizans Devleti İlişkileri

1.Umur Bey'in 1332 Yılına Kadar Bizans Devleti İle İlişkileri

Umur Bey, babsının sağlığında 18 yaşında (1328Milâdî/724 Hicri) ilk gaza hareketlerine başlamıştır. *Düstürnâme*'de bununla ilgili uzun uzun övgüler bulunmaktadır.⁸⁴

Mehmed Bey'in ölümünden sonra Aydınöğulları Beyliğı'nin başına kimin geçtiğı yani “Ulu Bey” olduğı Aydınöğulları Beyliğı tarihi konusunda sorun olarak karşımıza

⁸² H. İnalçık, “Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar”, s. 176.

⁸³ P. Wittek, *Menteşe Beyliğı*, s. 46; A. Laiou, “Marino Sanudo Torsello, Byzantium and The Turks: The Background to The Anti Turkish League of 1332-1334”, *Speculum*, XLV (1970) s. 374-392.

çıkılmaktadır. “Ulu Bey” devlet reisi yani hükümdar olup hanedan azası arasından seçilirdi. Bu konuda yaştan çok ehliyet ve liyâkate önem verilirdi. Ulu Bey, hepsinin başkanı olmakla beraber, memleketi aralarında paylaştırdığı diğer beylerin yanında –merkezde olduğu gibi- vezirler, emirler ve diğer devlet görevlileri bulunurdu. Ulu Bey’i devlet reisi tanımak suretiyle ülkenin aile arasında taksimi geleneği, hemen hemen bütün Anadolu Beylikleri’nde görülmektedir.

Aydınoğulları tarihi konusunda çalışmalar yapmış Türk tarihçileri Mehmed Bey’in ölümünden sonra Ulu Beylik makamına Umur Bey’in geçtiğini bildirmektedirler. Fakat genel kabul gören bu görüş ilk defa olarak E. A. Zachariadou tarafından reddedilmiş ve Mehmed Bey’den sonra Hızır Bey’in Ulu Bey olduğunu iddia etmiştir. Bu problem üzerinde dönemin kaynaklarının elverdiği ölçüde tartışmak gerekmektedir.

Mehmed Bey sağlığında hükmettiği yerleri hanedan üyeleri arasında paylaştırmış ve memleketini beş kısma ayırarak oğullarından her birini “Bey” tayin etmiştir.⁸⁵

M. H. Yinanç, Enverî’ye dayanarak Umur Bey’in 1333 yılında yaptığı Yunanistan seferinden sonra babasının yanına Birgi’ye döndüğünü belirtmiştir. Enverî’de yer alan kayıtlara göre; bu esnada Bizans İmparatoru, Rodos şövalyeleri ve Kıbrıs Krallığı’na ait 30 kadırgadan oluşan müşterek donanma İzmir’e gelerek şehri kuşatmıştır. Bu sırada Birgi’de babasının nezdinde bulunan Umur Bey, süratle İzmir’e hareket etmiş fakat o daha İzmir’e varmadan evvel müşterek Haçlı donanması püskürtülerek çekilmek zorunda kalmıştır. Daha sonra Umur Bey, babası tarafından tekrar Birgi’ye davet edilmiştir. Fakat oğluyla çıktığı bir av esnasında atından düşen Mehmed Bey vefat etmiştir. Mehmet Bey’in bütün kardeşleri ve

⁸⁴ Irene Melikoff-Sayar, *Le Destan*, s. 48.

⁸⁵ Enverî, *Düstürnâme-i Enverî*, s. 1:

“İli beş oğluna kısmet kıldı mîr
Her biri bir yerde kıldı dar ü gîr”

oğulları Birgi'ye gelerek yas tutmuşlardır. Yedi gün sonra Mehmed Bey'in üç kardeşi Hamza, Osman ve Hasan beylerle beraber Hızır Bey birleşerek Umur Bey'i hükümdarlığa aday göstermişlerdir. Umur Bey bunu kabul etmeyerek büyük kardeşi Hızır Bey'i tahta geçmeye davet etmiş ve nihayet onun kati reddi üzerine Umur Bey Ulu Beyliği kabul ederek Birgi'de üç gün emaret tahtında oturduktan sonra gazalarına devam etmek üzere İzmir'e dönmüştür.⁸⁶ Enverî, Umur Bey'in Ulu Beğ olmasını eserinde oldukça ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır.

H. Akın, P. Lemerle ve Halil İnalçık gibi değerli tarihçiler Enverî'de yer alan bilgileri aynen zikretmiş ve Mehmed Bey'den sonra Umur Bey'in "Ulu Bey" olduğunu kabul etmişlerdir. Fakat E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*⁸⁷ adlı eserinde 1337'de Girit dukası ile Aydınoğulları arasında yapılan antlaşmayı yayınlanmasından sonra burada yer alan bilgilere dayanarak Mehmed Bey'den sonra büyük oğlu Hızır'ın "Ulu Bey" olduğu konusunda bazı deliller ileri sürmüştür. Zachariadou'ya göre:

1.) Anlaşmada Hızır Bey "dominus et admire" olarak geçmektedir. Bilindiği üzere bu unvan daha çok Ulu Beyler için kullanılmaktaydı. Umur Bey ise sadece Morbassa yani Umur Paşa ve frader admirati (emirin kardeşi) olarak geçmektedir.

⁸⁶ Enverî, *Düstürnâme-i Enverî*, s. 35-36;

"Vardı Mehmed Beyün üç kardeşi

Hamza ve Osman, Hasan Bey yoldaşı

Tahta paşayı görür anlar revâ

Hızır Bey dahi anı gördü sezâ

Gerçi paşa çok tekellüf eyledi

Tahta geç der Hızır Şaha söyledi.

And içti dedi kim haşâ ki ben

Tahta geçem var iken ey Şah sen."

M.H. Yinanç, *Medhal*, s. 32; M. H. Yinanç, *Düstürnâme*'de yer alan kronolojik bilgilerin Batılı kaynaklar ile çeliştiğini söylemektedir. Fakat Umur Bey'in Ulu Bey seçilmesine dair kaynakta verilen bilgilere herhangi bir itirazı yoktur; kaldı ki burada seçim olayının ayrıntılı bir şekilde anlatılması bu bilgilerin doğruluğu konusunda şüpheye pek yer bırakmamaktadır.

⁸⁷ E. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 113-114.

2.) Venedik gemilerine bir zarar verildiğinde kardeşleri adına da Hızır Bey zararları tazmin konusunda güvence vermektedir.

3.) Ayrıca Hızır Bey kardeşleri adına da bu anlaşmayı yürürlüğe koyacaktır.

Değerli tarihçi E. A. Zachariadou'nun sadece bir anlaşma metninden yola çıkarak böyle bir varsayım öne sürmesi fazla iddialı gözükmektedir. Zira bunu dönemin diğer kaynaklarında yer alan bilgilerle ortaya koymaya çalışacağız.

İlk önermesinde Zachariadou, Hızır Bey'den "Çelebi" olarak bahsedildiğini Umur Bey'in ise "Paşa" olarak zikredildiğini belirtmekte ve buna mukabil Venediklilerin bunlara yakıştırdığı lakapları da vermektedir. Burada "Çelebi" ve "Paşa" kelimelerinin hem etimolojik hem de ıstılahi anlamlarının çok iyi bilinmesi gerekmektedir.

Çelebi; kökeni ve ilk manası kesinlikle tespit edilmemiş olan Türkçe bir kelimedir. Çelebi, muhtemelen, çalab (Allah) kelimesinden gelmektedir. Yazı dilinde çalab, ilk defa olarak, XIV. asırda Anadolu Türk şairlerinde görülmektedir. Çelebi kelimesi Osmanlı yazı dilinde XVII. asra kadar, hanedan mensuplarının, yüksek dini erkânının (bilhassa tarikatların başında bulunanların) unvanı olarak kullanılmıştır. I. Bayezid'in bütün çocukları Çelebi olarak kaynaklarda geçmektedir. İbn Batuta Çelebi'nin Anadolu'da efendi manasına geldiğini söyler. Bizanslılar çelebinin Türkçe bir kelime olduğunu belirtirler. Bir diğer anlamı okuma bilendir. Ayrıca Mevlevilikte en yüksek dereceyi ifade ederdi; tarikatın başına çelebi efendi derlerdi.⁸⁸ Barthold'un da açıkladığı gibi Çelebi daha çok şehzadelere verilen bir unvandır. Siyasi yapının en yüksek mertebesinde bulunan bir kişi için "Çelebi" unvanının kullanıldığını rastlanmamıştır. "Paşa" unvanı ise Anadolu Selçukluları zamanında (padişahın kısaltılmasına itibar edilerek ve daima sultan unvanı ile benzerlik halinde) savaşçı ve dini hususiyetleri olan şahsiyetlere verilen bir unvandır. Aşıkpaşazade'nin eserinin başlangıcında, kendi nesep şeceresine bakılacak olursa, "Paşa" unvanı daha XIII. yüzyılın ilk yarısında kullanılmaya

⁸⁸ W. Barthold, "Çelebi", İ.A., C.III, s. 369-370.

başlanmıştır. Aynı asrın sonunda “Paşa” unvanı, Anadolu’yu aralarında taksim eden küçük Türkmen Beyliklerinin önderleri için kullanılmıştır. Bunlar bazen hükümdar, bazen de aile fertlerinden biri olabiliyordu. Bu durum Aydınogulları Beyliği’nde de aynı şekilde kullanılmıştır. Osmanlı ailesinden iki şahsın “Paşa” unvanı taşıdığı bilinmektedir. Osman Bey’in oğlu Alaaddin ve Orhan Bey’in oğlu Süleyman Paşa unvanlarını kullanmıştır.⁸⁹ Bu tanımlarda görüldüğü gibi “Paşa” unvanı Anadolu Beyliklerinde yönetim mekanizmasının en tepesindeki kişiyi göstermektedir.

Mevlâna’nın oğlu Ulu Arif Çelebi’nin isteği üzerine Anadolu’daki önemli şahsiyetler hakkında biyografi türünde eser veren Eflakî, Aydınogulları’ndan da bahseder. Mehmed Bey’den Alişir oğlu Yakup Bey’in emirlerinden biri olarak bahettikten sonra Umur Bey’in unvanını “Paşa” ve “Melikü’l-Ümera” (Emirlerin meliki) olarak zikreder. Umur Paşa’nın denizlerdeki büyük fetihlerini anlatırken Hızır Çelebi’den hiç bahsetmez. Eflâkî eserini yazdığı esnada Aydınogulları Beyliği gücünün zirvesinde bulunuyordu.⁹⁰ Umur Bey’in daha küçük yaşlarından itibaren kudretli bir şahsiyet olduğuna dair İlhanlı Valisi Timurtaş Bey ile yaptığı görüşme de örnek teşkil etmektedir. Bu görüşmede Timurtaş Bey, Aydınogulları’ndan mal ve haraç talep etti. Aydınoglu “Melikü’l-Gûzat vel-Mücahidîn Gazi Umur Bey” mahiyeti ile beraber Timurtaş Bey’in huzuruna Eğridir’de çıktı. Timurtaş Bey, Umur Bey’e neden haraç getirmediğini sorunca o da karşılık olarak: “Siz ne milletsiniz ki biz size haraç verelim. Bir kafirlerden haraç alırız, siz Müslüman biz Müslüman bizden ne suretle haraç, istersiniz” diye karşılık verince Timurtaş Bey, Umur Bey’i hoş karşılayarak “Gazi yiğitmişsin var gaza

⁸⁹ J. Deny, “Paşa”, *İ.A.*, C. III, s. 526-529.

⁹⁰ “Yine emirlerin sultanı (Melikü’l-Ümera), kahramanların örneği zamanın ikinci Hamza’sı ilahi gazi Umur Paşa (Tanrı ona yardım edenleri aziz etsin) birkaç defa denizde sıkışmış, huzursuz ve sıkışık bir vaziyette iken Mevlâna Hazretlerinin şeklinin denizin üzerinden geldiğini ve geminin burnunu mübarek eliyle tutup, onu batmak ve yok olmaktan kurtardığını görmüştü. Umur Bey, kendi itikadına dayanıp daima gaza ile uğraşırdı. Nihayet en son anında şehit olup saadet ehlinden sayıldı.” Eflakî, *Menakıbu’l-‘Ârifin*, C. II, s. 546.

kılmakta ol” diyerek göndermiştir.⁹¹ Burada Umur Bey daha babasının sağlığında bile “Melikü’l-Gûzat vel-Mücahidîn” lakabıyla anılmaktadır. Ayrıca yukarıda da bahsedildiği üzere “Ulu Beğlik” makamına geçmek için yaştan çok liyakate önem verilirdi. Nitekim Anadolu’da kurulan bütün Türk beyliklerinde eski devlet anlayışının bir devamı olarak her zaman büyük çocuğun başa geçmediği görülmüştür. Anadolu Beylikleri kısa süreli hâkimiyetleri dönemlerinde doğal olarak içinden koştukları Türkiye Selçukluları’nın yönetim mekanizmasını esas almak suretiyle varlıklarını korumuşlardır. Bu durum Osmanlı Devleti’nde de devam etmiş olmakla beraber Osmanlı Devleti’nin merkezîyetçi bir devlet anlayışı ortaya koyduğundan sadece bu devlette siyasî parçalanmalar görülmedi.⁹²

Dedesi Aydınoğlu İsa Bey’in hizmetinde bulunmuş olan Dukas’ın kendisi de bizzat bölgenin en önemli güçlerinden biri olan Cenevizlilerin hizmetinde bulunmuştur. Bu bakımdan, eserini her ne kadar olaylardan uzun bir süre sonra yazmış olsa da Aydınoğulları tarihi için oldukça kıymetlidir. Dukas eserinde Umur Bey’den “Türk olan Aydın Bey’in, Ömer (Umur) adında bir oğlu vardı bu zat, İzmir ve civarında bulunan yerlerin hükümdarı idi. Bu sıfatı babası Aydın Bey’e halef olmasından dolayı aldı.” diyerek Umur Bey’in Aydınoğulları’nın başına bizzat hükümdar olduğunu açıkça yazmaktadır.⁹³

E.A. Zachariadou, kaynaklar arasında bir kıyaslama yaparak destansı bir şiirden (Düstürnâme-i Enverî) ziyade Venedik resmi belgelerinin bu konuda daha güvenilir olduğunu

⁹¹ *Tarih-i Âl-i Selçuk*, Yazıcıoğlu, *Câmiüddüvel*, C. II’den naklen H. Akın, *Aydınoğulları*, s. 33.

⁹² Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993, s. 264; Nejat Kaymaz, “Anadolu Selçuklu Devleti’nin İnhitâtında İdare Mekanizmasının Rolü”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, II, sayı: 2-3, Ankara 1964, s. 96-99; Zerrin Günel Öden, “Anadolu Beyliklerinde Veliâht Tayini”, *Prof. Dr. Fikret İşıltan’a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İstanbul 1995, s. 261.

⁹³ Dukas, *Bizans Tarihi*, s. 14. Bizans’ın son tarihçilerinin verdiği bilgileri değerlendiren Akdes Nimet Kurat, “Cenevizlilerin hizmetinde bulunan Dukas, 1341-1462 yıllarını içine alan eserinde bilhassa Anadolu ile Lesbos ve başka adalarda cereyan eden vekayii doğru olarak yazmıştır” diyerek, Dukas’ın bölgede cereyan eden olayları çok iyi bildiğini vurgulamıştır. Bak: Akdes Nimet Kurat, “Bizans’ın Son ve Osmanlıların İlk Tarihçileri”, *Türkiyat Mecmuası*, Sayı: 3, (1935), s. 185.

ileri sürmektedir. Şüphesiz düzenli bir şekilde tutulan bu kayıtlar Türk tarihinin kronolojisi konusunda önemlidir. Buralarda verilen kronolojik bilgiler olaylardan yaklaşık bir asır sonra yazılan Düsrürnâme-i Enveri'ye göre daha doğrudur. Fakat her ne kadar Düstürnâme'de verilen bilgiler kronolojik bazı hatalar içerse de M. H. Yinanç, P. Lemerle ve H. İnalçık gibi değerli tarihçilerin yaptığı araştırmalar bu kaynakta verilen bilgilerin büyük bir kısmının doğru olduğunu ortaya koymuştur. Batılıların henüz yeni tanımakta olduğu Türkler hakkındaki bilgileri oldukça genelleyicidir. Dönemin bütün Venedik kayıtlarında Beylikleri birbirinden ayırt etmeksizin hepsini Türkler olarak tanımlamaktadır.⁹⁴

Enverî, Eflâkî, İbn Batuta ve Dukas gibi Aydınoğulları hakkında bilgi veren kaynaklar ittifakla Mehmed Bey'den sonra Umur Bey'in (hatta daha Mehmed Bey'in sağlığında) "Ulu Beğ" olduğu konusunda ya bizzat bilgi vermekte yahut da ima etmektedirler. E.A. Zachariadou'nun tezi Aydınoğulları hakkında oldukça sınırlı bilgiye sahip Girit Dukası ile yapılan bir anlaşma metnine dayanmakta olup diğer kaynaklarla kıyaslandığında oldukça zayıf bir ihtimal olarak gözükmektedir. Zira Enverî'de yer alan bilgiler bazı Batılı ve Bizans kaynaklarıyla çelişiyorsa da bu oldukça sınırlıdır. Bilindiği gibi Enverî'nin verdiği bilgiler bizzat Umur Bey'in yanında yer alan gaza arkadaşlarından birinin kaleme aldığı *Teferrücnâme* adlı esere dayanmaktadır.

Ahmet Tevhid Bey, Aydın Oğullarına dair olan makalesinde Mehmed Bey adına darp edilmiş bir gümüş sikkeden bahsetmektedir.⁹⁵ Ayrıca aynı makalede Umur Bey'in kendi adına tuğra şeklinde, bakır, 17 kutrunda ve tarihi belli olmayan bir para bastırıldığını belirtmektedir.⁹⁶ Umur Bey adına "Gigliati-Jilyati" tarzında para basılmıştır.⁹⁷ Fakat Hızır Bey'in adına para basıldığına dair bir bilgiye rastlanılmamıştır.

⁹⁴ Martin Georg Thomas, *Diplomatarium Venato Levantium 1300-1350 (Venedik ile Doğu Arasındaki Siyasi Evrak Mecmuası)*, I, (Tercüme: B. Gücer, T.T.K. Kütüphanesinde yayınlanmamış çeviri)

⁹⁵ Ahmet Tevhid Bey, *T.O.E.M. C.X*, s. 619'dan H. Akın, *Aydınoğulları*, s. 121.

⁹⁶ H. Akın, *Aydınoğulları*, s. 121.

Aydinoğulları ve diğer beyliklerin Bizans topraklarında gün geçtikçe ilerledikleri bir sırada Bizans, içerisindeki taht kavgalarıyla uğraşmak zorundaydı. II. Andronikos'un iktidarının son dönemlerinde Bizans, Anadolu'yu Türklere terk etmişti. İstanbul'un nüfusu Anadolu'dan gelen sığınmacılarla oldukça artmıştı. Ticaret tamamen İtalyanların elindeydi. Hatta şehrin gıda ihtiyacını karşılama görevini İtalyanlar üstlenmişti.⁹⁸ İmparator II. Andronikos ile torunu ve IX. Mikhail'in oğlu III. Andronikos'un araları bozuldu. Daha sonra bir yanlışlık sonucu III. Andronikos'un adamları Manuel'i öldürdüler. Bu haber üzerine Selanik'te hasta yatmakta olan IX. Mikhail öldü (12 Ekim 1320). Bu duruma oldukça kızan, imparator II. Andronikos, genç Andronikos'un veliahtlık haklarını feshetti. Halkın ve asalet sınıfının desteğini arkasında bulunduran genç imparator adayı III. Andronikos, imparatora karşı mücadeleye girişti. Uzun süren iç mücadeleden sonra III. Andronikos 24 Mayıs 1328'de şehre girerek tek imparator olarak Bizans Devletinin başına geçti. Büyükbabasını istifaya zorlamakla beraber önceleri onun imparatorluk sarayında ikametine müsaade etti. Ancak iki yıl sonra ihtiyar imparator genç Andronikos'un taraftarlarınca keşiş giysisini kabule zorlandı ve 13 Şubat 1332'de Keşiş Antonios adı altında vefat etti.⁹⁹ Bizans Devleti tüm gücüyle bu iç savaşla uğraşırken Anadolu'da Türkler'in ilerleyişi hızla devam ediyordu. Bursa 6 Nisan 1326'da Orhan Bey tarafından ele geçirilerek beyliğin başkenti yapıldı.¹⁰⁰

⁹⁷ Umur Bey'e ait "Gigliati-Jilyati" tarzındaki paranın fotoğrafı ve sınıflandırılması için bak: G. Schlumberger, *Les Principales Franques du Levant*, Paris 1877; Aynı yazar, *Numismatique de L'Orient Latin*, Paris 1878, s. 482-485; Ayrıca bak. *Revue Numismatique*, London-Paris, 1869-1870, s.335; bu dergide P. Lambros tarafından 1869 yılında yayınlanmış olan "Gigliati" tarzındaki bir paranın fotoğrafı vardır. Burada paranın Efes'de (Theologos) 1346 yılında Ionia emiri tarafından basıldığını belirtmiştir. Fakat bu makalede paranın Saruhan oğlu'na ait olduğu belirtilmişse de bu hatalıdır. H. Akın, *Aydinoğulları*, s. 121.

⁹⁸ D.M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, s. 164; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s. 454.

⁹⁹ G. Ostrogorsky, *Bizans Devlet Tarihi*, s. 462-463.

¹⁰⁰ M. Tayyip Gökbilgin, "Orhan", *İ.A. C. IX*, s. 401

Yeni Bizans imparatoru III. Andronikos (1328-1341) Ege’de Bizans egemenliğini yeniden canlandırmak ve Türklerin ilerleyişini durdurmak için gayretli bir politika izledi. Bu politikasını yürütebilmesi için Batı Hıristiyan milletleri ile ittifak yapması zorunluydu. Aynı zamanda Venedik de, Bizans’ın da dahil olacağı bir ittifak oluşturmaya çalışıyordu. Bu amaçla Venedik, Papalık ve Fransa doğuda Latin hakimiyetini yeniden kurma ve kiliselerin birleşmesinde konusunda ısrar edilmemesi konusunda anlaşılardı. Dönemin kaynaklarından Torsello’nun bahsettiğine göre, Ege’de Türk tehlikesi ilk ve en acil problem olarak görülüyor ve buna karşı genel bir Haçlı seferi örgütlemek gereği kabul ediliyordu.¹⁰¹ Bu Haçlı seferinin gerçek sebebi ise Venediklilerin Levant’ta kaybetmiş oldukları çıkarlarını tekrar ele geçirme isteğiydi. 1317 yılında Cenevizli Zaccarialar Sakız ve İzmir kalesine sahip oldukları için, Türklere karşı deniz akınlarını durdurmak bakımından en etkin kuvvet sayılmaktaydı.¹⁰²

Öte yandan Aydınogulları donanmasını, Ceneviz ve Rodos birleşik donanmasının Sakız açıklarında bozguna uğratması (23 Temmuz 1319), Türkleri deniz akınlarında ancak belirli bir süre engellemiştir. Kuvvetli bir birlik tarafından savunulan İzmir Kalesi, iki buçuk yıl dayandıktan sonra sonunda Martino Zacharia tarafından Umur Bey’e teslim edildi. Martino Zacharia ise şehri terk ederek Sakız’a kaçmıştır.¹⁰³ Umur Bey, maiyetinde Dünder Bey, İlyas Bey, Pişrev Bey, Yusuf Bey, Ehad Subaşı ve Hoca Selman gibi komutanlar olduğu halde şiddetli bir kuşatmadan sonra yukarı İzmir kalesini almıştır.¹⁰⁴ Fakat aşağı İzmir Hıristiyanların elinde kalmıştır. Umur Bey Martino’yu, Düstürname’de verilen bilgiye göre toyladı. Yani Umur Bey, Martino adına ziyafet vererek onu onurlandırdı. Martino, Umur

¹⁰¹ A. Laiou, “Marino Sanudo Torsello”, s. 374-392.

¹⁰² W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 517-545.

¹⁰³ Irene Melikoff-Sayar, *Le Destan*, s. 50. Burada adı geçen Mese Merti veya Martin Zaccaria Ceneviz kumandanıdır. 1328’de İzmir’i Umur Paşa’ya teslim ettikten sonra İmparator namına Sakız’ı idareye memur edilmiş ise de kısa sürede tek başına hükmetmeğe kalkışmış ve İmparator tarafından esir alınmıştır. *Lebeau*, XIX, s. 407-409’dan naklen H. Akın, *Aydınogulları Beyliği*, s. 32-33, not. 200.

¹⁰⁴ Enverî, *Düstürnâme*, s. 26; Irene Melikoff-Sayar, *Le Destan*, s. 49-50.

Beyin tabii olarak Sakız'a gitti. Düstürnâme'de Sakız adası için "ada illik" oldu ifadesi bulunmaktadır. İllik terimi, bu dönem Türk kaynaklarında Dâru'l-İslâm anlamına gelmektedir. Yani Martino, Umur Bey'in bir haraçgüzar tabii olmayı kabul etti.¹⁰⁵

Venedik kaynaklarında 1318 yılında ve daha sonraki yıllarda Türklerin Ege denizindeki adalara -özellikle Girit adası- seferler yaptıklarına ilişkin bilgi bulunmasına rağmen,¹⁰⁶ bunların hangi beyin hakimiyetindeki Türkler olduğuna dair bilgi yoktur. Fakat bu tarihlerde güçlü bir donanmaya sahip olduğunu bildiğimiz Aydın oğlu Umur Beyin bu seferleri gerçekleştirmiş olduğu kuvvetle muhtemeldir.

13 Temmuz 1318 yılında Girit Dukası Nicolaus Zane, Ege denizindeki adaların Türkler tarafından yağma edildiğine dair Venedik hükümetine mektup yazdığını görüyoruz. Bu mektupta Venedik tebaasından Marco Contareno'nun Türkler tarafından esir edilerek mallarına el konduğu yazılmaktadır.¹⁰⁷

Ege'de Bizans egemenliğini yeniden kurmaya azimli olan yeni imparator III. Andronikos'un entrikalarından kuşkulanan Martino, İzmir'i bu şekilde boşaltmayı ve orada tuttuğu garnizonu Sakız savunmasında kullanmayı zorunlu görmüştür. Artık Martino, Sakız'da Aydınoğulları Beyliğinin üstün egemenliğini tanımıştır. Umur Bey ile Martino arasında Bizans'a karşı ittifak yapılmıştır. Bu durum, 1329 yılından sonra Umur Bey'in Bizanslılara karşı neden düşmanca hareketlere giriştiğini açıklamaktadır. Daha sonra Andronikos, Martino'yu bozguna uğratarak esir ettikten sonra Sakız'ı (Chios) doğrudan doğruya Bizans idaresi altına soktu.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Halil İnalçık, "Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", s. 178.

¹⁰⁶ Martin Georg Thomas, *Diplomatarium Venato Levantium*, s. 171.

¹⁰⁷ Bu mektubun orijinali Libri Comm. Ven. II, 32. Vind. II, 104. Regesti II, No. 115'te bulunmaktadır. Bak. Martin Georg Thomas, *Diplomatarium Venato Levantium*, s. 171.

¹⁰⁸ G. Ostrogorsky, Bizans'ın Sakız'ı Türk emirlerinden aldığı yardımla ele geçirdiğini ifade etmektedir. Türk sahil emirlerinin daha çok Latin Devletlerinin hakimiyetine karşı mücadele ettiğini, Bizans ile Türkler arasında ittifakların kolayca kurulduğunu ilave etmektedir. Ayrıca Bizans'ın aynı

Umur Paşa “Gazi” unvanını İzmir’in fethiyle almıştır. Bu seferden sonra kendisi için yaptırdığı donanmaya da “Gazi” adı verilmiştir.¹⁰⁹

Başlangıçta az bir kuvvetle Ege Denizine açılan Gazi Umur Paşa kardeşi İbrahim Beyle birlikte Bozcaada’ya açılmış ve Bizans İmparatoruna ait olan bu adayı yağmalamıştır (1328-1329).¹¹⁰

İmparator III. Andronikos, bir yandan Bozcaada baskınını intikamını almak, diğer taraftan Sakız’da kendi başına idareye kalkışan eski İzmir hakimi Martin Zacharia’yı tekrar itaat altına almak amacıyla donanma hazırlatarak İstanbul’dan yola çıkmıştır. Fakat İzmir üzerine gitmekten çekinerek Sakız adasına çıkmış (1329) ve asi komutanı esir alarak İstanbul’a götürmüştür. Martino’nun kardeşi Benedetto Zaccaria, kendi çıkarını gözeterek adayı tekrar ele geçirmeye çalışmışsa da bunu başaramamıştır.¹¹¹

III. Andronikos adayı Presto (Prišto, yahut Bişirto)¹¹² adında bir Rum valinin idaresine bırakmıştır.¹¹³ Adanın yıllık gelirinin, 120.000 *hyperpyra*¹¹⁴ olması burasının ekonomik

şekilde Cenevizler elinde bulunan Foça’yı da imparator, komşu Anadolu emirlerinin fiili yardımıyla Bizans hâkimiyetini kabule zorladığı gibi nihayet Midilli (Lesbos) adasını da Latin devletlerin ele geçirmesinden kurtarmıştır. Bak. G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s. 467; W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 545.

¹⁰⁹ Enverî, *Düstürnâme*, s. 20: “Yapdı bir ulu kadirge oldu şad- Ol gemiyi verdi paşa Gazi ad” .

¹¹⁰ Enverî, *Düstürnâme*, s. 20-21; H. Akın, *Aydınoğulları*, s. 33.

¹¹¹ W. Heyd, *Yakın-doğu Ticaret Tarihi*, s. 545.

¹¹² Enverî, *Düstürnâme*, s. 22’de Sakız’ın yeni valinin ismi bu şekilde yer alırken; D. M. Nicol, *Bizans’ın Son Yüzyılları*, s. 183’de yeni Sakız valisinin ismini dönemin önemli Bizans kaynağı olan Cantakuzenos’a dayanarak “Kalothetos” olarak vermektedir. Bizans’ın içinden biri olarak Cantakuzenos’un eserinde geçen ismin doğru olması gerekir. H. Akın’ın da çalışmasında Enverî’nin verdiği bilgiyi kabul etmektedir. Ayrıca P. Lemerle de vali olarak atanan kişinin ismini Leon Kalothetos olarak vermektedir. Bak: P. Lemerle, *Aydın*, s. 57. M. H. Yinanç ise *Medhal*’de *Düstürnâme*’de bulunan Presto veya Bserto isminin Kalothetos’un küçük ismi olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur. Bak: M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 26.

¹¹³ Enverî, *Düstürnâme*, s. 22; M. H. Yinanç, *Medhal* s. 27; H. Akın, *Aydınoğulları*, s. 33; D. M. Nicol, *Bizans’ın Son Yüzyılları*, s. 183; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s. 468.

açından önemini göstermektedir. Ayrıca ekonomik yönü kadar stratejik önemi de büyüktü.¹¹⁵ Aynı şekilde Bizans İmparatoru III. Andronikos, kurmuş olduğu yeni donanmaya da güvenerek Ege Denizinde kaybolan Bizans hakimiyetini tekrar tesis edebilmek için Cenevizlilerin elinde bulunan Foça'yı da komşu Anadolu beylerinin yardımıyla ele geçirmek istedi. Bu şehir Palaeologos Zaccaria'dan 1314'te Andreolo Cattaneo'ya geçmişti. III. Andronikos şehri kuşattığı zaman Cattaneo kaçtı. İmparator şehri şatosu ile beraber ele geçirdi. İmparator hakimiyetini iyice pekiştirdikten sonra Andreolo'nun yerine dayısını temsilci olarak Foça'ya vali olarak atadı. İmparator daha sonra Midilli adasını da hakimiyeti altına aldı.¹¹⁶ Andreolo'nun ölümünden sonra (1331) yerine geçen oğlu Domenico, Venedik'in Batı Anadolu'da ilerlemekte olan Türklere karşı özendirilmesiyle Midilli adasını ele geçirdi. Venedik'in bundaki amacı önce Ege Denizi'nin sahil ve adalarını Türklerin baskınlarından korumak sonra da, fırsatını bulursa, Türkleri sahillerden uzaklaştırarak içerlere doğru sürmektir. İlk başlarda işler planladıkları gibi gittiyse de, çok geçmeden müttefikler bu seferi daha ileriye götürmekten vazgeçtiler. Fakat Rodos şövalyeleri, Naxos Dukası, Foça Senyörü, gereksiz yere masrafa girmiş olmaktan son derece kızgındılar ve Midilli'yi alarak zararlarını karşılamaya karar verdiler. Halbuki bu ada Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında idi ve Andronikos da ittifakın içerisinde bizzat yer alıyordu. Adayı ele geçirmeyi

¹¹⁴ Hyperpyron 4.55 gram (20.5 carat) ağırlığında, altından yapılmış olan ve ilk defa I. Alexios tarafından 1092 yılında bastırılan Bizans parasıdır. Alexios'dan sonra diğer imparatorlar da imparatorluğun yıkılışına kadar bu parayı kullanmışlardır. Fakat ülkenin düştüğü ekonomik sıkıntılarda bu para kırılarak değeri düşürülmüştür. Bak. Alexander Kazhdan, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Volume II, Oxford 1991.

¹¹⁵ D. M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, s. 183.

¹¹⁶ G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s. 468. Burada yazar Anadolu Beylerinin kimliği konusunda kesin bir ifade kullanmamıştır. Fakat bölgede hakim olan Aydınoğulları Beyliğinin bu emirler içerisinde yer alması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca Bizans imparatorunun kısa bir süre sonra Aydın ve Saruhan Türkleriyle Orhan Bey'e karşı ittifak yapması bunu doğrulamaktadır. W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 545.

başardılar ise de Rodos şövalyeleri ile Naxos Dukası Bizans'ı karşlarına almaktan çekinmiş olacak ki adadan çekildiler. Foça Senyörü bazen hileyle bazen de zorla adayı tamamen egemenliği altına almayı başardı ve Foça'da yalnızca bir garnizon bırakarak senyör Midilli'de yerleşti.¹¹⁷

İmparator, İstanbul'a dönmeden önce ilerlemekte olan Osmanlı Beyliğine karşı Saruhan ve Aydın beyleri ile ittifak yaptı. Bu sıralarda Aydınoğlu Mehmed Bey hasta olduğundan Bizans imparatoruna ulaklar göndererek bu ittifakı gerçekleştirmiştir. Bu ittifaktan sonra İmparator III. Andronikos huzurlu bir şekilde İstanbul'a geri dönmüştür.¹¹⁸ Bu olayı hem Enverî hem de Kantakuzenos kaydetmişlerdir. Enverî bu ittifakı, imparatorun Mehmed Bey'e boyun eğmesi olarak göstermiştir. Kantakuzenos ise bu anlaşmayı Bizans İmparatorluğu yararına bir sözleşme olarak algılamıştır.¹¹⁹

Umur Bey, Aydın Beyliğinin uc bölgesinde gaza seferlerini örgütleyen ve bağımsız hareket eden bir gaza lideri durumunda idi ve Saruhanoğlu ile ittifak halinde Bizanslılara karşı savaşa devam etmekteydi. Umur babası ile yaptığı tartışmada, kâfirlere karşı gazayı önlemenin Tanrının emirlerine karşı gelme anlamına geleceğini söylüyordu. Ayrıca Rum ajanları aracılığıyla, Umur Paşa bölgedeki Hıristiyan milletler arasında bir Haçlı seferi hazırlıkları hakkında haber almış ve Bizans İmparatorunun Türklere karşı ittifak¹²⁰ görüşmelerine katıldığını öğrenmiş bulunuyordu.¹²¹

¹¹⁷ W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 546.

¹¹⁸ Enverî, *Düstürnâme*, s. 22.

¹¹⁹ Enverî, *Düstürnâme*, s. 22; M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 27; D. M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, s. 184; I. Melikoff-Sayar, *Le Destan*, s. 55-57; P. Lemerle, *D'Aydın*, s. 55-60. E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 17.

¹²⁰ Daha 1327 yılından beri Türklere karşı bir Haçlı seferi oluşturma fikri Venedikliler tarafından ortaya atılmıştı. Venedik Papa XXII. John'u ikna etmeye çalışıyordu. Venedik, aynı zamanda Fransa Kralına Batı kuvvetlerini birleştirmesi yönünde telkinlerde bulunuyordu. Bak: E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 21; A. Laiou, "Marino Sanudo Torsello", s. 375.

¹²¹ H. İnalçık, "Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", s. 179.

Fakat Umur Bey, Bizans İmparatorunun İstanbul'a varmasından kısa bir zaman sonra Sakız adası üzerine sefer yapmaya karar vermiştir. Bu amacı doğrultusunda 22 gemi yaptırtmış ve kardeşi Hızır Bey'den de yardım istemiştir. Hızır Bey Ayasuluğ limanında hazırladığı donanmayı yardıma göndermiştir. Umur Paşa kardeşleri İbrahim Bey, Ehad Subaşı, Yusuf Bey, İlyas Bey yanında olduğu halde İzmir limanından denize açılarak Sakız adası üzerine sefer düzenlemiştir. Sakız üzerine ilerlerken yolda Midilli Rumlarına ait bir gemiye tesadüf eden Umur Paşa, aman isteyen Midilli valisinin vermiş olduğu hediyeler mukabilinde serbest bırakmıştır. Daha sonra Sakız üzerine yönelen Umur Paşa adaya asker çıkartmıştır. Sakız'ın Bizans valisi Presto'nun (veya Bserto) direnmesi bir fayda vermemiştir. Sakız'dan büyük bir ganimet elde eden Umur Paşa İzmir'e geri dönmüştür.¹²²

Umur Paşanın bu seferi Bizans İmparatoru III. Andronikos ile Mehmed Bey arasında düzenlenen ittifak anlaşmasının hemen akabinde düzenlemesi oldukça ilginçtir. Daha sonra da görüleceği üzere Umur Paşa babasının ittifak anlaşmasına rağmen Gelibolu üzerine sefer düzenlemiştir. Bu durum bize anlaşmanın herhangi bir bağlayıcı yanının olmadığını göstermektedir.

*Düstürnâme*de Umur Paşanın Sakız seferinden sonra Saruhan oğlu Timur Han, Balıkesir hükümdarı Karesi oğlu Timur Han ve Menteşe oğlu Orhan ile ittifak yaparak Gelibolu seferine çıkmıştır. Gelibolu yarımadası *Düstürnâme*de geçen adıyla Esen Tekfur'un hakimiyetindeydi. Umur Paşa, Esen Tekfur'u yenilgiye uğratarak bir çok ganimet elde

¹²² Enverî, *Düstürnâme*, s. 22-24; M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 27; H. Akın, *Aydınöğulları*, s. 34-35; P. Lemerle, *Aydın*, s. 68. Ayrıca Eflâki'nin eserinde "derler ki, Umur Paşa bir gece Çelebi hazretlerini rüyada gördü. Çelebi, ona şu beyiti okuyup manalar saçıyordu. *Kim, cübbesinin (kabâ)-kenarında bizim koruma beratımızı taşırsa, denizde ve karada nereye gitse kahraman olur ve saygı görür.* İşte bu rüyadan sonra Umur Bey karar verip Sakız adasını fethetti. Orada o kadar sakız çıkardılar ki anlatılamaz. Sakız adasını haraç kesip kendi hissesi haline getirdi" kaydıyla Sakız adasının fethini manevi bir güçle irtibatlandırmak istemiştir. Bak: *Menakübü'l-Ârifîn*, C. II, s. 546-547.

etmiştir.¹²³ Düstürnâme’de Esen Tekfur olarak geçen Bizans soylusunun tarihçi Kantakuzenos’un kayınpederi Jean Asan olma ihtimali yüksektir.¹²⁴

Umur Paşa bu seferden döndükten sonra doğruca Birgi’ye babası Mehmed Beyin yanına giderek atasının dizlerini öpmek suretiyle ona bağlılığını göstermiş ve af dilemiştir. Birgi’de birkaç gün kaldıktan sonra fetihlerine devam etmek amacıyla tekrar İzmir’e dönmüştür.¹²⁵

2.Haçlı Seferleri ve Aydınogulları Beyliği

Kantakuzenos’un bahsettiğine göre Umur Paşa bundan sonra 1332 yılı sonbaharında 75 gemiden oluşan bir filo ile Semadrek (Samotraki) adasına sefer düzenlemiş, oradan da Gümölcüne havalisine vararak İmparatorun kuvvetleriyle mücadele etmiştir. Fakat İmparatorun kuvvetleriyle başa çıkamayınca buradan çekilmek zorunda kalmıştır. İmparator ise Dimetoka’ya dönmüştür.¹²⁶

Gazi Umur Paşa 1333 yılında 250 gemiden oluşan bir filo ile Ege Denizi ve Yunanistan üzerine sefer yapmıştır.¹²⁷ Bu sefer esnasında İspara (İpsin), Üstüra (Skopelos) adaları haraca bağlamıştır. Umur Paşa düzenlediği bu seferlerde Batı Anadolu’dan gelen Türk gazileriyle işbirliği yapmakta idi. Ayrıca Eğriboz’a ve Teselya’da Venedik’e ait Bodonitsa Kalesine¹²⁸ akınlarda bulunmuştur. Bahsedilen bu yerleri haraç ve cizyeye bağlayan Umur

¹²³ P. Lemerle göre bu sefer Umur Bey için başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Umur Bey Bizans kuvvetleriyle karşı karşıya geldiğinde çıkan bir kum fırtınası Umur Beyi büyük bir hezimetten kurtarmıştır. Ayrıca Umur Bey, İmparatoru karşısında görünce oldukça şaşırıldığını belirtmektedir. Bak. P. Lemerle, *Aydın*, s. 69-70.

¹²⁴ M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 28.

¹²⁵ Enverî, *Düstürnâme*, s. 24-25.

¹²⁶ H. Akın, *Aydınogulları*, s. 34.

¹²⁷ Enverî, *Düstürnâme*, s. 26-33.

¹²⁸ Umur Paşanın Venedik’e ait bu kaleye de saldırması 1334 yılında oluşturulacak olan ittifakı hızlandırmıştır.

Bey sayısız ganimet ve esir olarak İzmir'e geri dönmüştür. Burada babası ve kardeşleri tarafından karşılanan Gazi Umur Bey onlarla birlikte Birgi'ye gitmiş, fakat çok geçmeden yine İzmir'e gelerek yeni sefer hazırlıklarına başlamıştır.¹²⁹

Aydınoğlu Mehmed Bey devrinde Umur Beyin yaptığı son sefer Kuluri adası ve Mora seferidir. Beraberindeki 170 gemiyle hareket eden Umur Bey kardeşi İbrahim Bey ile birlikte Ahad ve İlyas Beylerin de bulunduğu bu seferde Mora yarımadasına çıkmış,¹³⁰ iççerlere kadar ilerleyerek pek çok esir ve ganimet olarak İzmir'e geri dönmüştür. İzmir'de Umur Beyi babası Mehmed Bey karşılamış¹³¹ ve birlikte Birgi'ye gitmişlerdir. Fakat İzmir üzerine Haçlı Seferi hazırlandığını öğrenince aceleyle geri dönmüştür.

Venedik, Ege Denizinde kendi menfaatleri aleyhine gelişen Türk ilerlemesine engel olmak amacıyla 1332 Temmuzunda Bizans ile beraber ittifak oluşturmak için görüşmelere başlamış ve Türkmen Gazi Beylerine karşı kurulan ittifaka Bizans da dahil olmuştur. Ege Denizi'nde Türklere karşı bu ilk Hıristiyan ittifakı, Venedik'ten başka Rodos, Kıbrıs, Bizans, Papa ve Fransa Kralını içeriyordu. Aslında Venedikliler'de bu ittifak fikri daha 1327 yılında olgunlaşmaya başlamıştı. Atinalı Katalanlar Türkleri durdurmak için oldukça istekli olmalarına karşın Venedik senatosu Katalanlara güvenmediğinden buna izin vermiyordu. Papa XXII. John tarafından cesaretlendirilen Venedik diğer güçlü batı devletlerini organize etmesi için Fransa Kralına başvurdu. 1332 Mayısında Venedik elçisi Fransa Kralı VI. Philip'i ziyaret ederek projelerine krala sundu. Kral İstanbul'u ve Kutsal toprakları ele geçirmeye

¹²⁹ Enverî, *Düstürnâme*, s. 33; H. İnalçık, "Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", s. 179; H. Akın, *Aydınoğulları*, s. 34-35; M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 29.

¹³⁰ P. Lemerle Türklerin ancak sayısal bakımdan üstün oldukları zaman yağma akınları düzenlediklerini belirttikten sonra Türklerin Trakya ve Mora yarımadasına Ege Denizini aşarak gitmelerinin mantık dışı bulunmaktadır. Bu noktada Kantakuzenos'un verdiği bilgileri gerçeğe aykırı bulunmaktadır. Ayrıca kaynakta kronolojik düzensizlikler olduğunu belirtmektedir. Bak. P. Lemerle, *Aydın*, 71-74.

¹³¹ Enverî, *Düstürnâme*, s. 31-33.

oldukça istekliydi. Fakat kralın bu istekleriyle Türkleri denizlerden uzaklaştırmak amacıyla olan Venediklilerin görüşleri birbirine uymuyordu. Venedikliler düzenleyecekleri Haçlı seferi için kraldan 20.000 atlı ve 50.000 piyade asker istediler. Ayrıca kendileri de atları taşıyabilecek en az 100 gemilik bir filo oluşturmayı taahhüt ediyordu. Bu filo içerisinde kadırgalar da bulunacaktı. Venedikliler Kutsal Toprakları fethetmekten ziyade öncelikli olarak Türklerin meydana getirdiği yıkıma kralın dikkatini çekmeye çalıştılar.¹³² Kral görüşmeler neticesinde olumlu bir cevap vermedi. Bu sırada Papa, Katalanlar ve Türkler ile daha fazla ilgilenmekteydi.¹³³ Daha önceleri Mısır'a karşı Haçlı seferi düzenlenmesi yönünde girişimlerde bulunan Marino Sanudo, 1325 yılından itibaren sürekli artmakta olan Türk ilerlemesinin farkına varmış ve artık Türkler üzerine bir Haçlı Seferi düzenlenmesini istiyordu.¹³⁴

Türklerle olan görüşmeler oldukça yavaş bir şekilde ilerlerken, Türk akınlarının oluşturduğu baskı Romanya¹³⁵ bölgesinde önemli değişiklikler meydana getirdi. 1332

¹³² E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 21; H. İnalcık, "Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", s. 179; A. Laiou, "Marino Sanudo Torsello", s. 382. 1291 yılında Suriye bölgesindeki son Haçlı şehri olan Akka'nın (1291) da düşmesinden sonra Haçlı Seferi hareketi pratik politika alanından kaymaya başladı. Seferlerin artık deniz ötesinde, Kıbrıs'da organize edilmesi ve ikmal ve iaşelerinin oradan yapılması gerekiyordu. Bak. S. Runciman, *Haçlı Seferleri*, C. III, s. 361-405; A. S. Atiya, *The Crusade in the Later Middle Ages*, New York 1965.

¹³³ Kenneth M. Setton, *The Papacy and Levant*, C. I, Philadelphia 1976, s. 452.

¹³⁴ Haçlı propagandacıları artık eskisi gibi gezgin vaizler değil, kutsal savaşın zorunluluğunu göstermek ve bunun idaresi için her biri ayrı bir plan ortaya atan, eserler kaleme alan bilgin ve yazarlardı. A. Laiou, "Marino Sanudo Torsello", s. 380; S. Runciman, *Haçlı Seferleri*, c. III, s. 364.

¹³⁵ Ortaçağ'da Romanya, Roma imparatorluğu'nun Asya kıtasında hakim olduğu yerleri kapsayan Latince coğrafi bir terimdir. Daha çok Roma dışında kalan ve Romalılar'ın Barbar dünya olarak nitelendirdikleri coğrafyadır. Grekçede ise Romanya imparatorluk anlamında kullanılmıştır. Fakat bu kapsamlı anlam Batı Roma imparatorluğu'nun yıkılmasıyla anlamını kaybetmiştir. 1204 yılından sonra Romanya, İstanbul'daki Latin İmparatorluğu için kullanılarak siyasi bir anlam da kazanmıştır. Fakat İstanbul'u Latin işgalinden kurtaran Bizanslılar bu terimin resmi belgelerde kullanılmasını yasaklamışlardır. Romanya terimi Bizans ile Batı dünyasının çekişmesini karakterize etmektedir. Bu

Martında Naxos dükü Niccola Sanudo, Aydın ve Menteşe Türkleriyle ayrı bir anlaşma yaptı. Dük, anılan bu beyliklere yıllık vergi ödemeye başladı.¹³⁶ Kısa bir süre sonra Haziran ayında Eğriboz (Negroponte)'un durumu o kadar umutsuz bir hale geldi ki; Venedik Senatosu, adadaki Venedik balyozunun Türklerle anlaşmaya varıp varmama konusunda tartışmaya başladı. Aynı ay içerisinde Senato, Hıristiyanlara karşı askeri hazırlıklara başlayan Türklerin hakim olduğu tüm bölgeyle ticari faaliyetlere yasaklama kararı aldı. Temmuz ayında Venedik, yerel çapta bir Haçlı Seferi organize etmeye çalıştı. Bunun içerisinde Hospitalierler, Negroponte, Bartolomeo Ghisi, Tenos Lordu ve Mykonos yer almaktaydı. Bu ittifaka daha sonra Niccolo Sanudo dahi katılıyordu. Bizans İmparatoru da bu ittifaka destek vermekteydi. Bütün bu çabalar Türklerin geniş çaplı bir karşı hareketiyle sonuçsuz kaldı ve aynı yıl içerisinde Negroponte, Aydın ve Menteşe Türklerine vergi vermeye başladı. Bu anlaşma Giovanni Villani tarafından kaydedilmiştir. Enverî, Negroponte'nin sadece Aydınoğulları'na vergi verdiğini belirtmektedir. Fakat E. Zachariadou tarafından ilk defa neşredilen 1337'deki anlaşmanın bir maddesi ise Menteşe oğlu Orhan'ın Negroponte'den haraç aldığını göstermektedir. Bizanslılar, yıllık haraç ödemekte oldukça zorlandılar. Bizans İmparatoru ile Aydınoğlu Mehmed Bey arasında 1329 yılında yapılan anlaşmaya rağmen Aydınoğlu Umur Bey'in bu anlaşmaya bağlı kalmadığını belirtmiştik. Umur Bey'in yaptığı akınlar neticesinde buralarda yaşayan halkın durumu oldukça zayıfladı. Bu arada Osmanlı Beyliğinin 1333

terim daha sonra Büyük Sırbistan'ı kurarak Bizans'ın yerini almaya çalışan Stefan Duşan tarafından Sırbistan ve Romanya'nın imparatoru ve autokratoru biçiminde kullanılmıştır. Bak. "Romania" *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Editör: Alexander P. Kazhdan, C. III, New York 1991, s. 1805; Daha geniş bilgi için bak. R. L. Wolff, "Romania: The Latin Empire of Constantinople", *Speculum*, 23 (1948) s. 1-34.

¹³⁶ Martin Georg Thomas, *Diplomatarium Venato Levantium* bu anlaşmayı eserine almadığı gibi E. Zachariadou, *Trade and Crusade* adlı eserinde bu anlaşma metninin günümüze intikal etmediğini belirtmiştir. Fakat Zachariadou, bu anlaşmanın Venedik Senatosunun kararlarında geçmekte olduğunu belirtmektedir. Bkz. S. 22 not 79.

yılından itibaren Bizans'tan haraç almaya başladığını görüyoruz. Bütün bunlar Bizans ekonomisini oldukça güç bir duruma sokmuştur.¹³⁷

Naxos ve Negroponte Dog'larının her ikisinin birden Türklerle anlaşmazlığa düşmesi Venedik'i Haçlı seferi düzenleme konusunda cesaretlendirdi. Aynı zamanda Bizans'ı da bu ittifakın içerisine alabilmek amacıyla ikna etmeye çalışıyordu. Venedik'in Türkler üzerine Haçlı seferi düzenlemek istemesindeki kararlı tutumunun gerçek sebebi ise kaybetmiş olduğu ticari üstünlüğünü tekrar sağlamak istemesiydi. Bizans elçileri Venedik'i ziyaret etti ve 1332 Temmuzunda Venedik Senatosu, İstanbul'da bulunan Balyosunu Haçlı ittifakında Bizans İmparatorunun da yer almasına ikna etmekle görevlendirdi. Balyo, İmparatora Türk akınlarından ve Türklere yıllık haraç ödemekten dolayı imparatorluğun düştüğü güç durumu vurgulayarak, Bizans'ı oluşturulmaya çalışılan Haçlı ittifakının içine çekmeye çalıştı.¹³⁸ Eylül ayında Rodos adasında Bizans, Hospitaller ve Venedikliler arasında 5 yıllık bir ittifak yapıldı. 1333 Nisan ayında Türklere karşı hareket edecek müttefik donanmanın 10 kadırgası Bizans'tan, 6 kadırgası Venedik'ten ve 4 kadırgası Hospitallerden meydana gelecekti. Müttefik donanmanın Negroponte'de toplanmasına karar verildi.¹³⁹ Fakat Niccolo Sanudo ve Bartolomeo Ghisi bu ittifakın içerisinde yer almamıştır.¹⁴⁰ İttifaka girmeye kesin olarak karar veren Bizans savaş hazırlıklarına başladı. Fakat Bizanslılar, diğer gelişmeler yüzünden ittifak içerisinde yer almaktan vazgeçerek Türklerle yeni anlaşmalar yapma yoluna gitmiştir. Böylece Türklere karşı –özellikle Ege Denizinde hakim olan Aydın Türklerine karşı yapılması planlanan Haçlı seferi gerçekleşmemiştir. Bunun sebeplerinden biri de Türklerin ilerlemelerinin yaratmış olduğu tehditin tam olarak farkına varılamamasıdır. Fakat dönemin

¹³⁷ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 22-23.

¹³⁸ P. Lemerle, *Aydın*, s. 95; E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 24-25.

¹³⁹ P. Lemerle, *Aydın*, s. 91-92.

¹⁴⁰ E. Zachariadou bunun sebebini anılan bu kişilerin henüz Türklerle ittifak anlaşmaları imzalamalarına bağlamıştır. Bak. *Trade and Crusade*, s. 25.

önemli Haçlı propagandacılarından olan Sanudo, Türklerin ilerlemelerinin ciddiyetinin farkına vararak daha önce Mısır'a karşı oluşturmaya çalıştığı ittifak girişimlerinde yön değiştirerek Türkler üzerine yöneliyordu. Sanudo, Haçlı seferi yapılmasının zarureti üzerinde sık sık duruyor ve Papa XXII. John'u bu yönde yönlendirmeye çalışıyordu.¹⁴¹

1332 yılında Negroponte'ye karşı Aydın ve Menteşe Türklerinin beraber düzenledikleri sefer iki beyliğin son ortak harekâtı olmuştur. Daha sonra bu iki beylik arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Fakat Aydınoğulları Saruhanoğulları ile olan ittifaklarını devam ettirmiştir. Beyliklerin ittifakları konusunda Venedik Senatosunun dokümanları daha kesin bilgiler vermektedir. Menteşe oğlu Orhan'ın Venedik ile diğer Türk güçlerine karşı mücadele etmek için ittifak yapması iki Türk Beyliğinin aralarını açmış olabilir.¹⁴²

Venedik, daha sonra ise Germiyan Türkleriyle Aydın Beyliğine karşı ittifak yapmıştır. Fakat bu ittifaklar hiçbir sonuç vermemiştir. 1333 yılında Venedik Adriyatik ve Romanya'yu savunmak için Haçlı seferi girişimlerine hız vermiştir. Oluşturulan bu donanmanın kaptanı Marino Morosini idi. 1333 yılında Türklere karşı düzenlenen Latin hareketini Enverî de zikretmektedir. Enveri'ye göre Latinler İzmir limanına 1333'ün sonunda saldırdılar. Enverî bu seferi kimin düzenlediğini zikretmeksizin Ege'deki bir donanmanın bu seferi düzenlediğini söyler. Kıbrıslılar, Bizans ve Hospitalier'den bahsetmez.¹⁴³ Enveri'nin Venediklilerin isimlerini anmamış olması onun olaylar hakkında kesin bilgilere sahip olmadığını göstermektedir.¹⁴⁴ Fakat dönemin kaynakları ve Venedik Senatosu'nun kararlarında bu sefer hakkında bilgiler bulunmaktadır.¹⁴⁵

¹⁴¹ A. Laiou, "Marino Sanudo Torsello", s. 383.

¹⁴² E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 27.

¹⁴³ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 29.

¹⁴⁴ Ayrıca Enverî'nin kronoloji hususunda da hatalara düştüğünü merhum Fuad Köprülü Beylikler tarihine ilişkin yazmış olduğu makalesinde etraflıca izah etmişti. M. Fuad Köprülü, "Anadolu Beylikleri Tarihine Aid Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, C. II, (1927) s. 1-33

¹⁴⁵ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 30.

Daha 18 Temmuz 1332 tarihinde Türklere karşı ittifak girişimlerine Venedik'in Bizans'ı da katabilmek için girişimlerde bulunduğunu Venedik senatosunun Bizans imparatoruna yazmış olduğu mektuplarda görülmektedir.¹⁴⁶

Aynı şekilde 1333 yazında Papa XXII. John'a ittifak oluşturmak için bir çok mektup yazılmıştır. Papa Bizans imparatorundan kiliselerin birleşmesi ve Türklere karşı ortak hareket etmelerini istemiştir.¹⁴⁷

1333 yılında Umur Bey'in Ege Denizine açılarak Makedonya, Yunanistan ve Eğriboz adasına akında bulunmuştur. Bu durumdan rahatsız olan Papa XXII. John Venedik'i Türklere karşı sefer yapmağa teşvik etmiştir. Aynı şekilde Bizans imparatoru da Türklerin bu akınlarından rahatsız olarak Latinlerle ittifak yapma girişimlerinde bulunmuştur. Bu amaçla Papaya müracaat ederek kiliselerin birleşme fikrini dahil kabul etmeye hazır olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁸

1334 yılının ilk aylarında olaylar çok hızlı bir şekilde gelişti. Venedikliler Ocak ayında meydana gelen Girit isyanını bastırdıktan sonra Türklere karşı harekete geçmek için oldukça müsait bir durumdaydılar. Mart ayının başında Kıbrıs kralı IV. Hugh 6 kadırgasıyla beraber Haçlı ittifakına resmen girdi. Haçlı donanmasının (Sancta Unio) Mayıs ayında Negroponte'de toplanılmasına karar verildi. Papa ve Fransa Kralı sekiz gemi göndermek için söz verdi. Latin donanmasının Negroponte'ye ulaşmasından önce Ege Denizinde kışlayan Venedik kadırgaları düşmanları takip ediyordu.¹⁴⁹ Enverî'nin verdiği bilgilere göre Umur Bey, yaklaşık olarak 1334 Şubat başlarında Mehmed Bey'in ölümünden kısa bir süre sonra Saruhanoğlu Süleyman Bey ile beraber Mora üzerine akın düzenlediler. Türk kuvvetlerinin başlıca akın sahası Bizans hakimiyetindeki Monemvasie ve Mora yarımadasının

¹⁴⁶ M. Thomas, *Diplomatarium*, I, s. 227.

¹⁴⁷ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 30-31.

¹⁴⁸ M. Halil Yinanç, *Medhal*, s. 30.

¹⁴⁹ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 31.

güneybatısıydı. Türkler Mistra'da topraklarında ilerlediler ve diğer bölgelere hücum ettiler. Mora yarımadasının yakınlarında bazı Hıristiyan gemileriyle küçük çaplı çarpışmalar meydana geldi.¹⁵⁰

Venedik yönetimindeki Haçlı seferinin öncelikli hedefi Ege Denizinde Venedik aleyhine sürekli genişleyen Aydınolu Umur Bey'in denize açıldığı İzmir şehriydi. 1334 yılında Avignon'da haçlı ittifakı anlaşmaya vardı. 1334 seferine Bizans, altı gemilik donanması ile katılmadığından haçlı donanmasının bu sefer sırasında toplam 30 gemiden meydana geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim, 22 Ekim 1334'de Venedik'ten Marino Sanudo tarafından Bourbon dükü Lours'e yazılmış olan bir mektupta, Lâtin gemileri hakkında bilgi verilmiş, Papa, Fransa, Venedik, Rodos ve Kıbrıs gemilerinden bahsedilirken, Bizans İmparatorluğu gemilerinin bulunmadığını belirtmiş ve ittifak kaptanı olarak Venedikli Pietro Zeno'nun ismi verilmiştir.¹⁵¹

Haçlı ittifakı Edremit körfezi açıklarında Karesi oğlu Yahşi Bey'in donanmasını oldukça ağır bir yenilgiye uğrattı.¹⁵² Yahşi Bey ve donanması zorlukla İzmir limanına sığındı. Yahşi Beyi takip eden Haçlı donanması İzmir'e geldi. 17 Eylül 1334'de İzmir limanına sığınan Türk donanması ile Haçlı donanması arasında bir kez daha çarpışma meydana geldi. Umur Bey Yunanistan seferinden Birgi'ye döndüğünde, bir haberci tarafından 30 gemilik Haçlı donanmasının İzmir koyuna girdiğini haber alınca İzmir'e geri dönmüştür. Fakat o

¹⁵⁰ Enverî, *Düstürnâme*, s. 33-35; P. Lemerle, *Aydın*, s. 102-106; E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 31-32.

¹⁵¹ Z. Günel Öden, *Karesi Beyliği*, s. 40-41; D. M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, s. 187; P. Lemerle, *Aydın*, s. 95-96; A. Laiou, "Marino Sanudo Torsello", s. 386.

¹⁵² Lemerle, *Aydın*, s. 95-96; Atiya, *The Crusade in the Later Middle Ages*, s. 112-113; Z. G. Öden, *Karesi Beyliği*, s.41; E. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 32-33. H. İnalçık, "Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar" adlı makalesinde Venedik daha 1332 Temmuz'unda Bizans ile bir ittifak için görüşmelere başlamış ve Türkmen gazi beylerine karşı kurulan ittifaka Bizans'ın da dahil olduğunu söylemektedir. Ayrıca H. İnalçık Karesi uc bölgesi Bergama emiri Şücaeddin Yahşi Han'ın 1331 yılında Haçlı donanması tarafından tahrip edildiğini belirtmektedir.

gelene kadar Haçlı donanması püskürtülmüştür. Hıristiyanların bu zaferi Ege Denizindeki Türk akınlarını kısa bir süre de olsa durdurmuştur. Bu durum Bizans çevrelerinde büyük sevinç yaratmıştır. Edremit Körfezinde yenilgiye uğrayan Karesi Beyliği denizdeki hakimiyetini kaybetmiştir. Bu olaydan kısa bir süre sonra da Karesi Beyliği Osmanlı hakimiyetine girmiştir.¹⁵³ Bundan sonra Aydınoğulların Ege denizinde Hıristiyanlarla tek başlarına mücadele etmek durumunda bırakmıştır.

Edremit zaferinin hemen arkasından Latinler İzmir bölgesindeki Küçük Asya topraklarına saldırdılar. Mücadele sahasının tam ortasında bulunan Saruhan Beyliği bu akınlarda Aydınoğullarının yanında yer alırken Menteşe Beyliği daha önce Aydınoğullarıyla imzaladığı barışı bir tarafa bırakarak Lâtinlere erzak ve binek sağlayarak yardım etti. Hatta aralarında ticarî ilişkiler gelişmeye başladı.¹⁵⁴

Bu Haçlı ittifakından sonra Venedikliler 1335 yılında da yeni bir ittifak oluşturmaya çalışmışsa da Papa XXII. John'un ölümüyle bu düşüncelerini gerçekleştirememişlerdir. Fakat Venediklilerin Türklere karşı olan mücadeleleri devam etmiştir.¹⁵⁵

Haçlı seferinin en önemli sonuçlarından birisi Bizans'ın Aydın ve Saruhan Türkleriyle ilişkileri düzelmeye başlaması olmuştur. Türklere karşı ittifak oluşturma gayretlerine ilk başlarda Bizanslılar isteksiz davranmasına rağmen daha sonra meydana gelen gelişmeler neticesinde Bizans bu ittifakın içerisine girmeye mecbur kalmıştır. Bizans'ın bu tavır değişikliğinde Umur Bey'in 1329 yılında barış yapılmasına rağmen Bizans hakimiyetindeki adalara sefer düzenlemeğe devam etmesi ve artan Latin baskısı etkili olmuştur.¹⁵⁶

1334 yılında Balkanlarda Stefan Duşan ile anlaşılan III. Andronicus Türklere karşı herhangi bir savaşa girişmeksizin Selanik'te bir süre kaldı. İmparatoru tekrar Türklere karşı

¹⁵³ Zerrin Günel Öden, *Karesi Beyliği*, s. 41-45.

¹⁵⁴ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 33.

¹⁵⁵ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 34.

¹⁵⁶ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 37; Lemerle, *Aydin*, s. 59-74.

harekete geçiren Umur Beyin son zamanlarda yapmış olduğu akınlar olmuştur. III. Andronicus'un Haçlı ittifakına katılmış olması Umur Bey'i tekrar harekete geçirmiştir. Umur Bey Mora üzerine sefer düzenleyerek ganimet elde etmiştir. 1335 yılında Latinlerin saldırıları sonucunda denizlerden çekilmeye mecbur kalan Umur Bey, Alaşehir'e saldırmıştır.¹⁵⁷

Umur Bey'in bu hareketlerine Lesbos adasında meydana gelen yeni gelişmeler de eklenince Bizans imparatoru haçlı ittifakından çekilmek durumunda kalmıştır. Foça'nın Cenovalı Lordu Domenico Cattaneo Hospitalerin ve Naxos dükünün yardımıyla Lesbos adasının bir kısmını işgal etti.¹⁵⁸ Bizans tarihçisi Gregoras' a göre Latinler, İmparatorun saldırmasından korktukları için Lesbos adasını işgal etmişlerdir.¹⁵⁹

1335 yazında Haçlı donanmasının dağılması ve Türklerin durumlarını iyileştirmeleriyle beraber Bizans imparatoru Foça'ya saldırmak için yola çıktı. Foça'ya vardığında Saruhan emiriyle bir anlaşma yaptı. Saruhan emirinin böyle bir anlaşmaya girmesinin en önemli sebebi Foça'da esir olan oğlunu ve Türk beylerinin çocuklarını kurtarmaktı. Anlaşmanın imzalanmasının hemen akabinde imparator ve Saruhan emiri Yeni Foça'ya saldırırken diğer Bizans kuvvetleri Balat (Mytilene) limanını kuşattılar. Büyük

¹⁵⁷ Lemerle, *Aydin*, s. 106-107, 113, 115, Umur Bey'in Alaşehir'e saldırma tarihi olarak 1335 yılını verir. Umur Bey'in Alaşehir'e saldırması uzunca bir süreden beri denizlerde mücadele ettikten sonra onun ilk kara seferi olarak görülmektedir. Umur Bey'i kara seferlerine yönelten en önemli sebep olarak 1334 Ağustos'unda Haçlıların Türk donanmasını ağır bir yenilgiye uğratmaları olmuştur. M. H. Yinanç, Alaşehir kuşatması hakkında Düstürnâme'nin vermiş olduğu bilgilerle Bizans kaynaklarını karşılaştırmıştır. M. H. Yinanç'a göre Alaşehir Düstürnâme'de zikredildiği gibi fethedilmemiş sadece kuşatılmıştır. M. H. Yinanç'a göre Enver'i burada olayı abartmıştır. Bakınız. *Mehhal*, s. 37.

¹⁵⁸ Bu olay Gregoras, I, s. 525 de zikredildiğine göre 1333 yılında veya 1334 yılının başlarında meydana gelmiştir. Buna göre ittifak donanmasının Ege denizine gelmesinden önce bu olay gerçekleşmiştir. Fakat Kantakuzenos'a göre (V. I, s. 476) bu olay imparatorun İstanbul'a dönmesinden kısa bir süre sonra yani 1333 yazında meydana gelmiştir. Bak. E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 38. not. 147.

¹⁵⁹ Gregoras, V. I, s. 525'den naklen E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 38

Domestikos John Kantakuzenos, III. Andronicus'a eşlik etti.¹⁶⁰ Bütün bunlar meydana gelirken Aydınoğlu Mehmed Bey'in üç oğlu Hızır, Umur ve Süleyman Foça'ya gittiler ve İmparatora hürmet göstererek dostluk sözü verdiler.¹⁶¹ Bu durum Umur Bey'in Bizans'a karşı gösterdiği politikanın değiştiğini göstermektedir. Artan Latin baskısı karşısında kendini yalnız hisseden Umur Bey, Bizans'a karşı olan tutumunu değiştirmeye mecbur kalmıştır. İmparator üç kardeşi içtenlikle kabul ederek onlara hediyeler vermiştir. Aydınoğlu Mehmed Bey'in üç oğlunun yanından ayrılmasından kısa bir süre sonra İmparator, Cenova tehlikesine karşı Aydınoğullarını yardıma çağırmıştır. Aynı şekilde imparator emrinde 24 gemiden oluşan bir donanma ve çok sayıda askere sahip olan Saruhan emirine de müracaat etti. Kantakuzenos şahsi olarak görüşmek için Umur Bey'in yanına gitti ve Çeşme yakınlarındaki Karaburun'da yapılan uzun müzakerelerden sonra ikisi arasında derin bir dostluk meydana geldi. Bizans hükümeti, Sakız'a karşı sürmekte olan Ceneviz tehdidi ve o sırada Midilli'nin Foça hakimi Cattaneo tarafından işgali üzerine Umur Beyle bir anlaşma yapmaya çalıştı. İmparator bir anlaşmaya varmak için Umur Bey'e büyük bir para (Enverî'ye göre 100.000 altın) vermeyi önermekteydi. Umur Bey bu parayı reddetti; onun yerine Sakız ve Alaşehir için yıllık bir haraç ödenmesi konusunda ısrar etti. Bunun karşılığında Umur Bey, Bizans ile genel bir barış konusunda garanti vermeye ve Bizans'ın düşmanlarına karşı askeri yardım göndermeye hazır olduğunu bildirmekteydi. Sonunda imparator, Sakız'ı Umur'a bağışlamayı ve yıllık haraç ödemeyi kabul etti.¹⁶² Bu koşulla, İslâm hukukuna göre, Sakız adası tekrar Dâru'l-İslâm'ın bir parçası haline geliyordu.¹⁶³ Öbür taraftan, imparator için bu garanti, Umur Bey'i, adayı Latin saldırılarına karşı koruma zorunluluğu altına sokmaktaydı. Bizans'ın kendisi, bu korumayı

¹⁶⁰ Lemerle, *Aydın*, s. 111-115; E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 39.

¹⁶¹ Cantakuzenos, V. I, s. 481'den naklen E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 39.

¹⁶² Enverî, *Düstürnâme*, s. 39-40. M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 37

¹⁶³ İslâm'da Darü'l-Harb ve Darü'l-İslâm kavramları için bakınız: Majid Khoduri, *İslâm'da Savaş ve Barış*, İstanbul 1998, s. 197-201.

sağlayacak durumda değildi. Böylece, Umur'un Martino Zaccaria zamanından beri başlıca kaygısı olan Sakız sorunu, sonunda Aydın Beyi lehine bir çözüme ulaşmış bulunuyordu. Bundan başka, bu dostça görüşmelerin sonucunda, Umur Bey ve İmparator kardeş oldular.¹⁶⁴ Daha sonra Kantakuzenos, Bizans'a yardım etmek için 30 kadırgalık bir donanma bulunduğu halde Umur Bey ile beraber Foça'ya geri döndü. Cenova donanması Yeni Foça'da herhangi bir direnme göstermeksizin dağıldı ve Midilli, Bizanslılar ile arabuluculuk yapan Rodos Şövalyelerine teslim oldu. Saruhan oğlu Süleyman ve diğer Türkler serbest bırakıldı. Böylece Foça'daki Cattaneo olayı sona erdi. Bizanslılar ve Türkler arasındaki yakınlaşma daha sağlam temellere oturmuş oluyordu. Bundan sonra Aydın ve Saruhan Türkleri Bizans topraklarına saldırmaktan imtina edeceklerdi.¹⁶⁵ Umur Bey, Bizans'ın aktif bir müttefiki haline geldi. Umur Bey, 1337 yılında Bizans imparatoru III. Andronicus'un Arnavutlar (Albanianlar) üzerine yaptığı seferde askerlerini yardıma göndermiştir. Muhtemelen aynı yıl veya bundan kısa bir süre sonra Umur Bey bizzat Bizanslıların Tatarlara ve onların Tuna deltasındaki müttefiki olan Arnavutlara karşı bir seferine katılmıştır.¹⁶⁶ Umur Bey, Selanik üzerine hareket ederek Arnavutların isyanını bastırması, Teselya ve Beotia'dan geçerek memleketine geri dönmüştür.¹⁶⁷ Bu seferi Umur Bey Bizanslıların isteğiyle düzenlemiştir. Umur Bey bir süre İstanbul'da kalmıştır. Kuzey Yunanistan topraklarının Türklerin yardımıyla tekrar ele geçiren Bizans, bir bakıma Anadolu'nun kaybedilmesiyle uğradığı zararı telafi etmiştir. Bu gelişme,

¹⁶⁴ H. İnalçık, "Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", s. 18.

¹⁶⁵ Enverî, *Düstürnâme*, s. 38-40; M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 37-38; Lemerle, *Aydın*, s. 108-114; H. Akın, *Aydınogulları*, s. 41; E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 38-39;

¹⁶⁶ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 40; M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 39; Lemerle, *Aydın*, s. 129-143.

¹⁶⁷ M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 39'da bu hususa dair *Düstürnâme*'de hiçbir kaydın olmadığını söylemektedir. Umur Bey'in Fırat havzasına yaptığı bu sefer hakkında bakınız: M. Alexandrescu-Dersca, "L'expédition d'Umur beg d'Aydın aux bouches du Danube (1337 ou 1338)," *Studi et Acta Orientalia*", v. 2 (1959) s. 3-23. Burada yazar, seferin tarihi konusunda 1337 yada 1338 tarihinde gerçekleştiğini tartışmaktadır.

imparatorluğun güçlü bir Avrupa devleti olarak kendini yeniden toparlayabileceği hakkında büyük umutlara yol açtı. Ekonomik ve askerî bakımdan güç kazandı. Fakat ümitler boşa çıktı. Birkaç yıl sonra Epir ve Teselya Sırbistan çarı Stefan Duşan'ın egemenliğine geçti.¹⁶⁸

Venedik amirali olan Pierro Zeno emrindeki 20 gemiden oluşan donanma ile Ege denizindeki adalara akınlar yapan Türklerle mücadelelere girmiş ve Türklerden gemiler aldığına dair batı kaynaklarında bilgiler vardır.¹⁶⁹ Venedik Cumhuriyeti bu suretle Türk akınlarına karşı Ege ve Akdeniz'deki ticaretlerini korumuştur. Fakat 1340 yılının sonlarına doğru hazırlıkları başlayan ve 1341 yılı Ocak ayında Girit'te toplanan Büyük Konsülde bütün Romanya arazisi Türkler tarafından tahrip edildiğinin altı çiziliyor ve bunlara karşı acilen alınacak önlemler üzerinde duruluyordu. Denizlerdeki hakimiyeti iyice artmış olan Aydınoğulları'nın bütün adalara ve Yunanistan bölgesine akınlarda buldukları da ayrıca belirtiliyordu.¹⁷⁰

1341 yılı Haziranında Bizans imparatoru III. Andronicus öldü. İmparatorun üç oğlu olmasına rağmen kendisinden sonra kimin imparator olacağını belirlememişti. En büyük oğlu Ioannes Palaeologos İmparator ilan edilerek, devlet işlerini naip sıfatıyla Ioannes Kantakuzenos'un yürütmesine karar verildi. Fakat Ioannes Kantakuzenos'a karşı hem kişiliğinden dolayı, hem de İstanbul ve başka yerlerdeki belirli bir kesimin çıkarlarının temsilcisi olması yüzünden, güçlü bir muhalefet oluştu. Bu muhalefete karşı onun en büyük yardımcısı Aydınoğlu Umur Bey olmuştur. İmparatorun öldüğü haberi yayılınca, Bizans'ın düşmanları bu ara dönemden yararlanmak için ellerine geçen fırsatı değerlendirmeye çalıştılar. Bu sıralarda Saruhan Bey, Orhan Bey ve Karesi oğlu Yahşi Bey Rumeli'ye karşı birbirinden bağımsız sürekli olarak akınlar yapıyorlardı. Kantakuzenos, Orhan Bey ile yeni bir barış anlaşması yaptı. Saruhan ve Yahşi Beylere karşı da bir donanma hazırlayarak

¹⁶⁸ D. M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, s. 195.

¹⁶⁹ Delaville le Roulx, *La France en Orient*, t. 1, s. 104'ten naklen M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 39.

kumandanlığına Apokaukos'u tayin etti. Umur Bey de Türk beylerinin Bizans arazisine yapmakta oldukları akınlara iştirak etmek için 1341 yılında 250 gemiden oluşan muazzam bir donanmayla ikinci defa Rumeli sahiline gelmiş ve Çanakkale yarımadasına çıkarak taarruza hazırlanmıştı. Fakat eski dostu olan Kantakuzenos, Umur Beyi yardıma ikna etmiştir.¹⁷¹

Umur Bey bu durumdan yararlanarak bölgedeki küçük Hıristiyan devletleri kendi haraç güzarları veya müttelikleri haline getirerek, Ege Denizinde gerçek bir Müslüman deniz imparatorluğu kurma yoluna gitti.¹⁷² III. Andronikos'un ölümünü takip eden olaylardan bahseden Gregoras, Türk beyliklerinin önemli avantajlara sahip olduklarını belirtmektedir. Türkler planlı hareketleri ve savaş tecrübeleri sayesinde önemli gelişmeleri başardılar. Gregoras Türkler hakkında verdiği bilgilerine şöyle devam etmektedir: “ Türk Beyliklerinden bazıları hakimiyetlerini devam ettirmeyi başarabilirken bazıları ortadan kaybolmuştur. Fakat Aydın oğlu Umur en kuvvetlisi haline gelmiştir. Lydia ve Ionia'nın hakimi Umur Bey, donanmasıyla Ege adalarına akınlarda bulundu ve buranın hakimi oldu. Negroponte, Mora, Girit, Rodos adalarına bütün Tesalya kıyılarına ve hatta İstanbul'a kadar akınlarda bulundu.

¹⁷⁰ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 41.

¹⁷¹ M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 45.

¹⁷² H. İnalçık, “Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar” adlı makalesinde *Düstürnâme-i Enveri*'de verilen ayrıntılı bilgilerin Lemerle tarafından çoğu kez reddedilmekte yahut yanlış yorumlamakta olduğunu belirtmektedir. Bu yanlışlığı da şöyle açıklamaktadır: “Hıristiyan devletlerin ödediği yıllık haraç onlar tarafından, Türkmen akınlarını durdurmak için verilmiş önemsiz bir fidye olarak yorumlanır; buna karşı Müslümanlar ödenen haracı, o devletin Müslüman egemenliğini tanımış olması ve Dârü'l-İslam'ın bir parçası haline gelmesi biçiminde yorumlamakta idiler. Umur Bey'in Katalanlarla ittifakı nasıl Eğriboz ve Yunanistan'a seferlerini kolaylaştırmış ise, Bizanslılarla yaptığı ittifak da onun önünde Balkan yarımadasını açıyordu. Bizanslılarla ittifak sayesinde Umur, şimdi gemilerini Trakya kıyılarında dost bir toprakta karaya çekip akınlara girişebilmekte idi. Öbür yandan, bölgedeki Hıristiyan devletler arasındaki rekabetler, özellikle Venedik ile Katalanlar, Cenevizler ile Bizanslılar arasındaki anlaşmazlıklar, Venedik ve Papalığın ortak bir cephe kurma çabalarını engellemekteydi.”

Bu bölgelere sürekli akınlarda bulunuyordu ve buraların halkından önemli miktarlarda yıllık haraç elde ediyordu.”¹⁷³

Bu sırada Bizans, Balkanlar’da oldukça güç durumdaydı. Stefan Duşan yeniden Makedonya’yı istila etmiş; Bulgarlar kuzeyden saldırıya geçmeye hazırlanıyorlardı. Bulgaristan Çarı Aleksander, İstanbul’a sığınan rakibi Michael Şişman’ın kendisine teslim edilmesini istedi. Kantakuzenos imparatorluğun savunma güçlerinin komutanı olduğundan, 1341 Temmuzunda başkentten ayrılmak zorunda kaldı. Aleksios Apokaukos, *Megas Duks* olmanın kendisine verdiği yetkiyle, kenti koruyacak donanmanın başında bırakıldı. Birkaç haftalık bir süre içinde Kantakuzenos bütün kuzey sınırlarında güvenliği sağlamayı başardı. Kıyılarda akınlarda bulunan Aydınöğlü Umur, gemilerini Karadeniz’den Tuna ağzına, Bulgarları korkutup boyun eğmeye zorlamak için göndermeye razı oldu.¹⁷⁴

Fakat Kantakuzenos’un başkentten ayrılmasından faydalanan muhalifler devletin yönetimini ele geçirdiler. Bu suretle Kantakuzenos’un sağladığı başarılar da sonuçsuz kalmıştır. Büyük Domestikos Kantakuzenos vatan haini ilan edilerek, İstanbul’dan kaçmamış olan taraftarları da zindana atıldı. Niyabet heyetinin başına ana imparatoriçe yanında patrik Ioannes geçti; *mezas duks*’luğa yükseltelen Apokavkos başkent in idaresini ele geçirdi. Kantakuzenos ise 26 Ekim 1341 tarihinde Dimetoka’da kendini imparator ilan etti. Böylece 5 yıl sürecek olan Bizans iç savaşı başlamış oluyordu. Bu savaştan Kantakuzenos, Umur Bey’in yardımıyla galip çıkarak Bizans yönetimini tekrar ele geçirecektir. Bizans bütün tarihinde maruz kalmış olduğu bunalımların en ağırlarından birinin eşiğinde bulunuyordu.¹⁷⁵ Bütün bunlara ilaveten halkın ekonomik bakımdan düştüğü durum Bizans’ı iyice zayıflatıyordu.

¹⁷³ Gregoras, v. II, s. 597’den E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 42.

¹⁷⁴ D. M. Nicol, *Bizans’ın Son Yüzyılları*, s. 201-202; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 470; H. Akın, *Aydınöğülleri*, s. 44.

¹⁷⁵ G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 471.

Kantakuzenos'un Dimetoka'da İmparator ilan edilmesinden sonra, kendisine karşı güçlü bir muhalefet meydana geldi. İmparator hakimiyetini tesis edebilmek amacıyla yaptığı girişimler sonuç getirmedi. Bunun üzerine Kantakuzenos, Sırp kralından yardım istedi. Bizans iç savaşına karışmak ise Sırp kralının ve Sırp asalet sınıfının genişleme planlarına pek uygun düşmekteydi. Sırp kral ve kraliçesi Bizans mukabil imparatorunu Priştina'da büyük törenle karşıladılar (Temmuz 1342). Kantakuzenos uzunca bir süre Sırbistan'da kaldı.¹⁷⁶ Sırp Kralıyla yaptığı anlaşmaya rağmen Seres'e saldıran Kantakuzenos herhangi bir netice elde edemedi. Diğer taraftan Dimetoka'da bulunan Kantakuzenos'un eşi İrene'de Bulgar kralı Aleksander'dan yardım istedi. Bulgar kralının gönderdiği kuvvetler bölgeyi yağmaladılar. Kantakuzenos'un yardımına gelen Umur Bey, Bulgarları bölgeden uzaklaştırdı. 1342 yılı sonlarında üçüncü defa olarak, yirmi dokuz bin kişilik bir orduyu taşıyan irili ufaklı 380 gemi ile Meriç nehrine geldi. Buradan Dimetoka önüne gelen Umur Bey bir süre şehrin önünde kaldıktan sonra askerinin bir kısmını yanına alarak Kavala civarındaki Christopolis'e doğru yürüdü. Türklerin şehri kuşatmasından dehşete düşen ahali Sırbistan'da bulunan Kantakuzenos namına mektuplar yazarak Umur Bey'i bölgeden uzaklaştırmaya çalıştılar. Umur bey bu mektupları okuyunca oldukça şaşırıldı ve şiddetli soğuşun da çıkmasıyla geri çekilmek zorunda kaldı. Daha sonra donanmasıyla beraber Anadolu'ya geri döndü.¹⁷⁷

Bizans'ın Türklerle ittifak kurmasının perde arkasında devlet politikasındaki dönüşüm önemlidir. 1350 yılında Selanik'teki *Zealot* partisinin direncini kırmayı başaran İmparator, şehre girmeyi başarmıştır. Kantakuzenos'un desteklediği *Hescyhast* hareketi doğu

¹⁷⁶ G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* s. 476; D. M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, s. 212; M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 46.

¹⁷⁷ M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 46.

mistisizmini temsil ediyordu.¹⁷⁸ *Hesychast düşüncesi* Kantakuzenos'un imparator olmasıyla Grek Kilisesine hakim olmuştur. Bu öğretinin kabulü sadece dini değil, aynı zamanda kültürel bir tercih anlamı taşımaktaydı.

12. ve 13. yüzyıllardaki Latinleşmeden sonra Bizans'ta 14. yüzyılın ilk yarısında eski Grek öğretileri güç kazanmaya başladı. Bu hareket sadece Roma kilisesine değil aynı zamanda batı kültürüne de karşıydı. I. Manuel Komnenos ve VIII. Michael Palaeologos Latin yanlısı olmalarına rağmen II. Andronikos ve VI. Ioannes Kantakuzenos tutucu Ortodoks olarak göze çarpmaktadır.¹⁷⁹

Kantakuzenos Bizans'ı daha çok doğulu bir devlet olarak algılamaktaydı. Kantakuzenos'un Türklerle neden sıkı ittifaklara giriştiğini bu durum izah etmektedir.

Bizans'ın düşmüş olduğu bu durum, onu Türklerin ilerleyişine karşı kayıtsız bırakmıştır. Fakat Umur Bey'in hakimiyeti daha çok Venedik'i rahatsız etmekteydi. Bu sırada Aydınogullarının güçlü durumu, düzenlenmesi muhtemel Haçlı Seferini üzerine çekiyordu.

Naxos Dükü Niccolo Sanudo Negroponte'yi savunmak amacıyla Venedik'ten bir filo satın almayı düşünen Bartolomeo Ghisi ile beraber Türklere karşı bir donanmayı Ege'de hazır bulunduruyorlardı. Bu arada Giritlilere ait gemilere Türkler tarafından el konulmuş ve ada savunmasız kalmıştı. Venedik Türklere karşı herhangi bir harekete girişmekte tereddüt ederken Kıbrıs kralı kafirlere karşı yardım istemek amacıyla elçi gönderdi. Venedik Senatosu muğlak bir cevap verdi. Fakat 1342 yılının başlarında Venedikliler Nicol Sanudo'nun halefi Januli Sanudo'ya ve birkaç ay sonra Patras başpiskoposuna yardım etmeye karar verdiler. Ayrıca Girit'in savunmasını güçlendirmek için önlemler aldılar.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Balkanlarda daha sonra gerçekleşecek olan Osmanlı fetihlerine karşı Zealot partisinin tutumu için bak. M. Delilbaşı, "Balkanlarda Osmanlı Fetihlerine Karşı Ortodoks Halkın Tutumu", *XIII. Türk Tarih Kongresi'ne Sunulan Bildiriler* (4-8 Ekim 1999, Ankara), C. I, Ankara 2002, s. 33.

¹⁷⁹ G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s. 480-481.

¹⁸⁰ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 43.

Bu sırada Papa, Türklere karşı kurulacak yeni ittifakla meşguldü. Papa VI. Clemens, olaya her zaman olduğu gibi bir Haçlı seferi gibi bakıyordu. Venediklilerin ve Bizans'ın hedefi ise daha sınırlıydı: Gerek bir akıncı olarak, gerek Ioannes Kantakuzenos'un bir müttefiki olarak, Aydın beyi Umur'un faaliyetlerine bir son vermek istiyorlardı. Umur Bey'in gemilerinin 250 ila 300 arasında değişecek kadar çok sayıda olduğu söyleniyordu.¹⁸¹

Kutsal ittifak Ağustos 1343'te kuruldu. Venedik on kadırgayla ittifaka katıldı. Papa, Kıbrıs kralı ve Rodos şövalyeleri de geri kalan kadırgayı temin ettiler. Sakız'ın eski hakimi Martino Zaccaria, Papalık kuvvetlerini kumanda ediyordu ve birleşik donanma Negroponte'de toplandı. Üç yıl boyunca bir arada kalmaları kararlaştırıldı. Papanın çağrısına rağmen Cenova Haçlı Seferine katılmadı.¹⁸² Venedik'in Türklere karşı bir Haçlı Seferi oluşturmak istemesinin en önemli sebebi Levant ticaretinin Türkler tarafından sekteye uğratılmasıydı. Bu ticaret Venedik'in tahıl ihtiyacını karşılamakta önemliydi. İstanbul'daki imparator V. John ve annesi Anne gelişmeleri büyük bir dikkatle takip ediyorlar ve Papa VI. Clemens ile görüşüyorlardı. İmparatorluk iç savaş yüzünden oldukça zayıflamıştı. 1343 yazından beri Umur Bey, Makedonya ve Trakya'da Kantakuzenos için Palaeologoslar hanedanına karşı savaşıyordu.¹⁸³

¹⁸¹ Bu gemiler güçlü Haçlı donanmasıyla başa çıkacak çapta olmayıp, daha çok küçük kayıklardan oluşmaktaydı. Bu dönemde Aydınoğulları'nın donanması Latin devletlerinkiyle kıyaslandığı zaman oldukça küçük çaplı gemilerden oluşmasına rağmen bunlarla başedebilecek en güçlü donanma Aydınoğulları'nın vücuda getirdiği donanmaydı. Bak. E. A. Zachariadou, "Holy War in Aegean during the Fourteenth Century", *Latins and Greeks in the Eastern Mediterranean after 1204*, Edited by. Benjamin Arbel-Bernard Hamilton-David Jacoby, London 1989, s. 212-226.

¹⁸² E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 43-44; D. M. Nicol, *Bizans ve Venedik*, s. 249.

¹⁸³ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 45; Lemerle, *Aydın*, s. 144-179; Setton, *The Papacy and Levant*, s. 186-191. Umur Bey'in Kantakuzenos'a yaptığı askerî yardımlar dönemin Bizans kaynağı Cantacuzenos'un eserine, (*Historiarum*, c. I-IV, Bonn 1828) detaylı bir şekilde yansımıştır: Bunun için bakınız: M. Halil Yinanç, *Medhal*, s. 47-51.

İstanbul'daki hükümet Umur Bey'i Kantakuzenos'a yardım etmekten vazgeçirmek için Haçlı Seferine yardım ediyordu. Fakat bütün bu çabalara rağmen Haçlı Seferinin toplanması başarısızlığa uğradı. Bu başarısızlığın en önemli sebebi Batı Avrupa'da ortaya çıkan savaş ve ekonomik krizdi. Haçlı Seferi, Hıristiyanların tahıl ihtiyacının önemli bir kısmını karşılayan Karadeniz ile olan ticaretlerinin kesilmesiyle Romanya ve Balkanlar'da meydana gelen büyük açlıkla aynı döneme denk gelmiştir. XIII. yüzyılın sonunda Memlükler ile olan Latin ticareti Papa tarafından tamamen yasaklanmıştı. XIV. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa ve Bizans'ın tahıl ihtiyacını karşılamak için Latin tüccarlar daha çok Karadeniz'e yönelmişlerdir. 1343 tarihinde Haçlı Seferi düzenleme fikri olgunlaşınca, Tatar Hanı bütün Latin tüccarları topraklarından kovdu ve bütün tahıl ihracatını yasakladı. Bundan etkilenen İstanbul'da ve Avrupa'da büyük bir kıtlık başgösterdi.¹⁸⁴ Yaşanan tüm bu gelişmeler Kantakuzenos'un İstanbul'daki taraftarlarının lehine işliyordu.¹⁸⁵

Bizans, kıtlık problemini aşabilmek için Venedik ve Ceneviz ile olan ticaret anlaşmalarını yeniledi. Fakat iç savaş sebebiyle ülkenin Trakya ve Makedonya'daki verimli toprakları çok fazla zarar görmüştü ve Bizans önemli bir ticarî merkez olma özelliğini kaybetmişti.¹⁸⁶ 1343 yazında Bizans başkentinde büyük bir kıtlık baş gösterdi. Venedikli tüccarlar bu durumu çözmek için Küçük Asya'yı ziyaret ederek başkent'in tahıl ihtiyacını karşıladılar. Fakat 1344 Ekiminde Haçlı Seferi yüzünden Bizans'ın ve Venedikli tüccarların Küçük Asya ile olan bütün ilişkileri koptu. Haçlı Seferinin asıl gayesi ise bu bölgeyi Türklerin

¹⁸⁴ W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 422-478.

¹⁸⁵ Dukas'ın çarpıcı ifadeleri durumu özetlemektedir. "İstanbul ahalisinin büyük kısmı Kantakuzenos'a hürmet besliyordu. Çünkü Kantakuzenos hem çok cömert, hem de herkese karşı oldukça yardımsever idi." Bak. Dukas, *Bizans Tarihi*, s. 11.

¹⁸⁶ XIII. yüzyılda Anadolu'daki ticari faaliyetler için bakınız: Claude Cahen, "Le Commerce Anatolien au debut du XIII e siècle", *Melange L. Halphen*, Paris 1951; Makalenin Türkçe çevirisi için bakınız: Claude Cahen, "XIII. yüzyılın Başında Anadolu'da Ticaret", *Cogito (Selçuklular)* sayı 29, Güz 2001, s. 132-144.

elinden geri alarak bölgenin zenginliklerini ele geçirmektir.¹⁸⁷ Venedik Romanya'daki ticarî üstünlüğünden dolayı Haçlı Seferini tam olarak desteklemiyordu. Ayrıca Venedik'in en önemli kolonisi olan Girit'te büyük bir açlık vardı. Dahası denizci iki Cumhuriyet arasındaki ezeli düşmanlık tekrar şiddetlenmişti. Cenova hem Lesbos adasını hem de eski ve yeni Foça'yı ele geçirerek bölgede üstünlük kurmak isterken, Bizans bütün bu planları bozmaya çalışıyordu. İzmir'e karşı düzenlenecek olan Haçlı seferi sırasında Bizans'ta tahtı ele geçirmek için başlayan büyük bir iç savaş vardı. Venedik'in Sakız¹⁸⁸ adasına egemen olması Cenova'nın İstanbul ve Karadeniz ile olan ilişkileri için ciddi bir tehlike oluşturuyordu. Kıbrıs, Venedik Cenova ve Rodos gemilerinden oluşan Haçlı donanması Aydınöğulları kuvvetlerini yenilgiye uğrattılar. Bunun üzerine İzmir'e bir çıkartma yapmağa muvaffak olan Haçlılar 28. 10 1344 tarihinde Sahil İzmir'i Türklerden almışlardır.¹⁸⁹ İzmir'in Haçlılar'ın eline düşmesi, Aydınöğulları'nın denizcilik faaliyetlerinde bir dönüm noktası olmuştur.

Papa, İzmir limanının elde tutulmasını, Türkler'e karşı Anadolu'da Hıristiyan kuvvetlerin yeni ilerlemeleri için bir başlangıç sayıyordu. Hatta bu Hıristiyan başarıları, Batı dünyasında "Büyük Avrupa Haçlıları zamanını hatırlatan" genel bir coşku doğurmuştu. Bununla beraber, bu coşku sadece Ortaçağ Avrupa şövalye sınıfının paylaştığı geçici bir hareket olarak kaldı. Bu Haçlı coşkusu, Fransız kralının varisi olan Humbert'in Ege'de 1345'teki Haçlı Seferi temsil etmiş ise de, bu sefer acıklı bir şekilde sona ermiştir. Papanın

¹⁸⁷ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 46; Lemerle, *Aydın*, s. 160-179.

¹⁸⁸ Sakız, merkezi Pera olan uzun bir ticarî yolun bir halkasını oluşturuyordu. bu ticaret yolunun diğer uçlarını ise Hayfa ve Tana ile Trabzon ve Tebriz oluşturuyordu. Sakız'a sahip olmak Cenova ile bu uzak yerleşmeler arasındaki ulaşım güvenliğini arttırıyordu. Venedik ile olan rekabetinde, Cenova için bu ada çok önemli bir yere sahipti. Ayrıca Sakız adası mastika (Sakız) üretiminde önemli bir yere sahipti. W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 557.

¹⁸⁹ İzmir 1402 tarihine dek Hıristiyanların elinde kaldı. Enverî, *Düstürnâme*, s. 57-59; M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 52-56; H. Akın, *Aydınöğulları*, s. 45; Lemerle, *Aydın*, s. 180-203; Atiya, *Crusade in the Later Middle Ages*, s. 290-318; Setton, *Papacy and Levant*, I, s. 182-223; Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 49-54.

bütün gayretlerine rağmen, böyle bir Haçlı Seferinin büyük güçlerini temsil edecek Fransa ile İngiltere arasında ve Macaristan ile Venedik arasındaki çatışmaları durdurmak için yeter nüfuz ve güce sahip değildi. 1344 ve 1345'teki Haçlı seferlerinin önemli sonucu, Avrupa içlerine doğru Türk yayılması öncelikli sorun haline gelmiş ve Türklerin batıya doğru ilerlemelerini durdurmak, bundan sonraki Haçlı Seferlerinin başlıca hedefi olmuştur. Aşağı-İzmir (Smyrna inferiores) de hisar ve limanın Haçlılar tarafından işgali ve orada Umur Bey'in deniz üssünün tahribi, artık Aydın Gazileri'nin deniz aşırı seferler yapmalarına engel olmuştur. Şimdi Umur için bu seferlere devam etmek imkanı, ancak Saruhan ve Karesi beylikleri ile işbirliği yapmak ve Çanakkale Boğazı'na giderek oradan Trakya'ya geçmekle mümkündür.¹⁹⁰

İzmir'in Haçlılar eline düşmesi, İslâm dünyasında geniş yankılar doğurmuştur. 1331 veya 1332 yılında Aydın Beyliği'ni ziyaret eden İbn Battuta, İzmir hisarının düşüşünü ve Umur'un bu hisarı geri almak için yaptığı savaşta ölümünü (Mayıs 1348), eserinde önemli olaylar olarak anmaktadır.¹⁹¹

Her ne kadar İzmir Hisarı'nın düşmesi, Haçlıların daha sonraki saldırılarına bir köprübaşı olmadıysa da, Umur'un İslâm dünyasında başlıca gaza önderi imajını sarsmıştır.

Haçlı Seferinde Bizans, arka planda kalmıştır. Bunun en önemli sebebi ise ülke içerisinde devam etmekte olan iç savaşı. İstanbul halkı Haçlı ittifakı yüzünden çok zarar gördü. Venedik ve Ceneviz yiyecek gemileri Kırım'dan eli boş dönüyorlardı. Çünkü yerel Tatar hanı tüm Latin tüccarları topraklarından çıkartmıştı. İstanbul'da büyük bir açlık baş gösterdi. Tahıl fiyatları yükseldi. Venedikliler, Küçük Asya'daki Türk hakimiyetindeki topraklardan tahıl ithal etmeyi başarmış olmakla birlikte, ödemek zorunda kaldıkları gümrük vergilerinden yakınıyorlardı. Fakat Türk karşıtı birlik, bu pazarların da tümüyle kapanmasına neden oldu. Kıtlık Venedik kolonilerine ve İtalya'ya dek yayıldı. Çaresizlik içindeki Venedik

¹⁹⁰ H. İnalçık, "Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", s. 182.

hükümeti, tahıl gemilerinin Kırım'a tekrar gidip gelebilmesi için, Tatarlarla kendi başına bir anlaşma yaptı. Cenevizliler bu duruma son derece kızdılar ve Karadeniz'deki bu Venedik etkinliğini durdurmak için ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Bütün bu gelişmeler Venedik ile Ceneviz arasındaki ticarî rekabetin yansımasıydı.¹⁹²

1346 yılında II. Humbert Viennois, "Türlere karşı Hıristiyan Haçlı ordusunun başkumandanı sıfatıyla, Sakız'ı¹⁹³ askeri harekatta bir üs olarak kullanmak için Bizans hükümetinden müsaade istemiştir. Fakat bu arada, amiral Simone Vignoso kumandasındaki Ceneviz donanması, Temmuz 1346'da bir baskınla adayı ele geçirmiştir. Cenovalıların Sakız'ı kolayca ele geçirmelerinde en büyük faktör, Umur'un yardımından yoksun kalan Bizans'ın adayı koruyamamış olmasıdır. Bu şekilde Cenovalılar, Romanya bölgesindeki ticarete hakim oldular. Cenovalılar, Eylülün başlarında Foça¹⁹⁴'nın tamamını ele geçirmişlerdir. Cenovalılar, Tenedos ve Lesbos adalarına saldırılmayı tasarlarırken çıkan bir fırtına buna engel olmuştur. Yaşanan bütün bu gelişmeler Giritlileri rahatsız etmiştir.¹⁹⁵

İzmir limanını kaybeden Umur Bey, müttefik Kantakuzenos ile tekrar birleşmek ve Balkanlar'da Bizans hakimiyatını tekrar sağlamak amacıyla Saruhan ili topraklarından geçme

¹⁹¹ İbn Batuta, *Travels in Asia and Africa 1325-1354*, Translated and Selected by. H.A.R. Gibb, London 1963.

¹⁹² Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 45-49.

¹⁹³ Sakız adasında 1329'dan beri bir Bizanslı vali vardı.Cenevizliler bu adayı ele geçirmeyi çok istiyorlardı. Bunu en çok isteyen adanın eski sahibi Martino Zaccaria idi. Martino Zaccaria o devirde tutsak olarak İstanbul'a götürülmüş, sonra serbest bırakılmış ve Türlere karşı birleşen uluslarca ordunun başına getirilmiştir. Bu ordu adı geçenin komutasında olmak üzere sonradan İzmir'i almıştır. Martino Zaccaria, bu fırsattan yararlanarak Sakız adasını da tekrar ele geçirmek istedi ise de, Papa, seferin asıl hedefinden uzaklaşması dolayısıyla, Haçlıların bu girişimini engellemiştir. Bak: W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 550-551.

¹⁹⁴ Bu dönemde Foça şap madenleri yönünden oldukça zengindi. Bak: W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 555-556.

¹⁹⁵ W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 551; E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 48; Lemerle, *Aydın*, s. 196-197; Setton, *The Papacy and Levant*, s. 206-207.

izni alarak Saruhan oğlu Süleyman Bey ile birlikte 20.000 kişilik bir kuvvetle 1345 yılı Haziranında Çanakkale Boğazından Rumeli'ye geçmiştir. Bulgar kralı Aleksander üzerine sefer yapan Umur Bey, daha sonra geriye dönerek Edirne'ye yönelmiştir. Şehirden bulunan Kantakuzenos'un oğlu Umur Bey'i karşılayarak hürmette bulunmuştur. Umur Bey, imparatorun oğluyla beraber Dimetoka'ya Kantakuzenos'un yanına gitmişlerdir. Umur Bey, Kantakuzenos'a Haçlılar ile olan mücadelesinden bahsettikten sonra beraber hareket ederek, henüz, imparatora itaat etmemiş olan Güvercinlik, Gümülcüne ve Agrıcan şehirlerini itaat altına aldıktan sonra bir süredir isyan halinde olan Momçile üzerine yürümüşler ve isyancı Umur Bey tarafından bertaraf edilmiştir. Selanik üzerine sefere hazırlandıkları bir sırada, İstanbul'daki imparatorun hükümdarlık sarayında bir zindanı teftiş ederken burada hapis bulunanlar tarafından öldürüldüğünü haber almışlardır. (11 Haziran 1345) Bunun üzerine İstanbul üzerine yönelmişlerdir. Yolda Saruhan oğlu Süleyman Bey vefat etmesinden müteessir olan Umur Bey geri dönmeye karar vermiştir. Cenazeyi Saruhan iline bıraktıktan sonra Umur, İzmir'e geri dönmüştür. Umur Bey, Hristiyanların elinde bulunan İzmir kalesini tekrar ele geçirmek için gayret göstermeye başlamıştır.¹⁹⁶ Bu sırada Umur Bey'in

¹⁹⁶ Enverî, *Düstürnâme*, s. 66-68; M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 58-59'da *Düstürnâme*'nin vermiş olduğu bu bilgilerin Bizans kaynaklarında verilen bilgilerle aynı olmasına karşın bazı noktalarda *Düstürname*'nin yanılıya düştüğünü belirtmektedir. Umur Bey'in Rumeli'ye geçebilmek için Saruhan topraklarından geçme karşılığında Saruhan emirine bazı toprakları vermek zorunda kalmıştır. Aynı zamanda Umur Bey'in Edirne'de Kantakuzenos'un bir oğlu tarafından karşılandığı yönündeki malumatını da şüpheli bulmaktadır. Ayrıca Gümülcüne ve Agrıcan şehirlerinin de bu sefer esnasında değil daha önceden itaat altına alındığını belirtmektedir. Fakat M. H. Yinanç'ın bu eleştirileri yoruma açık gözükmektedir. Çünkü Edirne'nin Umur Beyin Rumeli'ye geçmesinden önce Kantakuzenos'a teslim olduğunu ve Kantakuzenos'un burada eski valiyi bıraktığı gibi oğlunu da şehre vali olarak tayin ettiğini söylemektedir. Umur Bey'in Edirne'ye geldiği sırada Kantakuzenos'un oğlu şehirde bulunuyordu. Babasının en önemli müttefiki ve hatta kardeşi olarak zikredilen Umur'u karşılamış olması pek tabiidir. Aynı şekilde Rodop'un güneyinde Gümülcüne ve Agrıcan şehirlerinde Momçile sürekli isyan halinde bulunuyordu. Kantakuzenos'un *sebastokrator*, imparatoriçe Anna'nın *despotes* unvanını tevcih ettiği bu maceraperest, nihayet Umur Bey'in kendisini idam ettirinceye kadar (1345),

yardımdan mahrum kalan Kantakuzenos Osmanlı Beyliği ile ittifak yapmıştır.¹⁹⁷ Kantakuzenos kızını Orhan Bey'e vererek arada akrabalık tesis etti. 1346 Mayısında düğün Silivri'de yapıldı. Bu sırada İstanbul'daki imparatoriçe Anna, Venediklilerden elde etmiş olduğu borçla iç savaşın hakimiyetini bir süreliğine ele geçirmiş görünüyordu.

Umur Bey, Rumeli'ye yaptığı son seferden sonra, Dauphin Humbert kumandasında bir Haçlı ordusu Aydınöğularının üzerine yönelmiştir. İzmir dışındaki Latin soylularını Umur Bey ortadan kaldırıldıktan sonra, İzmir şehrini ele geçirmek için tekrar girişimlere başlamış ve şehri kuşatma altına almıştır. Aşağı İzmir'de bulunan Hristiyanlar Rodos şövalyelerinden yardım istemişlerdir. Türk Beyinin Haçlı reislerini ortadan kaldırdığını haber alan Papa, bütün Hristiyan hükümdarlarını yardıma çağırdı ve İzmir'den gelen mektubu onlara okuyarak hepsini Umur Bey'e karşı yürümeye teşvik etti. Fakat bu davet, hiçbir devlet tarafından kabul görmedi. Sadece Torfil isminde şöreti her tarafa yayılmış olan bir hükümdar Papa'nın davetini kabul ederek Umur Bey ile savaşmaya karar vermiştir. Papa, Aydın ilinin hakimiyet beratını Torfil'e verdi. Torfil, Latinlerden pek çok asker toplamayı başardı. Elli kadirga ve otuz kayık ile hareket etti. Umur Bey onun hareketini haber alarak savunma için hazırlıklar yaptı. Birkaç ay sonra Torfil, İzmir limanına geldi. O esnada, Umur Bey'in hizmetinde bulunan Saruhan Bey maiyeti ile birlikte memleketine dönüyordu. Latinler, Umur Bey'in askerleriyle birlikte kaçtığını düşünerek başlarında Torfil olduğu halde sahilten hareket

bölgede tertip ettiği akınlarla bütün civarı rahatsız ediyordu. Bak. G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s. 478.

¹⁹⁷ İmparator Kantakuzenos, müttefiki Umur Bey'e mektup yazarak kızını Orhan Bey'e verme hususunda fikrini sordu. Umur Bey cevabında Orhan Beyin kendisi kadar ona sadık olamayacağını ve bununla beraber Orhan Beyin imparatorluk arazisine daha yakın olması sebebiyle kendisinden daha çabuk yardıma gelebileceğini Kantakuzenos'a bildirmiştir. Umur Bey yardıma gelmek istese bile İzmir limanının Haçlıların eline geçmesinden ötürü Saruhan topraklarından geçmek zorunda olduğunu, bunun gerçekleşmesinin de her zaman mümkün olmadığını, Saruhan Beyin izin vermesine bağlı olduğunu imparatora bildirmiştir. Halbuki Orhan Bey bütün kuvvetleriyle yardıma gelebilecek bir mevkide bulunuyordu. M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 67; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s. 479.

ederek Yukarı İzmir'e yürüdüler. Kalede bulunan Umur Bey dışarı çıktı, askerinin başına geçti. Kardeşi Hızır Beyle beraber Latinleri dışarıda karşıladı. Latinler yenilgiye uğrayarak aşağı İzmir'e çekilmeye mecbur kaldılar. Umur Bey ve kardeşleri yukarı kaleye döndüler. Torfil Fransa'ya dönmek zorunda kaldı. Onun gitmesiyle beraber Umur Bey, İzmir kalesini tekrar kuşatma altına aldı.¹⁹⁸

Kantakuzenos 21 Mayıs 1346'da Edirne'de tacını giydi. Kantakuzenos'un başkentteki dostları, onun kente gelmesi için zemin hazırladılar. 2 Şubat 1347 gecesini, yanındaki küçük bir birlikle Kantakuzenos kente gizlice girdi. Herhangi bir direnişle karşılaşmadan tahta geçti. Kantakuzenos aristokrasiyi temsil etmesi sebebiyle halk arasında pek sevildiği söylenemezdi. Fakat halkın dayanma gücü artık kalmamıştı. Bir taraftan Türk akınları diğer taraftan Balkanlar'daki Stefan Duşan'ın faaliyetleri büyük bir hoşnutsuzluk yaratmaktaydı. Dul imparatoriçe Anna ile patrik yenilgiyi kabul etmek zorunda kaldılar. İmparatoriçe, Kantakuzenos'un, oğlu İmparator V. İoannes ile birlikte kıdemli imparator olarak on yıllık bir süreyle hüküm sürmesine razı oldu.¹⁹⁹

Bu sırada "Kara Ölüm"²⁰⁰ diye bilinen veba, doğudan batıya tüm dünyayı kasıp kavuruyordu. Bu hastalık Kırım'dan bütün dünyaya yayılmıştır. Salgın buradan İtalyan gemileriyle İstanbul'a ardından Trabzon'a, 1347 yılının sonunda Marsilya'ya ulaştı. Mart 1348'e gelindiğinde de Venedik'e kadar yayıldı. Kara Ölüm demografik açıdan insanlık tarihinin en büyük felaketlerinden biriydi. Rakamlar tam olarak bilinmemesine karşın büyük oranlarda insanların öldüğü dönemin kaynaklarına yansımıştır.²⁰¹

¹⁹⁸ Enverî, *Düstürnâme*, s. 62-66; M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 67-68. Düstürnâmenin verdiği bu bilgiler batı kaynaklarının vermiş olduğu bilgilerle mutabıktır. Yalnız Hıristiyan donanması hakkında verilen rakam biraz abartılıdır.

¹⁹⁹ D. M. Nicol, *Bizans ve Venedik*, s. 250.

²⁰⁰ Bu dönemde yaşana veba salgını için bak: P. Ziegler, *The Black Death*, Londra 1969.

²⁰¹ D. M. Nicol, *Bizans ve Venedik*, s. 253; E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 54.

Umur Bey, Torfil'in Fransa'ya geri dönmesinden sonra Ayasuluğ'da hazırladıkları donanma ile yeniden Ege Denizinde faaliyete başlamıştır. Rodos şövalyeleri ise İzmir ile olan ticaretlerinin aksamaması için Türklerle anlaşmaya razı oldular. Bu suretle karşılıklı bir sulh anlaşması imzalandı (1347 yılı sonları). Bu anlaşmaya göre, İzmir tamamıyla Türklere teslim edilecek, sahil hisarının istihkamları Latinlere yıktırılacak, Türkler tarafından Hıristiyanlara bazı imtiyazlar verilecekti. Fakat diğer müttefikler razı olmadığından Papa da bu anlaşmayı tasdik etmedi. Bu anlaşmanın yapılmasında Papadan beklenen yardımın gelmemesi etkili olmuştur.²⁰² Donanmanın kaptanı Giustiniano, Venedik'e geri dönmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine meseleyi halletmeye karar veren Umur Bey bütün kuvvetleriyle İzmir üzerine yüklendi. Fakat ön saflarda kahramanca savaşırken şehit düştü (1348). 18 yaşından başlayarak 21 yıl içerisinde 26 gaza yapmış olan Umur Bey'in ölümü büyük üzüntüye sebep olmuş ve Türkler kuşatmayı kaldırmıştır. Umur Bey'in cenazesi önce yukarı İzmir'e götürülmüş ve oradan da Birgi'deki türbesine defnolunmuştur.²⁰³

²⁰² M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 77; H. Akın, *Aydinoğulları*, s. 47-48.

²⁰³ M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 78; H. Akın, *Aydinoğulları*, s. 48.

III.BÖLÜM: Aydınoğulları Beyliği'nin Güçten Düşmesi ve Osmanlı Egemenliğine Girmesi

1.Hızır Bey Döneminde Beyliğin Durumu ve Bizans Devleti İle Olan İlişkileri (1348-1360)

Umur Bey'in ölümünden sonra, Ayasuluğ emiri olan Hızır Bey, "Ulu Bey" olmuş ve devlet merkezini Ayasuluğ'a nakletmiştir. 1348-1360 yıllarında beyliği idare etmiş olan Hızır Bey hakkında kaynaklarda fazla bilgi olmamakla beraber onun ilk olarak Latinlerle yaptığı anlaşma önemlidir.²⁰⁴ Fakat daha Umur Bey'in sağlığında Hızır Bey, Ahidnâme²⁰⁵ niteliğinde bir anlaşmayı Sakız Cenevizlileri ile yapmıştır.²⁰⁶ Bizans İmparatorluğunun 1341-1346 yılları arasında devam eden iç savaştan zayıf düşmesi üzerine Sakız'ın eski sahibi olan Martino Zaccaria burayı tekrar ele geçirmeyi planlamıştır. Fakat, Papa'nın Haçlıların hedefinden sapacağı iddiasıyla engel olması yüzünden bu isteğinden vazgeçmek zorunda kalmış ve Haçlı ordusunun başında 1344 yılında kıyı İzmir'i ele geçirdiğini daha önceki bölümde bahsetmiştik. Haçlılar, Umur Bey kuvvetlerinin karşı koymasından dolayı fazla ilerleyememişler ve 1345 yılında Haçlı reislerinden pek çoğu savaşta hayatını kaybetmiştir.

²⁰⁴ Hızır Bey'in Ağustos 1348 yılında Latinlerle yaptığı anlaşmanın öncesinde bir anlaşma daha yaptığı bilinmektedir. Bakınız. Melek Delilbaşı, *Türk Hükümdarlarına Ait Yunanca Ahidnâmeler ve Nâmeler (XIII-XV.y.y)*, (Basılmamış Doçentlik Tezi) Ankara 1980, s. 54.

²⁰⁵ Bir işi üzerine alıp söz verme, taahhüd, and, kase, sözleşme, mukavele", "resmi emir veya rica" manalarını ifade eden Arapça ahd ile "mektup, kitab" manasına gelen Farsça nâme kelimelerinden yapılan ahidnâme birleşik ismi, sözlüklerde "muahede" veya "anlaşma kağıdı" gibi kısa tarifleri yanında "anlaşma şartlarını ve iki tarafın imzasını taşıyan kağıt" şeklinde de tarif edilmektedir. Ahidnâmeler için bak. Halil İnalçık, " İmtiyazat", *E.I.*, C. III, s. 1179-1189; Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1994, s. 163-168.

²⁰⁶ Bu konuda E. A. Zachariadou farklı düşünmektedir. Zachariadou, anlaşma ikinci indiksiyonda Rodos Şövalyeleri veya Cenevizlilerle imzalanmış olabileceğini ileri sürmektedir. E. A. Zachariadou, *Μιά ελληνόγλωσση συνθήκη του Χηδερ `Αϊδινόγλου*, *Byzantion*, v. 55, (1962)s. 254-265; Melek Delilbaşı, " Aydınoğlu Hızır Bey'e Ait Bir Ahidnâme Taslağı", *CIEPO*, T. T. K.'nda basılmaktadır. M. Delilbaşı, akid devletin belli olmamasından dolayı ahidnâmenin bir taslak ahidnâme olarak hazırlanmış olabileceğini bir varsayım olarak ileri sürmektedir.

Zaccaria'nın ölümünden sonra Cenevizliler Sakız adasını 1346 yılında ele geçirmişlerdir.²⁰⁷ 1346 baharında Karadeniz'deki kolonilerini korumak amacıyla Cenova'dan Vignosi yönetiminde hareket eden donanma, 8 Haziran'da Eğriboz adasında demirledi ve burada Papa VI. Clement'nin teşvikiyle Haçlı kuvvetlerinin başına geçerek İzmir üzerene hareket eden Viennois Dükü Torfil'in (Dauphin Humbert) donanmasıyla karşılaştı. İzmir'e yapacağı harekatta Sakız'ı üs olarak kullanmak isteyen ve imparatoriçe Anne'dan adanın kendisine bırakılmasını isteyen Humbert, Bizans'ı buna ikna edemeyince Sakız'ı zorla zaptetmek istedi. Humbert, Vignosi ve arkadaşlarının kendisine yardımcı olmaları yada tarafsız kalmaları için öneride bulduysa da bu, adanın Humbert'in müttefiki olan Venediklilerin eline geçmesi demek olacağından Cenevizliler red cevabı verdiler. Çünkü Sakız adası Ceneviz'in İstanbul ve Karadeniz'deki kolonileriyle bağlantısını da sağlamaktaydı.²⁰⁸ Cenevizliler, önce ada halkına Humbert ve Venediklilere karşı yardım teklifinde bulundular. Bu önerileri kabul olmayınca adayı zorla işgal hareketına giriştiler. 12 Eylül'de üç aylık bir kuşatmadan sonra kale teslim alındı. Cenevizliler daha sonra 18 Eylül'de eski Foça'yı, 20 Eylül 1346'da da yeni Foça'yı ele geçirdiler. Vignosi, Midilli ve Bozcaada'yı da almak istemişse de adamlarının karşı çıkması yüzünden Sakız'a dönmek zorunda kalmıştır.²⁰⁹

²⁰⁷ W. Miller, "The Genoese in Chios 1346-1566", *The English Historical Review*, 30, (July 1915) s. 418-432.

²⁰⁸ Sakız adası sakızağacı bakımından oldukça zengindi. Sakız satışından önemli gelir elde ediliyordu. Ayrıca ada halkında toplanan vergiler de önemli miktarlara ulaşıyordu. Vergiler özellikle Bizans ırkından olan halka yüklenmişti. İthalat ve ihracattan da önemli miktarlarda vergi alınıyordu. Adanın gemilerin çok sık gelip gittiği bir çok limanı vardı. Sakız, merkezi Pera olan uzun bir yerleşmeler dizisinin birinci halkasını, bu dizinin uçlarını ise bir yandan Hayfa ve Tana ile Trabzon ve Tebriz oluşturuyordu. Sakız'a sahip olmak, Cenova ile bu uzak yerleşmeler arasındaki ulaşım güvenliğini sağlıyordu. Ceneviz'in Ege ve Karadeniz'de Venedik ile rekabet edebilmesi için Sakız son derece önemliydi. Bak. W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 553-558.

²⁰⁹ W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 551-553.

Humbert'in başkumandanlığında Haçlılar, Haziran ayında İzmir'e bir çıkartma hareketi yaptılarsa da Aydınogulları'na karşı bir başarı elde edemediler. Humbert yardım sağlamak için Rodos'a döndü. Daha sonra Papa'dan yardım alma ümidi de kesilince, Türklerle müzakerelere girişti. 1346 yılı sonu 1347 yılında Türklerle barış görüşmeleri sürdürülmüştür.²¹⁰ İzmir'in savunması Haçlı devletlerinden daha çok Rodos şövalyelerinin üstüne kaldığından Türklerle uzlaşmayı tercih ettiler. Hıristiyanlara verilecek bazı ticarî imtiyazlar karşılığında İzmir'in tamamı Türklere teslim edilecek ve kıyı kalesinin istihdamları Latinlere yıktırılacaktı. 1347 yılı sonunda, Umur ve Hızır Beylerle görüşmelerden sonra imzalanan bu anlaşma, kalenin teslimini kabul etmeyen Papa ve müttefik devletler tarafından onaylanmadı. Anlaşmanın ikinci indiksiyonda yapıldığını kabul eden E. Zacharidou, anlaşmanın Sakız Cenevizleriyle yada Rodos Şövalyeleri ile yapılmış olabileceğini ileri sürmektedir. Ayrıca Zachariadou, Hızır Bey'in Rodos Şövalyeleri ile bir yıllık bir ateşkes imzaladığını belirtmektedir.²¹¹ E. Zachariadou, 18 Ağustos 1348 tarihli Hızır Bey'in Haçlı ittifakı ile yaptığı anlaşma metninde "Rodos Şövalyeleri ile yapılmış olan eski anlaşmanın bütün maddeleri yeniden onaylanacaktır" şeklinde bir maddenin bulunmasından anlaşmanın Rodos şövalyeleri ile yapıldığını kabul etmektedir. M. Delilbaşı ise anlaşmanın Sakız Cenevizlileri ile yapıldığını iddia etmekte ve bunu tarihî kaynaklarda bulunan bilgiler ile göstermeye çalışmıştır. M. Delilbaşı Aydınogulları'na karşı yapılan Haçlı ittifakına Bizans İmparatoru ve Katalanlarla birlikte Cenevizlilerin de katılmadığını belirtmiştir.²¹²

Hatta M. Halil Yinaç'a göre, Cenevizliler Türklerle Haçlılar aleyhine anlaşmalar bile yapmışlardır.²¹³ 1346 yılında yapılan anlaşmanın Aydınogulları'na hem komşu hem de vergi

²¹⁰ M. H. Yinaç, *Medhal*, s. 71-72.

²¹¹ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 53.

²¹² Melek Delilbaşı, "Aydınoglu Hızır Bey'e Ait Bir Ahitnâme Taslağı", *CİEPO*, T.T.K.'nda basılmaktadır.

²¹³ M. H. Yinaç, *Medhal*, s. 71.

ödemesi gerekmekteydi. 1346'da Sakız'ı ele geçiren Cenevizliler Aydınoğulları'na komşu olmuşlardır.²¹⁴

1348 yılında Aydınoğlu Hızır Bey ile Latinler arasında yapılan anlaşmanın görüşmelerine 1347 yılında başlanmıştı. Latinlerin temsilcisi Eğriboz kilisesinin rahibi Bartolomeo Tomari idi. Papa, Şubat 1347'den beri Bizans imparatoru olan Kantakuzenos'u kendi tarafına çekmek için yoğun çaba sarf ediyordu. Bu görüşmelerin ana maddeleri ittifaka Bizans'ın da dahil olması ve kiliselerin birliğiydi. Kantakuzenos zaman kazanmak ve durumu en iyi şekilde değerlendirmek için 1347-1348 yıllarında güvenilir müttefiki Umur Bey'e karşı savaşmak için istekli görünüyordu. Ayrıca Papa'nın üstünlüğünü de kabul etmişti. Diğer taraftan Türkler ile Hıristiyanlara arasındaki görüşmeler, Aydınoğulları'nın İzmir limanındaki kalenin yıkılmasını istemesi ve Papa'nın bunu reddetmesiyle kesildi.²¹⁵ Nisan 1348'de Aydınoğlu Umur Bey İzmir'i tekrar ele geçirmek için Haçlılar ile savaşırken şehit düştüğünü daha önce belirtmiştik.

Umur Bey'in ölümüyle Aydınoğulları'nın başına geçen Hızır Bey'in döneminde yayılan veba salgını dolayısıyla Avrupa'da büyük bir karmaşa yaşanmakta olup bunun etkisiyle Bizans üzerinden Küçük Asya'da yaşanan gelişmelere müdahale etmeye bir süre ara vermek zorunda kalmışlardır. Vebanın ve devam eden ekonomik krizin etkisiyle Hızır Bey, Umur Bey'in aksine daha ılımlı bir politika izleme yolunu seçti. Bu amaçla Ağustos 1348 tarihinde Latinlerle bir anlaşma yaptı. Hızır Bey'in anlaşma yolunu seçmiş olmasında Haçlı Seferleriyle düşmüş olduğu zor durumun da tesiri vardır.

Aynı dönemde Venedik ile Cenova arasında Levant ticaretine hakim olma noktasında devam eden mücadele daha da kızıştı. Cenova Venedik gemilerine karşı olan düşmanlığını

²¹⁴ M. Delilbaşı, *Türk Hükümdarlarına Ait Yunanca Ahidnâmeler ve Nâmeler (XIII-XV. Y.y.)*, Ankara 1980 s. 62.

²¹⁵ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 54-55; Setton, *The Papacy and Levant*, s. 212-217; Lemerle, *Aydın*, s. 224-229.

arttırıyordu. Ayrıca Cenova Aydın üzerine hakimiyet kurmak için yoğunlaşmıştı. Bir Cenovalı olan Ottaviano Zaccaria, Aydınogulları, Papa ve Cenova arasındaki görüşmeleri yürütüyordu. Haçlı ittifakı ve Aydınogulları arasındaki geçici olarak da olsa bir anlaşma yapmak zor değildi. Anlaşma 18 Ağustos 1348²¹⁶ tarihinde yapıldı.²¹⁷ Bu anlaşmanın başlıca şartları şunlardır:

1-Aydın elinin bütün iskelelerinde alınmakta olan gümrük vergisinin yarısı müttefiklere bırakılacak ve bu gümrük vergisinin miktarı zamanla azaltılıp çoğaltılmayacaktır. Hıristiyan tüccarlara Aydınoglu toprakları içerisinde serbestçe ticaret yapmalarına izin verilecek.

2-Bütün deniz kuvvetlerinin bir ay içinde silah ve teçhizatı alınacak ve karaya çekilecektir. İstenirse bu gemiler yakmağa hazır bulundurulacaktır.

3- Hıristiyan gemilerinin bu beylik iskelelerine serbestçe girerek ticaret yapabilmeleri için korsanlık hareketlerine son verilecek, kazaya uğrayan gemiler kurtarılacak fakat bunlar üzerinde hiçbir hak iddia edilmeyecektir.

4-Müttefiklerin düşmanlarıyla hiçbir anlaşma yapılmayacak; müttefikler ise Hızır Çelebiye karşı Hıristiyan devletlerin tecavüz emellerini önlemeye çalışacaklar; şayet imkân bulamazlarsa durumdan kendisini haberdar edeceklerdir.

5- Beyliğin hükmettiği memleketlerin Hıristiyan ahalisine iyi muamele edilecek; buna mukabil Hıristiyanlar da Türklere hiçbir zarar vermeyeceklerdir.

6-Müttefik devletler beylik nezdinde kaza hakkını haiz konsoloslar bulunduracaklardır. Bunlar müttefik Hıristiyan teb'a ile Türkler arasında çıkacak anlaşmazlıkları mahallin beyi ile danışarak halletmeğe çalışacaklardır.

²¹⁶ Bu anlaşmanın tarihi M. H. Yinanç'ın *Düstürnâme Medhal*'inde (s. 79) ve İ. H. Uzunçarşılı'nın *Anadolu Beylikleri* 'nde (s. 29) 18 Nisan 1348 olarak gösterilmektedir.

²¹⁷ Anlaşmanın maddeleri için bak. M. G. Thomas, *Diplomatarium Venato Levantium*, s. 313-318

Aydın Bey'i Hızır Çelebi ile, Venedik Cumhuriyeti, Kıbrıs Krallığı ve Rodos Şövalyeleri arasında yapılan ve Papa'nın tasdikinden geçen bu anlaşma bir mukaddime ve yirmi maddeden ibarettir. Fakat anlaşmanın bazı maddelerinin ortak hükümleri içermesinden dolayı kısaca altı maddede özetlenebilir.²¹⁸

Aydınogulları için son derece zararlı olan bu anlaşma ile beyliğin Ege Denizi'ndeki hakimiyeti sona eriyordu. Bu anlaşma ile Latinlerin Yakın-Doğu ticaretindeki hakimiyetleri yeniden tesis ediliyordu. Bu anlaşmadan sonra başta Venedikliler olmak üzere her iki taraf mümkün olduğu kadar ihtilaflardan sakınmaya çalışmışlarsa da Hızır Bey tarafından anlaşma şartlarına tamamıyla riayet edilmediği görülmüştür. Anlaşmadan sonra da Hızır Bey Ege Denizi'ndeki faaliyetlerine kısmen de olsa devam etmiştir.²¹⁹ 1348 anlaşmasına Giritliler güvenmiyordu. 1349 yılının başlarında Giritliler adalarını savunmak için bazı harcamalar yapmaya mecbur kaldılar. Hatta 1349 yılının başlarında Giritliler Venedik'e bir elçi göndererek Türklere karşı hazırlayacak oldukları donanmanın giderlerini karşılamak için para yardımı isteğinde bulundular. 1349 Ağustos ayında durum daha da kritik bir hal aldı. Giritliler bu sırada İzmir'deki Latinlere karşı akınlarda bulunan Türklere göz dağı vermek için bir sefer düzenlediler. 1350 yılının başında İzmir Latin Piskoposu Paulus, Türk tehlikesinin çok yakın olduğu konusunda Giritlilere bilgi verdi. Girit Büyük Konsili kendi adalarına karşı bir saldırıdan da korktukları için acilen İzmir'e yardım etmeye karar verdiler. Aşağı yukarı aynı zamanda Eğriboz'un yöneticileri Türklerin kendi adalarını tehdit eden Türklere karşı bir filo hazırlamak istediler. Nisan ayında Aydın Türkleri'nin Ayasuluğ'da bir donama hazırlayarak Girit adasına saldıracağı haberi adaya ulaştı. Adayı savunmak için çeşitli tedbirler alındı. Daha sonra Türkler Setia bölgesine defalarca akınlarda bulundular.²²⁰ Menteşe Türkleri bu

²¹⁸ M. G. Thomas, *Diplomatarium Venato Levantium*, s. 313-318; H. Akın, *Aydınogulları*, s. 51-52; E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 54-60; M. H. Yinanç, *Medhal*, s. 79-81.

²¹⁹ H. Akın, *Aydınogulları*, s. 52-53.

²²⁰ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 56-57.

savaşta Aydınogulları'nın yanında yer almıştır.²²¹ Türklerin İzmir'e saldırmamasından sonra Venedik elçileri Papa'ya başvurarak Türk karşıtı ittifakın devam ettirilmesi gerektiğini belirttiler. Venedikliler, Bizans imparatoru Kantakuzenos ile Cenevizliler arasındaki anlaşmazlıktan²²² faydalanarak kendilerini daha güvende hissediyorlardı. Venedikliler Bizans İmparatorluğu ile ittifaklarını yenilediler. Bu arada Kantakuzenos Türklere karşı oluşturulacak olan ittifaka katılmakta istekli görünüyordu. Bu amaçla Kantakuzenos, Türkler'e karşı yeni bir Haçlı seferi düzenlenmesi amacıyla Papa'ya başvurdu. İttifakın üyeleri arasındaki görüşmeler, savaşa devam edip etmeme konusundaki anlaşmazlıklar yüzünden oldukça ağır işliyordu. Papa, Venedik ve Ceneviz arasındaki anlaşmazlıkları çözümlenmek zorundaydı. Ağustos ayında Türklere karşı yeni bir savaş ilan edildi. Venedik 3, Hospitaller 3 ve Kıbrıs 2 kadirga temin etme sözü verdiler. Fakat, bütün bu kuvvetler İzmir'in savunma giderlerini karşılamada isteksiz görünüyorlardı.²²³ Aslında Venedik ile Aydınogulları arasındaki savaş sürekli olarak devam ediyordu. Fakat Türk tehlikesine rağmen Ağustos ayının sonunda Venedik ve Giritli yöneticiler Cenova'ya karşı savaş hazırlıkları yapmaya mecbur kaldılar. Venedik Cenova'ya 6 Ağustos 1350 tarihinde savaş ilan etmişti. Cenevizlilerin, Kefe'deki davranışları bu savaş durumunu ortaya çıkarmıştı. Venedik gemilerinin Tana'ya gitmelerini yasaklamışlardı; Venedik'ten denizlerin serbestliğine ilişkin büyük bir tepkiye yol açtı. Ayrıca Cenevizliler'in Sakız'ı işgal etmeleri Bizans tarafından kabul edilmiş olmakla birlikte, Ege'deki Venedik çıkarlarını da tehlikeye atan bir hareket olarak görüldü. Venedik, Papa'ya artık Haçlı ittifakını desteklemeyeceğini bildirdi.²²⁴ 1351 yılında Haçlı ittifakı çözüldü²²⁵ ve

²²¹ P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 69-70.

²²² Bizans imparatoru VI. John Kantakuzenos ile Cenevizliler arasındaki anlaşmazlıklar ve mücadeleler için bak. D. M. Nicol, *Bizans ve Venedik*, s. 252-258.

²²³ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 58; Lemerle, *Aydın*, s. 233; Setton, *The Papacy and Levant*, s. 221.

²²⁴ Thiriet, *Senat*, I, no. 244-246, 250; D. M. Nicol, *Bizans ve Venedik*, s. 259-260.

²²⁵ Setton, *The Papacy and Levant*, s. 221-223.

bir yıl sonra Levant ve çevresinde meydana gelen olaylarla oldukça yakından ilgilenen Papa Clement öldü.

Yeni Papa VI. Innocent, İzmir'in savunması hakkında Venedik, Kıbrıs ve Rodos yöneticileri tarafından ısrarla teşvik ediliyordu. Fakat diğer taraftan Hospitaller, Venedik ve Cenevizliler Hızır Bey ile ayrı ayrı anlaşmalar yapmak istiyorlardı. Hızır Bey yeni anlaşmayı Rodos şövalyeleri ile yapmış ve Venedik ile Ceneviz arasındaki anlaşmazlıktan istifade etmeye çalışmıştır. 1350'de Venedik kolonisi olan Girit adasında Aydınöğulları'nın saldırılarından ötürü büyük bir korku vardı. Türklerin saldırılarından çekinen Venedikliler Hızır Bey'e bir elçi gönderdiler. Bu elçi beylik ile Girit arasındaki ilişkilerin düzeltilmesini sağlamak için görevlendirilmişti. İlişkilerin 1348 anlaşmasına göre düzenlenmesini Venedikliler arzu ediyordu. Elçi, Türklerin akınlarına bir son vermeleri, iki ülke arasındaki ticaretin düzenli bir şekilde işlemesi ve Cenevizliler'e yardım edilmemesi gerektiğini Hızır Bey'e bildirdi.²²⁶ Ayrıca 1351'den kısa bir süre sonra Cenovalılar ile anlaşma yapmıştır. 1351 yılının sonunda Hızır Bey, Cenovalı Paganino Doria ile irtibata geçmiştir. Paganino Venedikliler ve Bizanslılar ile savaşmak için Ege Denizi'ne gelmişti. Paganino, Hızır Bey'den Cenovalı donanmasına yardım etmesini istemiştir.²²⁷ Aydın ve Venedik arasındaki ilişkiler tekrar düzelme noktasına geldi. Bunun delili ise 1351-1352 kışında Venedik donanması Ayasuluğ limanında bulunmuyordu. Fakat Girit ile beylik arasındaki görüşmeler durmuştu. 1352 Haziran ayında Paganino Doria Aydın'ı ziyaret etti. Fakat Hızır Bey Ağustos ayında Duca di Candia'ya bir elçi göndermesini istemek için mektup yazdı. 1352 Ekim ayında görüşmeler devam ediyordu. Bu arada Venedik Mentşe Beyliği ile olan ticarî ilişkilerini tekrar gözden geçirdi. Bazı tüccarlar Girit'ten Balat ve Milas'a ticarî faaliyette bulunmak için

²²⁶ Thiriet, F., *Deliberations*, no. 575 (13 Nisan 1350), no. 576 (3 Temmuz 1350), 580 (26 Eylül 1350), elçiye verilen talimatlar için no. 596 (15 Ekim 1352); Clive Foss, *Ephesus after Antiquity: A Late Antique, Byzantine and Turkish City*, Cambridge 1979, s. 154.

²²⁷ E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 58.

gittiler. Menteşe emirî İbrahim Bey ile yeni bir ticaret anlaşması yaptılar. Fakat Girit ve Aydın arasındaki ticarî ilişkilerin kurulması Venedik'in ilgisini çekmekteydi. Hızır Bey de Girit ile ticarî ilişkilerini geliştirmek istiyordu. Nihayet 1353'ün Nisan ayında anlaşma metni Girit elçisi Francesco da Fermo tarafından Ayasuluğ'da oluşturuldu ve Girit yönetimi anlaşmayı iki ay sonra onayladı.²²⁸ Hızır Bey, çıkarları sürekli çakışan Venedik ve Ceneviz'i birbirine karşı kullanmayı son derece başarıyla uygulamıştır. 1353 yılında Venedik'ten gelen elçi Hızır Bey'i kendi taraflarına çekerek onunla müttefik olmak için gayret göstermiştir. Anlaşma öncesi görüşmelerde Türklerin Girit ve Venedik ile olan ticaretini ısrarla vurgulanmıştır.

Hızır Bey, bu anlaşma ile kendi topraklarında yapılacak ticaretin güvenliğinden sorumlu olacaktı ve denizlerdeki Venedik gemilerini korumayı üstleniyordu. Hızır Bey'in bu anlaşmayı oldukça güç bir durumda imzaladığı açıktır. Tüccarlar, her türlü mal, tahıl, kurutulmuş sebze ve köleler için yüzde altı oranında vergi vereceklerdi. Ayrıca ithal veya ihraç edilen her türlü maldan yüzde iki vergi vermek zorundaydılar. Bu anlaşma yaklaşık on yıldır Aydın Türklerine karşı devam eden Latin hareketinin sonucuydu. Hıristiyan dünyası bu zaferden sonra geçici bir süre için de olsa Haçlı Seferi düzenlemekten vazgeçti ve beyliğin zengin bölgelerine ticarî bakımdan nüfuz etmeye çalıştı. Venedik ile beylik arasındaki ilişkiler bu tarihten sonra bu minval üzere devam etmiştir. Ticari ilişkiler ile beraber Türk akınları devam etmiştir. Anlaşma maddeleri içerisinde yer alan akınları durdurulması maddesi işlerlik kazanmamıştır.²²⁹

Haçlıların bu seferlerden elde ettikleri en önemli sonuç Levant ticaretindeki hakimiyetlerini devam ettirebilmeleri olmuştur.²³⁰ Haçlılar, İzmir limanını 1402 tarihine kadar

²²⁸ M. G. Thomas, *Diplomatarium Venato Levantium*, II, Doc. 1353.

²²⁹ Clive Foss, *Ephesus After Antiquity*, s. 154.

²³⁰ Bu noktada E. A. Zachariadou Haçlıları sadece kan ve para akıttıklarını söyleyerek bu seferlerin başarısızlıkla neticelendiğini ima etmektedir. Bak. *Trade and Crusade*, s. 59-60.

ellerinde tutmayı başarmışlardır. İzmir limanının avantajlarına rağmen burayı elde tutmak Haçlılara pahalıya mal olmuştur.

Hızır Bey Venedik ile Cenova arasındaki mücadeleden faydalanmaya çalışarak bu iki Latin gücü birbirine karşı kışkırtarak beyliğin ömrünü bir süre daha uzatmayı başarmıştır. Bu dönemde Bizans ile beylik arasında önemli sayılabilecek gelişmeler yaşanmamakla beraber Bizans'ın bölge üzerindeki hakimiyeti iyice zayıflamış ve burada yaşanan gelişmelere kayıtsız kaldığı görülmektedir. Zaten Aydınoğulları'nın en güçlü olduğu dönem de dahil Bizans bölgeye üçüncü güçlerin sayesinde müdahil olabilmıştır.

Hızır Bey, beyliğin merkezini Ayasuluğ'a nakletmiş ve kendisinden sonra kardeşi İsa Bey de buradan beyliği idare etmiştir. Hızır Bey'in ölüm tarihi hakkında kaynaklarda kesin bir bilgi olmamakla beraber 1360 yılı civarında öldüğü tahmin edilmektedir.²³¹

2.İsa Bey Dönemi ve Beyliğin Osmanlı Hakimiyetine Girmesi

İsa Bey döneminin en önemli özelliği Latinler'in Doğu-Akdeniz'deki üstünlüğüne son vermek amacıyla, Mısır'ın Anadolu Beylikleri ile arasında işbirliği gerçekleştirilmek istemesidir. Bu amaçla Mısır'daki Memlükler, Anadolu'daki Beylere ve bu arada Aydınoğulları'na yazdığı bir takım mektuplar vasıtasıyla Memlük sultanının Hıristiyanlar aleyhine birleşmek istediği görülmektedir. Memlük Sultanı, 1365 yılında Rodos'lularla beraber Kıbrıs Kralı I. Peter'in İskenderiye'yi zaptetmesi üzerine böyle bir girişimde bulunmuştur. Beyliklere gönderdiği mektuplarda Hıristiyanlara karşı el birliği ile hareket etmek gerektiğini bildiriyordu. Memlûk Sultanı, beyliklerden Kıbrıs ve Rodos'lularla olan bütün ticarî münasebetlerini kesmelerini, mümkün olduğu kadar kalyon ve gemiler tedarik ederek hücum hazırlanmaları istemekteydi. Buna karşılık, sultan bütün zaruri masrafları

²³¹ H. Akın, *Aydınoğulları*, s. 54-55.

üzerine alacağını, hatta beyliklere kazanç temin etmek için limanlardan istifade etmelerine müsaade edeceği bildirilmekteydi.²³²

1366 yılında Macar Kralı Ludwig'in, Osmanlıların Balkanlarda ilerlemelerini durdurmak için Haçlı Seferi çağrısını Venedikliler, Ayasuluğ ve Balat emirleriyle yapmış olduğu anlaşmaları bahane ederek kabul etmemişlerdir.²³³ Yapmış oldukları ticaret anlaşmaları ile Ege ve Akdeniz ticaretine hakim olan Venedikliler çıkarlarını korumaya çalışıyorlardı. Mevcut durum Venediklilerin lehineydi. İsa Bey devrinde Aydınogulları'nın Osmanlı Beyliği ile dost ve müttefik olduğu görülmektedir. Aynı zamanda Mısır'ın giriştiği siyasi ilişkiler ve beylikleri kendisine dost edinme politikası dolayısıyla Venedikliler kıyı beylikleriyle bozuşmaktan çekiniyordu. Venedikliler beyliklerle olan ticari faaliyetleri dolayısıyla artık Haçlı ittifakına girmeye yanaşmıyorlardı. Bu amaçla, Venedikliler, 1371 tarihinde Ayasuluğ emiri İsa Bey ile eski imtiyazların yenilenmesinden ibaret olan yeni bir anlaşma yaptılar.²³⁴

I. Murad'ın oğulları Yakup Çelebi ile Bayezid Çelebi'nin sünnet düğününe Mısır ve Bizans hükümdarlarıyla, Karaman, Alaiye, Hamid, Germiyan, Aydın, Saruhan, İsfendiyar, Menteşe ve Karesi Beylerini davet ettiği ve her birinin hediyelerle elçiler gönderdikleri bilinmektedir.²³⁵ Aynı şekilde Bayezid Çelebi'nin Germiyan oğlu Süleyman Şah'ın kızı Sultan Hatun ile evlenmesi dolayısıyla Bursa'da yapılan düğün için (1381), elçi ve hediye yollayan beyler arasında Aydın oğlunun da adı geçmektedir.²³⁶ Osmanlı Beyliği bu sırada

²³² *Archives de L'Orient Latin I* s.391'den naklen P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 73.

²³³ M. Delilbaşı, *Türk Sultanlarına Ait Yunanca Ahidnâmeler ve Nâmeler*, s. 76-77.

²³⁴ T. Martin, *Diplamatorium Veneto-levantinum*, II, s. 169-161.

²³⁵ H. Akın, *Aydınogulları*, s. 57-58.

²³⁶ Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ Neşri Tarihi*, C. I, Yay. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen, T. T. K. Yay., 3. Baskı, Ankara 1995, s. 205. Bu evliliğin başlıca sebebi Germiyan oğlu Süleyman Şah'ın daha önce Sultan Murad'ın kızını almış olan Karaman oğlu Alaeddin Bey'in saldırılarından endişe etmiş olmasıdır. Bak. İ. H. Uzunçarşılı, "Murad I", *İ.A.*, C. VIII, İstanbul 1997, s. 590.

ağırlık merkezini Balkanlar'a kaydırmış ve Anadolu Beylikleri ile dostluk ilişkileri içerisindeydi. Ayrıca deniz hakimiyetini Venedik ve Ceneviz'e kaptırmalarından sonra gaza yolu kapanan kıyı beylikleri Rumeli'deki Osmanlı fetihlerine yardım etmekteydiler. Fetihlerin durmasıyla beraber doğudan gelen Türkmen muhacereti Balkanlar'ı tercih etmekte veya Osmanlı Beyliği tarafından bilinçli bir şekilde Balkanlar'da yeni fethedilen bölgelere yerleştirilmekteydi.²³⁷ Nitekim Karamanoğulları'nı hakimiyeti altına aldıktan sonra Osmanlılar, Anadolu Beylikleri'ni üzerindeki nüfuzunu arttırmıştır. I. Murad bu nüfuzunu kullanarak I. Kosova Savaşına giderken bütün Anadolu Beyliklerinden yardımcı kuvvet aldığı gibi Aydınoğullarından da bir grup asker Osmanlı ordusunda yer almıştır.²³⁸ I. Murad Kosova'da birleşik Balkan kuvvetlerini yenilgiye uğrattıktan sonra savaş alanında gezerken Sırp bir esir tarafından öldürülmüştür. Yıldırım Bayezid derhal Osmanlı tahtına geçtiği gibi kardeşi Yakup Bey'i de taht iddialısı olabilir diye babasının ağzından bir mektup yazarak

²³⁷ Osmanlılar Rumeli'de elde edilen yerlerde tımar ve Kapıkulu süvarisi ve ve voynuk teşkilatını kurduktan başka yeni ele geçirilen şehir ve kasabalara muhacirler getirilip dini, ilmi ve içtimâ müesseseler tesis etmeye başlamışlardır. Osmanlı fetihlerinin Aydın ve diğer beyliklerin akınlarından farkı bu noktada ortaya çıkmaktadır. Aydın oğulları Balkanlar'da birçok seferler düzenlemiş olmalarına rağmen yerleşmeye yönelik herhangi bir hareket görülmemiştir. Buna ilaveten I. Murad Balkanlar'daki fetih hareketlerinde Latinler ile bir hadise çıkarmamağa dikkat ederek, onları Balkan Devletleri ile beraber, kendi aleyhine tahrik etmekten mümkün olduğunca çekinmiştir. Hatta I. Murad 1373'de Venedikliler ile Macarlar arasındaki harpte, 5.000 okçu vermek suretiyle, Venedikliler'e yardım ettiği gibi vezir Hayreddin Pşa'nın Arnavutluk hareketinde zaptedilen Kroya ile İşkodra'yı Venedikliler'in nüfuz bölgesi olduğu için bırakmıştır. Bak. İ. H. Uzunçarşılı, "Murad I", *İ.A.*, s. 591. Osmanlılar'ın Balkanlar'a yerleşmesi için bak. Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıf ve Temlikler", *Vakıflar Dergisi*, C. II, Ankara 1942, s. 279-386; Ö. L. Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. IX, (İstanbul 1950), C. XIII, (İstanbul 1951-52), C. XV, (İstanbul 1952-1954); M. Tayyip Gökbilgin, "Rumeli'nin İskânında ve Türkleşmesinde Yürükler", *III. Türk Tarih Kongresi 1943*, Ankara 1948, s. 107-116; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul 1987.

yanına çağirtirmiş ve daha sonra da katlettirmiştir.²³⁹ Sultan Bayezid, Sırp Kralı Lazarov'un yerine geçen Stefanos ile anlaşmaya varmıştır. Bu anlaşma ile Sırlar Türklerin haraçgüzarı olmuştur. Ayrıca Sırlar çıkardıkları gümüş madenlerinden belli miktarda vergiyi Osmanlılara vereceklerdi. Ayrıca bundan sonra Osmanlıların yapacağı seferlere Sırlar asker göndermeyi tahahüt ettiler. Kral Stefanos kızkardeşi Mariya'yı Beyazid'e nikahladı. Bayezid Sırlarla anlaşma yaptıktan sonra süvari kuvvetlerini toplayarak Trakya ve Teselya'ya doğru hareket etti. Buradan Gelibolu ve Lapseki yolu ile karşı tarafa geçerek elinde bulundurduğu Bizanslı ve Türk kuvvetleriyle Germiyan merkezi Kütahya'ya doğru ilerledi. Bunun sebebi ise Bayezid'in kardeşini katlettirmesi diğer Anadolu beylerinin tepkisini çekmiştir. Emirlerden bazıları ve Yakup Bey taraftarları kendisine muhalefet ettikleri gibi; Karaman Bey'i başta olmak üzere Sivas'ta Kadı Burhaneddin ve kıyı beylikleri de Bayezid'e muhalefet ettiler. Osmanlı Devleti ile müttefik görünen ve onun hakimiyetini tanımaya mecbur kalan Anadolu Beylikleri, Selçuklu Devleti'nin mirasçısı olarak kabul ettikleri Karamanoğulları ile birlikte, Osmanlı Devleti'ne karşı bir takım hareketlere giriştiler. Aydınogulları, Germiyanogulları, Menteşeoğulları ve hatta Hamitoğulları bile şehzade Yakup Bey'in katlini bahane ederek görünüşte onun intikamını almak amacıyla Bayezid'e karşı savaş açıp, her taraftan tecavüze kalkıştılar.

O sırada İtalyan şehir devletlerinin temsilcileri, yeni hükümdarı tebrike ve babasının vermiş olduğu ticarî imtiyazların tasdik ve teyidini ricaya gelmişlerdir. Kosova muharebesini ve I. Murad'ın ölümünü duyan Venedik Senatosu, ilk olarak oğullardan hangisinin halef

²³⁸ Diğer beyliklerin yanında I. Kosova savaşı sırasında Osmanlı ordusu içerisinde Aydın oğlu İsa Bey'in göndermiş olduğu kuvvetler de bulunmaktaydı. Bak. İ. H. Uzunçarşılı, "Murad I", *İ.A.*, s. 593.

²³⁹ "Tizcek Han üzerine çadır tutub, Sultan Bayezid'i sancak dibine getürdiler. Ve Yakup Çelebi'yi "gel, seni baban ister, deyü çadıra koyub, hakkına kodılar. Bu maceranın tarihi hicretün yidi yüz toksan birinde (Miladi 1389) vaki oldu." Neşri, *Neşri Tarihi*, C.I, s. 305; Dukas Yıldırım Bayezid'in kardeşi olarak Savcı Bey'i zikretmektedir. Dukas burada isyan eden Savcı Beyle karıştırmıştır. Dukas, *Bizans Tarihi*, s. 7-8.

olduğunu kestiremedikleri için, her iki şehzadeye hitaben ayrı birer mektup yazmıştı. Fakat Bayezid'in halef olduğunu duyunca, Venedik Senatosu bir temsilci göndererek ticaretlerini garanti altına almak istemişlerdir. Venedik elçisi Franciscus Quirino'nun I. Bayezid ile 21 Mayıs 1390²⁴⁰ tarihinde imzaladığı ticaret anlaşması içinde Ayasuluğ ve Balat Beyliklerinin evvelce verdiği imtiyazları Osmanlılar'ın yenilediklerini kaydetmektedir.

Sırp Kralı ve Bizans ordusundan da yardım alan Bayezid, Anadolu Beyliklerinin üzerine yürümüştür. İlk olarak Saruhan topraklarına giren Sultan, burayı savaş yapmaksızın almış ve Emir Hızır Şah ile kardeşi Orhan'ı Bursa'ya gönderip hapsedirmiştir. Bayezid, bölgenin önemli ticaret şehirlerinden biri olan Alaşehir'i kuşatmış, şehir mukavemet göstermişse de bir süre sonra daynamayarak Osmanlı Devleti'nin egemenliğine geçmiştir. Bayezid bundan sonra Aydın iline girdi. Aydınoğlu İsa Bey, mukavemet edemeyerek, teslim olmuştur. İlerlemiş yaşına hürmet eden Padişah, ona kendisinin ve ecdadının evkafını mutasarrıf olmak üzere, kayd-ı hayat ile, Tire'yi ikta etmiş ve İsa Bey'in kızı Hafsa Sultan ile evlenmiştir (1390).²⁴¹ Bayezid kayın biraderi Yakup Bey'in de üzerine yürümüş ve Kütahya başta olmak üzere, bütün ülkesini aldıktan sonra, kendisini hapsedilmek üzere İpsala'ya göndermiştir. Buradan Menteşe iline yürümüş olan Bayezid, Ahmed ve Mehmed Bey isimindeki iki kardeşin elinde bulunan bu ülkeyi de almıştır. Bayezid bu yeni aldığı memleketlerin her birine bir oğlunu vali tayin etmiş ve Kütahya'yı merkez yaparak, meydana getirdiği Anadolu Beylerbeyliğine Kara Timurtaş'ı getirmiştir. Bayezid, sonra Hamid iline inerek, bu beyliği Hüseyin Bey'in elinden almış ve Bizans İmparatoru'nun oğlu Manuel de yanında olduğu halde, Antalya'ya yürümüştür. Teke Bey'in oğlu Mustafa Bey bu sırada Antalya emiriydi. Mustafa Bey Bayezid'in hareketini haber alınca Mısır'a kaçmıştır. Bu şekilde de Antalya Osmanlıların eline geçmiştir. Bayezid'in bu fetihleri esnasında Sarıca Paşa

²⁴⁰ Anlaşma ve maddeleri için bak. M. Thomas, *Diplomatarium Veneto-Levantium*, II, s. 222-223.

da Akdeniz'in girişini kontrol altına almaya çalışıyordu. Sarıca Paşa 60 gemi ile Ege Denizi'ne açılarak, Sakız ve Eğriboz adaları ile Yunanistan sahillerini yağmalamıştır. Bu durum karşısında Venedikliler adalardaki garnizonları ve istihkamları takviye etmeye çalışmıştır.²⁴² Sarıca Paşa'nın bu faaliyetleri, Osmanlı Devleti'nin artık Levantta hakimiyetini iyice kaybetmiş Aydınoğulları'nın yerini aldıklarını göstermektedir.

SONUÇ

XIII. yüzyılın son çeyreği ve XIV. yüzyıl boyunca, Ege Denizi, Bizans yönetiminin zayıflamasıyla ortaya çıkan boşluğun doldurulması için bir mücadele alanı oldu. Mücadele bir taraftan ticari üstünlüğe sahip İtalyan deniz devletleri ve klasik Haçlı mirasını ve geleneklerini sürdüren Latin feodal kralları, diğer tarafta esas olarak demografik, dini ve ekonomik

²⁴¹ Dukas, *Bizans Tarihi*, s. 8. M. H. Yinanç, "Bayezid I", *İ.A.*, C. II, İstanbul 1997, s. 369-370; H. Akın, *Aydınoğulları*, s. 59.

²⁴² Dukas, *Bizans Tarihi*, s. 8-9. M. H. Yinanç, "Bayezid I", *İ.A.*, C. II, s. 370.

baskılarla genişlemeye zorlanan yeni gelmiş Türkler ve bu güç dengeleri arasında hayatını devam ettirmeye çalışan Bizans arasında yaşandı. Türkler, Batı Anadolu'yu fethederken, Cenova 1261'den sonra Venedik aleyhine Doğu Akdeniz'de üstünlük sağlamaya çalıştı. Bütün bu mücadeleler Bizans'ın çöküşünü hızlandırdı. Batı Anadolu'nun 1290-1304 tarihleri arasında tümüyle Türkmenlerin egemenliğine altına girmesinden sonra deniz gazilerinin akınları, büyük ölçüde ve başarılı biçimde, yeniden başlamış oldu. Adalarda ve bu adaların hinterlandında hakimiyet kurma mücadeleleri XIV. yüzyılın ilk yarısının en önemli uluslar arası sorununu teşkil etti. Türkmenlerin Latin Devletleri aleyhine Levant bölgesinde ilerlemeleri Haçlı Seferlerinin Ege'ye kaymasına neden oldu. Bu durumdan istifade etmeye çalışan Aydınogulları Beyliği bölgedeki küçük Hıristiyan kolonilerini kendi haraç güzarları veya müttefikleri haline getirerek, Ege Denizi'nde güçlü bir devlet kurmaya çalıştı. Bizans'ın donanmasını ortadan kaldırmasından sonra boş kalan Rum denizcileri Aydınoglu ve diğer beyliklerin donanmasının kurulmasında yer almıştır. Türk beylikleri, bu işsiz güçsüz yerli Rumlara yaptıkları deniz akınlarında istihdam, geçim ve ekonomik faaliyet sağladılar. Onları kendi hizmetlerine alan Aydınogulları bunlar sayesinde donanmalarını kurmuştur.

Beyliği siyasi olarak zirveye taşıyan Umur Bey'in Bizans ile olan ilişkileri iki farklı döneme ayrılabilir: Bizans ile hiçbir anlaşmayı kabul etmeyen mücadele dönemi ve Bizans'ın en yakın müttefik olduğu dönem. Umur Bey'in böyle bir tutum sergilemesinde bölgeye düzenlenen Haçlı Seferleri ve Kantakuzenos'un tutumu etkili olmuştur. Tek başına Haçlı Seferleriyle başa çıkamayacağını anlayan Umur Bey, taht iddiacısı Kantakuzenos ile ittifak yapmıştır.

Umur Bey'in ölümünden sonra "Ulu Bey" olan Hızır Bey'in politikasının temelinde ise Latin kuvvetlerini birbirine karşı kullanarak beyliğin ömrünü bir süre daha devam ettirmek istemesi yatmaktadır. Bu dönemde başlayan Ceneviz Venedik savaşında rakip iki devleti birbirine karşı çok iyi bir şekilde kullanırken ticarete de önem vermiştir. Aslında Hızır Bey'in

bu kadar ağır bir anlaşma imzalamasının sebebi ticaretin bölgeye getirdiği zenginliğin devam etmesini istemiş olmasıdır.

Hızır Bey'den sonra beyliğin başına geçen kardeşi İsa Bey döneminde bölgenin ticari faaliyetlerinde önemli artışlar gözlemlenirken yükselmekte olan Osmanlılar, beylik için büyük tehlike oluşturuyordu. İsa beyin gaza akınlarına ara vermesi bölgeye olan Türkmen akınlarını azaltmış ve siyasi güç olarak etkinliği yitirmiştir. Nihayet I. Beyazid 1390 tarihinde Anadolu Türk birliğini sağlamak gayesiyle beyliğe son vermiştir.

ÖZET

Aydınogulları Beyliği 1308 yılında Aydınoglu Mehmed Bey tarafından kuruldu. Tarih sahnesine ilk çıktığı sıralarda Mehmed Bey, Germiyanoğulları'nın emrinde bir subaşı iken daha sonra kendi adına gaza yapmaya başlamıştır. Mentеше emirinin damadı Sasa Bey, ile giriştiği mücadeleyi kazanan Mehmed Bey Birgi, Ayasoluk ve Keles civarını hakimiyetine

aldı. Daha sonra Mehmed Bey aşağı İzmir kalesini, Tire'yi, Sultanhisarı'nı ve Bodemya'yı fethetti. Mehmed Bey'den sonra Ulu Bey olan oğlu Umur Bey (1334-1348) Cenovalıların elinde bulunan yukarı İzmir'i de alarak bölgenin en güçlü siyasi gücü haline geldi. Umur Bey Bizans'ın terkettiği tersaneleri kullanarak güçlü bir donanma meydana getirdi. Bu donanmayla Ege Denizi adalarında ve Balkan yarımadasında gaza hareketlerinde bulundu. Bizans imparatoru III. Andronikos'un ölümünden sonra tahta geçmek isteyen Kantakuzenos ile ittifak yaptı. Bu şekilde Umur Bey, Ege Denizi'nde düzenlenen Haçlı Seferlerine Bizans'ı kendi tarafına çekmeye çalıştı. Bizans tahtına geçmek için Balkanlar'da faaliyetlerde bulunan Kantakuzenos'a yardım etmek ve gaza hareketlerine devam edebilmek amacıyla Umur Bey, 1342, 1343 ve 1345 yıllarında Balkanlara geçti. Fakat 1334 yılında düzenlenen Haçlı Seferinde İzmir limanını Haçlıların ele geçirmesiyle Aydınoğulları güçten düşmeye başladı. En önemli liman şehirlerini kaybettiklerinden artık denizlere rahat bir şekilde açılmıyorlardı. Nihayet Umur Bey İzmir kalesini ele geçirmek için yaptığı bir hücumda şehit düştü. Umur Bey'den sonra beyliğin başına geçen Hızır Bey, 1337 yılında yaptığı anlaşmadan çok daha ağır bir anlaşmayı Venedik ile yaparak bölgedeki gücünü kaybetmiştir. Hızır Bey, Venedik-Ceneviz mücadelesini kullanarak bölge siyasetinde etkinliğini sürdürmeye çalışmışsa da İsa Bey döneminde beylik, yerel bir güç haline geldi. 1390 yılında Anadolu birliğini sağlamak için sefer düzenleyen I. Bayezid bölgedeki bütün beyliklerle beraber Aydınoğulları'nı da ortadan kaldırmıştır.

SUMMARY

During the Laskarid period, when the Byzantine state had its capital in Asia Minor, the frontiers were well-defended and the Asian provinces flourished. The reconquest of Constantinople in 1261, however, shifted Byzantine interest to the West, and the defenses of Asia Minor were allowed to disintegrate. The Anatolian provinces were thus virtually

undefended at a time of increasing Turkish pressure so that the history of the last four decades of Byzantine rule is one of gradual collapse punctuated by intermittent and temporarily successful efforts of Constantinople to regain control. By the early fourteenth century the Turks had taken the richest parts of western Asia Minor, including Ephesus, and independent states there, of which the most important was the principality, or emirate, of Aydın.

Aydın-Oghlu, a Tukoman dynasty which reigned from 708 to 829 (1308 to 1425) over the emirate of the same name. Aydın-oghlu Mehmed Beg (708-734/1308-1334), şubashi of the emir of Germiyan, separated from him in the early years of the 8th century and started to make war on his own account, associating himself with Sasa Beg, son-in-law of the emir Mentеше after having conquered Birgi, Ayasoluk and Keles, Sasa turned against his former ally and was defeated and put to death by him in 1308. Mehmed Beg added to his conquest those of the acropolis of İzmir, Tyre, Sultan-hisari and Bodemya. His son Umur Beg (1334-1348) added to glory of the dynasty by his victories which were celebrated in a *destan*. He took possession of the fortress of the port of İzmir, held by the Genoese Martin Zaccaria, and organised a fleet, with which he proceeded to lay waste the islands of the Archipelago, even extending his incursions into Greece. On the death of Andronicus III, John VI Cantacuzenus, who a few years previously had succeeded in winning the emir's friendship, appealed to him for help in his war against the supporter of the rightful heir, John V Paleologos. It has been observed that, once the head of the emirate of Aydın in 1334, Umur appears to have felt himself more responsible for the general interest of his state, and therefore he changed his policy towards Byzantium. Indeed, profiting from the rivalries between Christian governments and passing himself off as an indispensable ally for all parties, Umur actually appears to have pursued a well planned policy aimed at achieving supremacy in Aegean world. Umur Beg proceeded to Rumelia in 1342, 1343, and 1345 and helped Cantacuzenus to subdue Thrace. But whilst he was engaged in making his contribution

to the triumph of his friend, Pope Clement VI preached a Crusade against him, in which Venice, Genoa, the King of Cyprus, the Knights Hospitallers of Rhodes the Duke of Naxos participated and which culminated in the taking of the fortress of the port of İzmir in October 1344. Shortly afterwards, the leaders of the Crusade perished in a fight against the emir, who also, in 1346, repulsed the Crusade of the Dauphin, Humbert II le Viennois. Umur, however, was killed in the spring of 1348 whilst attempting to retake the fortress of İzmir. The immediate result of his death was the treaty of 18 August 1348 which gave the Latins great advantages. Despite the Latin presence in İzmir, the Aydın-oghlu continued their raising activity in the Aegean during the period 1353-1390. Relations with Venice remained disturbed through the reign of Hızır. Trade continued, but piracy was not suppressed, and the might of Venice could not force a settlement upon the Turks, since they could interrupt the trade, which was important to the Venetians, or turn instead to the Genoese. Renewing their traditional alliance with the Catalans of Athens, these Turks again appeared to be active, especially after 1360, the year of the Ottoman onslaught into Thrace. During the reigns of his brother, Hızır (1348-1360) and İsa (1360-1390), the emirate lost its importance and was finally annexed by Bayazid I, who in 1390 ratified the treaty of commerce of 1348, to the Venetians' advantages.

BİBLİYOGRAFYA

AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, C. I, Cem yayınevi, İstanbul 1995.

AKIN, Himmet, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, A.Ü. D.T.C.F. Yay., İstanbul 1968.

AHRWEÏLER, Hélène, *Byzance et la mer: la marine de guerre, la politique et les institutions maritimes de Byzance aux VIIe siècles*, Paris 1966.

_____, _____, “L’histoire et la géographie de la région de Smyrne entre les deux occupations turques (1081-1317), particulièrement au XIIIe siècle”, *Trevaux et Memoires*, I, (1965), s. 2-204.

ANGOLD, M. J., *A Byzantine Government in Exile: Government and Society under the Laskarids of Nicaea (1204-1261)*, Oxford 1975.

ARGENTI, P., *The Occupation of Chios by the Genoese and their Administration of the Island, 1346-1566*, 3 Cilt, Cambridge 1958.

ARIKAN, Zeki, “XIV-XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ”, *Bellekten*, LIV/209 (1990) s. 121-177.

ARNAKIS, George, “Byzantium’s Anatolian Provinces during the reign of Manuel Palaeologos”, *Actes du XIIe Congres International d’Etudes Byzantines*, C.II, Ochrid 1961 (Belgrad 1964)

AŞIKPAŞAZADE, *Tarih*, Yay. Haz. F. Giese, *Die altosmanische Chronik des Aşıkpaşazade*, Leipzig 1929; *Âşıkpaşazâde Târîhi*, nşr. Âlî Beğ, İstanbul 1332.

ATIYA, A. S., *The Crusade in the Later Middle Ages*, New York 1965.

_____, _____, *Crusade, Commerce, Culture*, London 1962.

BABINGER, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (Çeviren: Bahriye Üçok) Kültür Bakanlığı Yay., 3. Baskı, Ankara 2000.

BABINGER, F.-F. Köprülü, *Anadolu’da İslâmiyet*, (Çeviren: Ragıp Hulusî), İstanbul 1996.

BARKAN, Ömer Lütfî, “Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş Devrinde Toprak Meselesi”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, İstanbul 1980.

BARKER, J.W., *Manuel II Palaeologus (1391-1425) A Study in Late Byzantine Statesmanship*, New Brunswick, N.J. 1969.

BAILLY, Auguste, *Bizans Tarihi*, (Çeviren: Haluk Şaman) 2 Cilt, İstanbul (Tarihsiz).

BAŞTAV, Şerif, *Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir (1261-1461) Osmanlı Türk-Bizans Münasebetleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1989.

_____, _____, “Türk Tarihi Bakımından Dukas’ın Eserinin Değeri”, *Türk Kültürü*, II, (1965) s. 177-194; Fransızcası İçin Bakınız: “Valeur de L’Oeuvre de Doukas au Point de Vue de L’Histoire Des Turcs”, *Cultura Turcica*, II (1965) 213-235.

_____, _____, “Fatih İstanbul’u Kimlerden Aldı?”, *Türk Kültürü*, sayı: 32, Yıl III, (Haziran 1965) 501-508.

BAYKARA, Tuncer, *Aydinoğlu Gazi Umur Bey*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.

BRATIANU, G.I., *Recherces sur le Commerce Génois dans La mer Noire au XIII e siècle*, Paris 1929.

BERTRANDON De La Broquiere *Denizasıırı Seyahat*, Editör: Ch. Schfer, Sunuş; Semavi Eyive, Çev: İlhan Arda, İstanbul 2000.

BUCH, W., “14.-15. Yüzyılda Kudüs’e Giden Alman Hacılarının Türkiye İzlenimleri”, Terc. Y. Baypınar, *Belleten*, XLVI/183 (1983),s. 516-521.

CAHEN, Claude, *Le Commerce Anotolien au debut du XIII e siècle* (Melange L. Halphen), Paris 1951.

_____, _____, *Pre-Ottoman Turkey*, New York 1968.

_____, _____, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, (Çeviren: Yıldız Moran,) 3.Baskı, İstanbul 1994.

CAROLL, M., “A Minor Matter of Imperial Importance in the Sphrantzes Chronicle” *Byzantion*, sayı: 49, (1979), s. 88-93.

CARRETTO, Giacomo E., *Akdeniz’de Türkler*, (Çevirenler: Durdu Kundakçı-Gülbende Kuray) T.T.K. Yay., 2. Baskı, Ankara 2000.

CHARANIS, Peter, “Bizans İmparatorluğu’nun Çöküşündeki Ekonomik Faktörler”, *Belleten*, Çeviren: Melek Delilbaşı, XLVIII/191-192, (Temmuz-Ekim 1984) 523-535.

DARKOT, Besim, “Aydın”, *İ.A.*, C. II, M.E.B. Yay., İstanbul 1997, 61-62.

_____, _____, “Alaşehir”, *İ.A.*, C. I, M.E.B. Yay., İstanbul 1997, 290-291.

_____, _____, “Ayasuluk”, *İ.A.*, C. II, M.E.B.Yay., İstanbul 1997, 56-57.

_____, _____, “İzmir”, *İ.A.*, C. V/1, M.E.B.Yay., İstanbul 1997, 1239-1251.

_____, _____, “Menteşe”, *İ.A.*, C. VII, M.E.B. Yay. İstanbul 1997, 722-724.

DELİLBAŞI, Melek, *Türk Hükümdarlarına Ait Yunanca Ahidnâmeler ve Nâmeler* (XIII-XV. Yy.) Ankara 1980, (A.Ü. D.T.C.F. Basılmamış Doçentlik Tezi)

_____, _____, “Ortaçağ’da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnâmelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış”, *Belleten*, XLVII/185 (1983) s. 95-103.

_____, _____, “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Batı İle Ticari İlişkilere Genel Bir Bakış”, *Tarihte Türk Devletleri*, C. II, Ankara 1987, s. 481-489.

_____, _____, “Türk Sultan ve Beylerine Ait Yunanca Belgeler Hakkında Bazı Bilgiler”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XV/26 (Ankara 1991) 73-84.

_____, _____, “Aydınöglu Hızır Bey’e Ait Bir Ahitnâme Taslağı”, *CIEPO*, T.T.K.’nda basılmaktadır.

DENNIS,George T., “1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması”, *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, XXIX/1-4 Çev. Melek Delilbaşı (Ankara 1978) 153-166.

DİRİMTEKİN, Feridun, “Muasır Bizans Kaynaklarına Göre Osmanlıların Rumeli’ye Geçişi ve Yerleşimi”, *VII. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler*, C. II, (25-29 Eylül Ankara 1970), T. T. K. Yayınları, Ankara 1973.

DUKAS, *Bizans Tarihi*, (Çeviren: V.Mırmıroğlu) İstanbul 1956.

ENVERİ, *Düstürnâme-i Enveri*, Yayınlayan Mükrimin Halil Yinanç, İstanbul 1929.

ERDEM, İlhan, *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1995.

_____, _____, “ XIII-XIV. Yüzyıllarda Akdeniz Ticaretinde Selçuk”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu*, s. 283-288.

ERSAN, Mehmet, “Aydınogulları Ailesine Ait Vakıfların XV-XVI. Yüzyıllardaki Durumu”, *Akten des 13. CIEPO-Symposiums (Comite International des Etudes Pre-Ottomanes et Ottomanes)* vom 21. bis 25 September 1998, Wien 1999, s. 85-91.

FOSS, Clive, *Byzantine and Turkish Sardis*, Cambridge, Harvard University Press 1976.

_____, _____, *Ephesus after Antiquity*, Cambridge 1979.

GARDNER, A., *The Lascarids of Nicaea*, Londra 1912.

GEANAKOPOLOS, D. J., *The Emperor Michael Palaelogos and West 1258-1282*, Cambridge 1959.

GÖKBİLGİN, M. Tayyip, “Orhan”, *İ.A.*, C. IX, M.E.B. Yay., İstanbul 1997, s. 401-408.

_____, _____, “Osman I”, *İ.A.*, C. IX, M.E.B. Yay., İstanbul 1997, s. 431-443.

HEYD, W., *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, (Çeviren: Enver Ziya Karal) T.T.K. Yayınları, C. I, 2. Baskı, Ankara 2000.

_____, _____, *Histoire du Commerce du Levant*, 2 cilt, Leipzig 1923.

HOPWOOD, Keith, “The Catalan in Anatolia and the Emirates of Menteşe and Aydın” *XIV. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiri*, Ankara 9-13 Eylül 2002.

İBN BATUTA, *Seyahatnâme-i İbn Batuta*, (Türkçeye Çeviren: Mehmet Şerif) İstanbul 1330.

_____, *Travels in Asia and Africa 1325-1354*, Translated and Selected by. H.A.R. Gibb, The Broadway Travellers, Routledge&Kegan Paul Ltd.London 1963.

İBN BİBİ, *El- Avamirü ’l-Alâiyye fi ’l-Umuri ’l-Alâiye I*, Tıpkı Basım, Yayınlayan Adna S. Erzi, Ankara 1956; Çeviren: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996.

IMBER, Colin, *The Ottoman Empire 1300-1481*, The Isis Press, İstanbul 1991.

İNALCIK, Halil, *The Ottoman Empire: The Classical Age, 1300-1600*, Londra, New York 1973.

_____, _____, “Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye’nin İktisadî Vaziyeti Üzerinde Bir Tetkik Münasebetiyle”, *Belleten* , XV (1951), s. 629-690.

- _____, _____, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993.
- _____, _____, “İmtiyazat”, *EI²*, Leiden 1971, s. 1179-1189.
- _____, _____, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, , C. I (Çeviren: Halil Berktaş) İstanbul 2000.
- _____, _____, “Batı Anadolu’da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar” *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu (23-25 Haziran 1997)*, T.T.K. Yay., Ankara 1999.
- _____, _____, “The Rise of the Turcoman Maritime Principalities Anatolia, Byzantium and Crusades”, *Byzantinische Forschungen*, IX (1985) p.p. 179-217.
- _____, _____, “The Ottoman Turks and the Crusades, 1329-1451”, *A History of The Crusades*, Kenneth M. Setton, Volume VI, Madison, Wisconsin 1989. p.p. 222-275.
- _____, _____, “Murad II”, *İ.A.*, C. VIII, M.E.B. Yay., İstanbul 1997, 598-615.
- _____, _____, “Mehmed II”, *İ.A.*, C. VII, M.E.B. Yay., İstanbul 1997, 506-535.
- IORGA, N., *Notes et extraits pour servir à l’histoire des Croisades au XVe siècle*, 6 cilt, Paris 1899-1902, 1916.
- KAFADAR, Cemal, *Between Two Worlds the Construction of the Ottoman State*, University of California Press, Berkeley 1995.
- KARAYANNOPULOS, I.E., *Pegai Tes Byzantines Historias*, Selanik 1970.
- KAYMAZ, Nejat, *Pervane Muinüddin Süleyman*, Ankara 1970.
- _____, _____, “Anadolu Selçuklu Devleti’nin İnhitâtında İdare Mekanizmasının Rolü”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. II, sayı: 2-3, Ankara 1964.
- KAZHDAN, Alexander P., *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Volume III, Oxford 1991.
- KOMNENA, Anna, *Alexiad, Malazgirt’in Sonrası*, (Çeviren: Bilge Umar), İstanbul 1996.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad, “Anadolu Beylikleri Tarihine Aid Notlar”, *Türkiyat Mecmuası*, II, (1927) 1-33.
- _____, _____, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, İstanbul 1986.
- _____, _____, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, T.T.K. Yay., 5. Baskı, Ankara 1994.
- _____, _____, “Anadolu Selçuklu Tarihi’nin Yerli Kaynakları”, *Bellekten*, VII/27, (Temmuz 1943) 379-458.
- _____, _____, “Yıldırım Bayezid’in İntiharı Mes’esi”, *Bellekten*, VII/27, (Temmuz 1943) 591-599.
- KRUMBACHER, K., *Geschichte der Byzantinische Litteratur*, München 1897.
- KURAT, Akdes Nimet, “Bizans’ın Son ve Osmanlıların İlk Tarihçileri”, *Türkiyat Mecmuası*, Sayı: 3, (1935), s. 185-206.

_____, _____, *Çaka Bey İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi (1081-1096)*, Ankara 1966.

LATIOU, Angeliki E., *Constantinople and Latins The Foreign Policy of Andronicos II 1281-1328*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1972.

_____, _____, "Marino Sanudo Torsello, Byzantium and Turks: The Background to the Anti-türkish League of 1332-1334" *Speculum*, XLV (1970) s. 374-392.

_____, _____, -Thomadakis, "The Byzantine Economy in the Mediterranean Trade System Thirteenth-Fifteenth Centuries", *D.O.P.*, XXXIV-XXXV (1980-1981), s. 177-222.

Latins and Greeks in the Eastern Mediterranean after 1204, Edited By. Benjamin Arbel, Bernard Hamilton, 1989.

LEMERLE, P., *L'Emirat d'Aydın, Byzance et l'Occident, Recherches sur "La Geste d'Umur Pacha"*, Paris 1957.

LINDNER, Rudi Paul, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, (Çeviren: Müfit Günay), İstanbul 2000.

LUTTRELL, A., *The Hospitallers in Cyprus, Rhodes, Greece and West (1291-1440)*, London 1978.

_____, ____, "The Hospitallers at Rhodes", *A History of the Crusades*, C. III, ed. Kenneth Setton, Madison 1975, s. 283-293.

MARTİN THOMAS, G., *Diplomatarium Veneto-Levantinum, Acta et Diplomata*, II, Venetiis 1899; Türkçe Tercümesi: *Diplomatarium Venato Levantinum 1300-1350*, Martin Georg, Thomas, (Türkçeye Çeviren: B. Gücer) C. I, (T.T.K. Kütüphanesinde Basılmamış Nüsha).

MAGOULIAS, J.H., *Decline and Fall of Byzantium to the Ottoman Turks by DUKAS*, Detroit 1975.

MANGO, Cyril, *Byzantium The Empire of New Roma*, New York 1981.

MEINARDUS, Otto F. A., "Balat (Ortaçağda Miletos) Kentinin Ekonomik Canlılığının Kanıtları", *Belleten*, XXXVII, C. 147 (Temmuz-Eylül 1973), Ankara 1973.

MÉLIKOFF-SAYAR, Irène, *Le Destān D'umur Pacha (Düsriürnâme-i Enverî)*, Paris 1954.

MILLER, W., *The Latins in the Levant*, Londra 1908.

_____, ____, "The Cenoese in Chios 1346-1566", *Reprinted from English Historical Review*, No. 30, (July 1915) s. 418-432.

MORAVSČIK, Gyula, *Byzantinoturcica*, I-II, Berlin 1958.

MORDTMANN, J.H., "Cüneyd", *İ.A.*, C. III, M.E.B. Yay., İstanbul 1997, s. 239-240.

MUALLİM CEVDET, *İbn Batuta Seyahatnamesi ve Yorumları*, İstanbul 1932.

MUNTANER, Roman, *The Chronicle of Muntaner*, İngilizceye Çeviren: Lady Goodenough, Hakluyt Society, Londra 1921.

NECİPOĞLU, Nevra, *Byzantium Between the Ottomans and the Latins: A Study of Political Attitudes in the Late Palaiologon Period 1370-1460*, Harvard University 1990, (Basılmamış Doktora Tezi).

NEŞRİ, Mehmed, *Kitab-ı Cihan-nümâ (Neşri Tarihi)*, Hazırlayanlar: Faik Reşit Unat-Mehmet A. Köymen, C. I-II, T.T.K. Yay., Ankara 1995.

NICOL, Donald M., *Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, (Çeviren: Gül Çağalı Güven) Sabancı Üniversitesi Yay., İstanbul 2000.

_____, _____, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, (Çeviren: Bilge Umar) Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1999.

NICOLOUDIS, Nicolaos, *Laonikos Chalkokondyles A Translation and Commentary of the "Demonstrations of Histories" (Books I-III)*, Editör: Evangelos K. Chrysos, Athens: Historical Publications ST. D. Basilopoulos 1996.

NORWICH, John Julius, *A History of Venice*, New York 1982.

OGAN, Aziz, "Aydinoğullarından İsa Bey Camii", *Vakıflar Dergisi*, c. III, (1956), s. 73-80.

Osmanlı Beyliği (1300-1389), Editör: Elizabeth A. Zachariadou, (Çevirenler: Gül Çağalı Güven, İsmail Yerguz, Tülin Altınova) Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1997.

Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler, Tartışma/Panel Bildirileri, Ankara 2000.

OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çeviren: Fikret Işıltan) T.T.K.Yay., 4. Baskı, Ankara 1995.

ÖDEN, Zerrin Günel, *Karasi Beyliği*, T.T.K.Yay., Ankara 1999.

_____, _____, "Bizans İmparatorluğu'nun Türklere Karşı Alan ve Katalanlar İle İttifakı", *İ. Ü. E. F. Tarih Dergisi*, s. 35, İstanbul 1994, s. 123-129.

_____, _____, "Anadolu Beyliklerinde Veliht Tayini", *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İstanbul 1995, s. 261-271.

PITCHER, Donald Edgar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, (Çeviren: Bahar Tırnakçı) İstanbul 1999.

RUHİ, "Ruhî Tarihi", *Belgeler*, (Hazırlayan: Yaşar Yücel ve H.E. Cengiz) T.T.K. Yay. Ankara 1992.

RUNCIMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (Çeviren: Fikret Işıltan) C.III, 2. Baskı, T.T.K.Yay., Ankara 1992.

_____, _____, “Anadolu’nun Ortaçağlardaki Rolü”, *Bellekten*, VII/27, (Temmuz 1943) s. 549-556.

SETTON. M. Kenneth, *The Papacy and Levant*, C.I, Philadelphia 1985

_____, _____, *Catalan Domination of Athens, 1311-1388*, 2. Baskı, Londra 1975.

SEVİM, Ali, *Anadolu’nun Fethi, Selçuklular Dönemi*, 2. Baskı, T.T.K. Yay., Ankara 1993.

_____, ___, Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, C.IV, Ankara 1992-1995.

Söğütten İstanbul’a Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, Derleyenler: Oktay Özel-Mehmet Öz, İmge Yay., İstanbul 2000.

SÜMER, Faruk, “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I (1970), s. 1-145.

ŞEŞEN, Ramazan, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998.

THIRIET, F., *Les relations entre la Crete et les emirats turcs d’Asie Mineure au XIV e siecle (vers 1348-1360)*. Actes du XII e Congres International des Etudes Byzantines, Belgrad 1964, t. 11, s. 213-221.

_____, ___, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant La Romanie I-II*, Paris 1958-1959.

TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, 3. Baskı, İstanbul 1993.

_____, _____, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, Ankara 1958.

_____, _____, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 3. Baskı, İstanbul 1993.

_____, _____, “Selçuklu Kervansarayları” *Bellekten*, X/39 (1946) s. 472-473.

TURAN, Şerafettin, *Türkiye-İtalya İlişkileri I Selçuklular’dan Bizans’ın Sona Erişine Kadar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000.

_____, _____, “Venedik’te Türk Ticaret Merkezi”, *Bellekten*, XXXII/126 (1968) s. 247-283.

TOGAN, Zeki Velidi, “Moğollar Devrinde Anadolu’nun İktisadî Vaziyeti”, *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, I, (1931) s. 1-42.

UNAT, Faik Reşit, “Oruç bin Adil”, *İ.A.*, C. IX, M.E.B. Yay., İstanbul 1997, s. 418-419.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, T.T.K.Yay., 4 Baskı, Ankara 1988.

_____, _____, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, T.T.K. Yay., 4. Baskı, Ankara 1988.

_____, _____, “Menteşe Oğulları”, *İ.A.*, C. VII, M.E.B Yay., İstanbul 1997, 724-731.

_____, _____, “Murad I”, *İ.A.*, C.VIII, M.E.B.Yay., İstanbul 1997, 587-598.

_____, _____, “Mehmed I”, *İ.A.*, C.VII, M.E.B. Yay., İstanbul 1997, 496-506.

_____, _____, “XIV. ve XV. Asırlarda Anadolu Beyliklerinde Toprak ve Halk İdaresi”, *II. Türk Tarih Kongresi*, 20-25 Eylül 1937.

_____, _____, *Kitabeler II*, İstanbul 1929.

VARLIK, M. Çetin, *Germiyanogulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara 1974.

VRYONIS, Jr. Speros, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and The Process of Islamization from The Eleventh Through The Fifteenth Century*, University of California Press, Berkeley Los Angeles London 1971.

_____, _____, “Byzantine and Turkish Societies and their Sources of Manpower”, *War, Tecnology and Society in the Middle East* içinde eds. V. J. Parry ve M. E. Yapp, London Oxford University Press, 1975, s. 125-140. Yeni basım. S. Vryonis, Jr., *Studies on Byzantium, Seljuks, and Ottomans*, Reprintid Studies, Malibu: 1981, no: III.

WITTEK, Paul, *Menteşe Beyliği*, (Çeviren: Orhan Şaik Gökyay) T.T.K.Yay., 3. Baskı Ankara 1999.

_____, _____, *Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu*, (Çeviren: Fatmagül Berktaş) Pencere Yay., İstanbul 1995.

_____, _____, “Ankara Bozgunundan İstanbul’un Zaptına (1402-1455)”, *Belleten*, VII/27, (Çeviren: Halil İnalçık) (Temmuz 1943) 557-589.

WOLFF, R. L., “Romania: The Latin Empire of Constantinople”, *Speculum*, XXIII (1948), s. 1-34.

YILDIR, Yılmaz, *Umur Paşa Destanına Göre Aydınoğulları Devleti’nin İdari ve Askerî Teşkilâtı*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1985.

YİNANÇ, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I Anadolu’nun Fethi*, İstanbul 1934.

_____, _____, “Alaşehir (Tarih Kısmı)”, *İ.A.*, C. I, M.E.B. Yay., İstanbul 1997, s.290-293.

_____, _____, “Aydın (Tarih Kısmı)”, *İ.A.*, C. II, M.E.B. Yay. İstanbul 1997, s.62-63.

_____, _____, “Bayezid I”, *İ.A.*, C.II, M.E.B. Yay., İstanbul 1997, s.369-392.

YÜCEL, Yaşar, “Anadolu Beyliklerinde Devlet Teşkilâtı ve Toplum Hayatı”, *Belleten*, LIV/210 (Ankara 1991) s. 805-823.

_____, _____, “Mesalikü’l-Ebsâr’a Göre Anadolu Beylikleri”, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, 2. Baskı, Ankara 1991, s. 183-203.

ZACHARIADOU, Elizabeth A., *Trade and Crusade Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)*, Library of the Hellenic Institute of Byzantine Studies, Venice 1983.

_____, _____, *Romania and Turks (c. 1300-1500)* Variorum Reprints Londra 1985. (1962-1982 arasında yayımlanmış on yedi makale)

ÖNSÖZ..... 5

A.KAYNAKLAR..... 7

A.KAYNAKLAR	7
C. MENAKİBNÂMELER:	17
D. SEYAHATNÂMELER VE COĞRAFİ ESERLER:	17
E.LATİN KAYNAKLARI:	16
F.KATALAN KRONİĞİ.....	15
B.ARAŞTIRMALAR.....	18
GİRİŞ: ANADOLU’NUN TÜRKLER TARAFINDAN FETHİ.....	22
I. BÖLÜM:AYDINOĞULARI BEYLİĞİ’NİN KURULUŞU DÖNEMİNDE BİZANS DEVLETİ İLE OLAN İLİŞKİLERİ.....	37
1.AYDINOĞULLARI BEYLİĞİ’NİN MENŞEİ VE KURULUŞU	37
2. AYDINOĞULLARI BEYLİĞİ’NİN KURULUŞU DÖNEMİNDE BİZANS DEVLETİ’NİN GENEL DURUMU	38
3. MEHMED BEY DÖNEMİNDE BİZANS DEVLETİ İLE OLAN İLİŞKİLER.....	40
II. BÖLÜM: UMUR BEY DÖNEMİNDE AYDINOĞULLARI BEYLİĞİ-BİZANS DEVLETİ İLİŞKİLERİ	45
1.UMUR BEY’İN 1332 YILINA KADAR BİZANS DEVLETİ İLE İLİŞKİLERİ.....	45
2.HAÇLI SEFERLERİ VE AYDINOĞULLARI BEYLİĞİ.....	59
III.BÖLÜM: AYDINOĞULLARI BEYLİĞİ’NİN GÜÇTEN DÜŞMESİ VE OSMANLI EGEMENLİĞİNE GİRMESİ.....	85
1.HIZIR BEY DÖNEMİNDE BEYLİĞİN DURUMU VE BİZANS DEVLETİ İLE OLAN İLİŞKİLERİ (1348-1360).....	85
2.İSA BEY DÖNEMİ VE BEYLİĞİN OSMANLI HAKİMİYETİNE GİRMESİ.....	94
SONUÇ.....	99
BİBLİYOGRAFYA	104

